

T.C.
MELİKŞAH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ BÖLÜMÜ
EVLİLİK VE AİLE PSİKOLOJİSİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS
BİLİM DALI

OYUN TABANLI PSİKOEĞİTİM PROGRAMININ
BOŞANMIŞ AİLEYE SAHİP OKUL ÖNCESİ
ÇOCUKLARIN DUYGU DÜZENLEME BECERİ
DÜZEYLERİNE ETKİSİ

Bilal AKTÜRK
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kayseri
Ocak, 2016

T.C.
MELİKŞAH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

**OYUN TABANLI PSİKOEĞİTİM PROGRAMININ
BOŞANMIŞ AİLEYE SAHİP OKUL ÖNCESİ
ÇOCUKLARIN DUYGU DÜZENLEME BECERİ
DÜZEYLERİNE ETKİSİ**

Bilal AKTÜRK
Yüksek Lisans Tezi

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin DOĞAN

Ocak 2016
KAYSERİ

KABUL VE ONAY

..... Anabilim Dalında tarafından hazırlanan
.....başlıklı Yüksek Lisans Tezinin Anabilim
Dalı standartlarına uygun olduğunu onaylarım.

...../...../.....

(Unvanı, Adı ve Soyadı, İmzası)

Anabilim Dalı Başkanı

Bu tezi okuduğumu ve tezin **Yüksek Lisans Tezi** olarak bütün gereklilikleri yerine getirdiğini onaylarım.

(Unvanı, Adı ve Soyadı, İmzası)

Ortak Danışman (Varsa)

(Unvanı, Adı ve Soyadı, İmzası)

Danışman

JÜRİ ÜYELERİ:

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Meryem YILMAZ SOYLU

Üye : Doç. Dr. Hasan BOZGEYİKLİ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Yusuf KALA

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun
tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

.....

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının Boşanmış Aileye Sahip Okul Öncesi Çocukların Duygu Düzenleme Beceri Düzeylerine Etkisi” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlerden atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu beyan ve kabul ederim.

Tarih

.../.../.....

Bilal AKTÜRK

İmza

ÖNSÖZ

“Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının Boşanmış Aileye Sahip Okul Öncesi Çocukların Duygu Düzenleme Beceri Düzeylerine Etkisi” konulu tezimi uzun ve yoğun bir çalışma sürecinden sonra tamamladım. Bu çalışmamın psikoloji bilimine ışık tutmasını temenni ederim. Öncelikle tez çalışmam süresince yoğun mesaisi içinde her zaman bana vakit ayıran, yardım ve desteğini esirgemeyen, bana katkı ve eleştirileriyle her zaman farklı bir bakış açısı sunan, yüksek lisans eğitimimin ilk gününden bu yana tanıdığım ve tanımaktan gurur duyduğum, her zaman dürüst, içten, hoşgörülü ve samimi davranışlarıyla bir arkadaş, bir ağabey yakınlığı hissettiğim, kendime model aldığım, bu çalışmamı hazırlamamda çok büyük katkısı olan Yrd. Doç. Dr. Hüseyin DOĞAN hocama teşekkür ederim. Yüksek lisans derslerindeki bilgi ve tecrübeleriyle bana katkı sağlayan Yrd. Doç. Dr. Yusuf KALA ve Doç. Dr. Hasan BOZGEYİKLİ hocalarıma da şükranlarımı sunarım. Çalışma sürecimde gösterdiğim gayretlere sağladıkları kolaylıklar için başta Hüsne SAMYÜREK olmak üzere diğer mesai arkadaşlarıma, araştırmanın gerçekleştirilmesinde oyun tabanlı psikoeğitim programlarına katılımlarıyla katkı sağlayan sevimli öğrencilerime ve annelerine teşekkür ederim. Programa katılacak öğrencilerin tespitinden program sürecinin sonuna kadar emek veren, desteklerini esirgemeyen sevgili meslektaşlarım Esin ÇOLAKÇA ve Hülya BAYRAKTAR’a teşekkür ederim. Sevgi, şefkat ve tebessümü hayat felsefesi olarak aşıl原因an, hayata dört elle sarılmama vesile olan, eğitimimin ve iş yaşamımın her anında bana maddi ve manevi destek olan, sevgisini, ilgisini ve her türlü yardımını hissettiğim canım aileme teşekkür ederim. Yüksek Lisans eğitimimin başlangıcından sonuna kadar fikirleriyle, hayata bakış ve motivasyonu bana yön veren, hiçbir zaman maddi manevi desteğini esirgemeyen ağabeyim Halit AKTÜRK’e ve eşi İmran AKTÜRK’e çok teşekkür ederim. Bu zorlu süreçteki yaşantımı benimle paylaşmayı göze alan, ince fikirleriyle bana ışık tutan ve bana her konuda yardım eden, her zaman desteğini hissettiğim, sevgisini ve ilgisini hiç esirgemeyen sevgili eşim Nurhan AKTÜRK’e ve biricik oğlum Kerem’ime sonsuz teşekkürler.

Bilal AKTÜRK
Kayseri, Ocak 2016

ÖZET

OYUN TABANLI PSİKOEĞİTİM PROGRAMININ BOŞANMIŞ AİLEYE SAHİP OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARIN DUYGU DÜZENLEME BECERİ DÜZEYLERİNE ETKİSİ

AKTÜRK, Bilal

**Yüksek Lisans, Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Bölümü Evlilik ve Aile
Psikolojisi Bilim Dalı**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Hüseyin DOĞAN

Ocak 2016, 146 sayfa

Bu araştırmanın temel amacı, Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının Boşanmış Aileye Sahip Okul Öncesi Çocukların Duygu Düzenleme Beceri Düzeylerine Etkisinin araştırılmasıdır.

Araştırma plasebo kontrol gruplu öntest, sontest ve izleme testi modeline dayalı yarı deneysel bir çalışmadır. Araştırmanın deney (8 kız; 6 erkek) ve plasebo kontrol grupları (4 kız; 6 erkek) öğrenciden oluşturulmuştur. Araştırma, 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Osmaniye ilinde bulunan 7 Mart İlkokulu bünyesindeki anasınıfında öğrenim gören annesi ve babası boşanmış toplam 24 öğrenci katılmıştır. Çocukların duygu düzenleme beceri düzeyi araştırmanın bağımlı değişkenidir. Bağımsız değişken ise oyun tabanlı psikoeğitim programıdır.

Programın etkililiğini değerlendirmek için Shields ve Cicchetti (1997) tarafından geliştirilen, “Çocukların Duygularını Değerlendirme Ölçeği” hem

çocuğun velayetinin bulunduğu ebeveyne hem de öğretmenine uygulanmıştır. Ayrıca ebeveyn ve çocuk kişisel formlarıyla kişisel bilgilerin dışında ebeveyn boşanmasının ardından geçen süre ve velayeti alamayan ebeveynin çocuğunu görme sıklığına ilişkin bilgiler toplanmıştır. Elde edilen verilerin analizi için SPSS ile açık kaynak R programları kullanılmış; değişkenler açısından anlamlı farklar olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U Testi, Kruskal Wallis Testi ile Wilcoxon İşaretili Sıralar Testlerinden yararlanılmıştır. Deney grubuna haftada bir kez her biri ortalama 20 dakika süren 7 oturumluk oyun tabanlı psikoeğitim programı uygulanmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre:

- 1. Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeyleri, plasebo kontrol grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerine oranla anlamlı düzeyde artmıştır.**
- 2. Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerindeki artış, anlamlı düzeyde erkek öğrencilerin lehine olmuştur.**
- 3. Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerindeki artış, ebeveynini daha sık gören öğrencilerin lehine olmuştur.**
- 4. Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerindeki artış, bir ay sonra yapılan izleme testi sonucunda kendini korumuştur.**

Kısacası bu araştırmanın bulguları genel olarak değerlendirildiğinde araştırmanın hipotezlerinin desteklendiği görülmüştür. Araştırmadan elde edilen ampirik sonuçlara dayalı olarak ilerdeki bilimsel çalışmalar için çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, Okul Öncesi, Duygu Düzenleme Beceri Düzeyi, Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programı.

ABSTRACT

THE IMPACT OF GAME-BASED PSYCHOEDUCATIONAL PROGRAM ON EMOTION-RELATED REGULATION SKILLS OF PRE-SCHOOL CHILDREN WITH DIVORCED PARENTS

AKTÜRK, Bilal

**M.A., Graduate School of Social Sciences, Psychology Department, Marriage
and Family Psychology Program**

Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Hüseyin DOĞAN

January 2016, 146 pages

The main goal of this study is to investigate the impact of game-based psychoeducational programs on the level of emotion-related regulation skills of pre-school children with divorced parents.

This work is based on Placebo-controlled experiment model incorporating pretest, final tests and monitoring stages. Placebo experiment group has 8 females and 6 males whereas the control group includes 4 females and 6 males. The research subject of this study constitutes 24 pre-school children with divorced parents where the experiment is conducted during 2015-16 academic year in the pre-school class of 7 Mart Elementary School in Osmaniye. I treat the level of emotion-related regulation skills of the pre-school children and the game-based psychoeducational program I developed as dependent and independent variables, respectively.

In order to evaluate the effectiveness of my game-based psychoeducational program, I use Emotion Regulation Checklist of Shields and

Cicchetti (1997) where the tests were conducted to custodial parent of the children with divorced parents and to children's pre-school teachers. Moreover, I compiled data including the date of divorce, the frequency of the children visited by their noncustodial parents along with other detailed personal information for the custodial parents and the children. I use SPSS Statistics and open source R software for data analysis. In order to determine statistical significance of the difference between the two independent group variables I apply Mann Whitney U, Kruskal Wallis, and Wilcoxon signed rank tests. I conduct my game-based psychoeducational program to the experimental group once a week for about 20 minutes for seven weeks.

According to our research findings:

- 1. The level of emotion-related regulation skills of the experimental group have risen significantly in comparison to that of the Placebo control group.**
- 2. The increase in the level of emotion-related regulation skills of the males in the experimental group has been significantly higher than that of females.**
- 3. Experimental group children who meet their parents more frequently have higher level of emotion-related regulation skills in comparison to experimental group children who meet their parents less frequently.**
- 4. The increase in the level of emotion-related regulation skills of the experimental group has sustained when monitoring tests were conducted a month after.**

In summary, empirical findings in this study strongly supports my research hypothesis. I use these empirical finding to propose distinct further recommendations for further research.

Keywords: Divorce, Pre-school, Emotion-related regulation skills, Game-based psychoeducational programs

İÇİNDEKİLER

Tez Kabul ve Onay Formu	ii
Bilimsel Etiğe Uygunluk Sayfası	iii
Önsöz / Teşekkür	iv
Özet	v
Abstract	vii
İçindekiler	ix
Tablolar Listesi.....	xiii
Şekiller Listesi.....	xiv
Ekler Listesi	xv

BÖLÜM I

1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç	4
1.3. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi	5
1.4. Sayıtlılar	6
1.5. Sınırlılıklar	7
1.6. Tanımlar ve Kısaltmalar	7

BÖLÜM II

2. KURAMSAL ÇERÇEVE İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	8
2.1. Boşanma ve Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri İle İlgili Kuramsal Çerçeve	8
2.1.1. Aile	8

2.1.2.Boşanma	10
2.1.3. Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri	11
2.1.3.1. Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkilerini Açıklayan Kuram ve Teoriler.....	16
2.1.3.2. Boşanma Stres Uyum Teorisi	16
2.1.4. Boşanmaya Çocukların Verdiği Duygusal Tepkiler	19
2.1.4.1. Bebekler (0-1 Yaş).....	19
2.1.4.2. 1-3 Yaş.....	20
2.1.4.3. 3-5 Yaş.....	20
2.1.4.4. 5-6 Yaş.....	21
2.1.5. Çocukların Boşanmanın Olumsuz Sonuçları İle Baş Edebilmelerine Yardımcı Olarak Geliştirilmiş Programlar	22
2.1.5.1. Oyun, Resim ve Sanatın Boşanmış Aileye Sahip Çocuklar Üzerindeki Etkileri	24
2.1.5.1.1. Oyun ve Çocuk	24
2.1.5.1.2. Resim ve Çocuk.....	27
2.1.5.1.3. Sanat ve Çocuk	28
2.1.6. Duygular, Duygusal Beceri ve Duygusal Düzenleme.....	29
2.1.6.1. Korku	32
2.1.6.2. Üzüntü	32
2.1.6.3. Öfke	33
2.1.6.4. Suçluluk.....	33
2.1.6.5. Yalnızlık	34
2.1.6.6. Reddetme.....	35
2.1.7. Duygu Kuramları.....	35
2.1.7.1. James Lange Kuramı	35

2.1.7.2. Canon Bard Kuramı.....	35
2.1.7.3. Arnold Linsey Kuramı.....	36
2.1.7.4. Sosyobiyojik Kuram.....	36
2.1.7.5. Bilişsel Kuram.....	36
2.1.7.5.1. Bilişsel Kuram ve Duygusal Düzenleme Arasındaki İlişki.....	37
2.1.8. Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileriyle İlgili Araştırmalar	39
2.1.8.1. Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileriyle Yurtiçinde Yapılmış Araştırmalar Yapılmış Araştırmalar	39
2.1.8.2. Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileriyle Yurtdışında Yapılmış Araştırmalar Yapılmış Araştırmalar.....	47

BÖLÜM III

3. YÖNTEM.....	54
3.1. Araştırma Deseni	54
3.2. Deney ve Plasebo Kontrol Gruplarının Oluşturulması.....	55
3.3. Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programı.....	59
3.3.1. Programın Alt Yapısının Hazırlanması	59
3.3.2. Programın Tasarım Süreci.....	60
3.4. Veri Toplama Araçları.....	63
3.4.1. Çocukların Duygularını Değerlendirme Ölçeği (ÇDDÖ)	64
3.4.2. Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu	65
3.4.3. Çocuk Kişisel Bilgi Formu	65
3.5. Deneysel İşlem Basamakları	65
3.6. Verilerin Analizi.....	71

BÖLÜM IV

4. BULGULAR	72
4.1. Denence 1'e ilişkin bulgular.....	72
4.1.1. Denence 1.1'e ilişkin bulgular	75
4.1.2 . Denence 1.2'ye ilişkin bulgular	76
4.2. Denenceye 2'ye ilişkin bulgular	78

BÖLÜM V

5. TARTIŞMA VE YORUM	80
-----------------------------------	----

BÖLÜM VI

6. SONUÇ VE ÖNERİLER	85
6.1. Sonuç.....	85
6.2. Öneriler.....	85
KAYNAKÇA	87
EKLER	97
Özgeçmiş.....	142

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Araştırmada Uygulanacak Deneysel Desen.....	55
Tablo 2: Deney ve Plasebo Kontrol Grubundaki Çocukların Cinsiyet Durumuna Göre Dağılımı	56
Tablo 3: Deney ve Plasebo Kontrol Gruplarında Yer Alan Çocukların Ebeveyn Boşanmasının Üstünden Geçen Süreler.....	57
Tablo 4: Deney ve Plasebo Kontrol Gruplarında Yer Alan Çocukların Yanlarında Kalmadıkları Ebeveynlerini Görme Sıklıkları.....	58
Tablo 5: Deney Grubu ile Plasebo Kontrol Grubunda Öntest ve Sontest Sonuçlarının Karşılaştırılması Açısından Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları.....	73
Tablo 6: Deney Grubu Sontest Sonuçlarına Göre Cinsiyet Açısından Mann Whitney U Testi Sonuçları	75
Tablo 7: Deney Grubu Sontest Sonuçlarına Göre Yanında Kalmadığı Ebeveynini Görme Sıklığı Açısından Kruskal Wallis Testi Sonuçları	77
Tablo 8: Deney Grubunda Sontest ve İzleme Testi Sonuçlarının Karşılaştırılması Açısından Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	79

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Boşanma – Stres – Uyum Teorisi.....	18
Şekil 2: Duygusal Düzenleme Süreçleri	38

EKLER LİSTESİ

EK 1. Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programı	99
EK 2. Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu	129
EK 3. Çocuk Kişisel Bilgi Formu	132
EK 4. Programa Katılım İzin Formu	135
EK 5. Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programı Uygulama Takvimi.....	138
EK 6. Çocukların Duygularını Değerlendirme Ölçeği (ÇDDÖ)	140
EK 7. Özgeçmiş	142
EK 8. Materyaller	144

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın problemi, amacı, denenceleri, önemi, sayıtlıları ve sınırlılıkları ortaya konulmakta, ayrıca tanımlara yer verilmektedir.

1.1. Problem

Aile, çocuğun fiziksel-zihinsel-sosyal-dilsel gelişimini üstlendiği, sağlıklı bir birey olabilmesi için duygusal ihtiyaçlarının karşılandığı yerdir. Ailenin çocuk üzerindeki etkisi, anne karnından başlar ve tüm yaşamı boyunca devam etmektedir. Aile üyelerinin etkileşimleri ve birbirleriyle olan ilişki ağları, çocuğun yaşamını birinci derecede etkilemektedir. Aile, duygusal bağlılık temeline dayanan, üyeleri için yaşamsal özelliklere ve başkalarına aktarılamayan büyüklüğü sınırlı bir toplumsal küme olarak ifade edilmektedir (Armağan ve Armağan, 1988: 135). Artan toplumsal değişimler, aile sistemini ve eşlerin yaşamlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Farklı hayallerle yapılan evlilikler, bireylere eş olmanın yanı sıra daha birçok görev ve sorumluluklar yüklemektedir. Bu duruma bağlı olarak çiftlerin ihtiyaçlarının karşılanamaması boşanmalarına neden olmaktadır.

Tanaltay (1996)'ın da ifade ettiği gibi evlenmek için iki kişinin istekli ve kararlı olması beklenirken, tek bir kişinin huzursuz veya mutsuz bir hayatı yaşıyor olması, boşanmanın temel sebebidir. Ayrıca boşanmaya zemin hazırlayan fiziksel, sosyal, duygusal ve ekonomik daha birçok neden vardır. Genel olarak çiftler birçok farklı sebeplerden dolayı boşanmaya karar vermektedir.

Boşanma çiftler arasındaki duygusal ve kişisel beraberliğin son bulmasıdır (Dokur ve Profeta, 2006, s.217). Ruhsal açıdan boşanma ise, bütün aile bireylerini derinden sarsan, tümünden parçalanmalarına sebep olan karmaşık bir durumdur (Göktürk, 2000: 252). Akıntürk (2002)'e göre ise boşanma, kanunda yer alan bir nedene dayandırılarak çiftlerden herhangi birinin dava açması sonucu evlilik sürecinin hâkimin kararı ile noktalanmasıdır. Bunun yanı sıra, boşanma, çiftlerin

kanun önünde, tekrardan başka bir evlilik yapabilmelerine, yasal olarak imkân tanıyacak şekilde, evliliklerin sonlandırılmasıdır. Başka bir ifadeye göre ise boşanma, eşlerin alışkanlıklarında uyumsuzlukların yaşaması, beraberlikleri süresince birinin veya her ikisinin sosyal ve mesleki açıdan sıkıntılar yaşaması, kültürel değerler açısından uyumsuzlukların oluşması, fiziksel ve psikolojik açıdan şikâyetlerin yaşanması, çiftin ayrıldıklarında daha sağlıklı bireyler olabileceği fikrine dayanan toplumsal gerçekliktir (Öztürk, 2006).

Ailenin parçalanması, ebeveynlerde olduğu gibi benzer şekilde çocuklarda da birçok farklı duygusal tepkiye yol açtığı ifade edilmektedir. Weilburger (2009)'e göre ebeveynlerinin boşanma sürecinde yaşadığı duyguların benzerini, çocukların da yaşadığı, bu duyguların ilerleyen yaşamlarının farklı dönemlerinde tekrar tekrar meydana gelebileceği söylenmektedir. İçinde bulunulan yaşa göre bazı duygular öne çıkarken, bazıları da geri planda kalıp iler ki yaşlarda tekrar yoğunluk kazanmaktadır.

Doğumla başlayan aileye dâhil olma süreciyle çocuk, sevildiğini, güvende olduğunu, koruma altında olduğunu ve ihtiyaçlarının karşılandığını teminatını almıştır. Ancak ebeveynlerinin boşanma kararıyla bu teminatlar yok sayılmış olmaktadır. Bu güvenceleri kaybeden çocuk, zamanla değişikliklerle karşılaşmakta ve bu durum onun için bir tehdit oluşturmaktadır. Şimdi bana ne olacak, bana kim bakacak, kiminle nerede nasıl yaşayacağım, arkadaşlarımdan ve okulumdan ayrılıp başka bir yere mi taşınacağım gibi sorular kafasını kurcalamaya güvensizlik, kaygı ve korku gibi hisler yaşamasına neden olmaktadır (Cüceloğlu, 1996).

Santrock ve Sitterle (1987)'e göre çocukların ebeveyn boşanmasından önemli ölçüde etkilendikleri, boşanma sonrası süreçte okul öncesi ve ilkökul çocuklarının korkabildiği, kafalarının karışabildiği ve boşanmadan dolayı kendilerini suçladıkları gözlemlenmiştir. Daha büyük çocuk ve ergenlerin ise daha az korku yaşayıp daha fazla kızgınlık tepkisi gösterdiklerini ifade etmiştir. Yaşa bağlı olarak çocuklarda korku, üzüntü, öfke, suçluluk, yalnızlık gibi duygusal tepkiler görülmektedir (Arı, 2000).

Günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki istatistikler, boşanma oranında ciddi bir artış olduğunu göstermektedir. Ülkemizde boşanma oranları, batı ülkeleriyle kıyaslandığında oldukça düşük bir seviyede bulunmakta ancak yıllara göre boşanma oranları incelendiğinde ise ciddi bir artış olduğu gözlenmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2014 yılında boşanan çiftlerin sayısı bir önceki yıla göre % 4,5 artarak 130 913'e yükseldi. Boşanma hızı %1,65 olarak gerçekleşti. Boşanmanın 2014 yılında en yüksek olduğu il %2,87 ile Antalya olduğu görülürken boşanmanın en düşük olduğu il ise %0,21 ile Hakkâri olduğu görülmüştür. Boşanmaların 2014 yılında % 39,6 'sı evliliğin ilk 5 yılında, %21,8'i ise evliliğin 6 ile 10 yıl arasında gerçekleşmiştir (TUIK, 2014). Görüldüğü gibi boşanmalar gün geçtikçe artmakta fakat sonuçları üzerine yapılan araştırmalar aynı şekilde kalmaktadır. Ülkemizdeki gibi yurtdışında da artan boşanma oranları, araştırmacıları boşanma ve boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri üzerine çalışmaya yöneltmiştir. Literatür incelendiğinde izleyen çalışmalar dikkat çekmektedir: Pedro-Carroll ve Cowen (1985) "Çocuklar İçin Boşanma Müdahale Programı"; Pedro-Carroll ve Cowen (1985) "Boşanma Sonrasında Çocuk Direncinin Desteklenmesi Programı"; Pedro-Carroll ve Sheryl H. Jones (1997) "Boşanma Sonrası Çocukların Dayanıklılığına Teşviki İçin Geliştirilen Oyun Tabanlı Koruyucu Müdahale Programı"; Babalis, Xanthakou, Papa ve Tsolou (2010) "Yunan Anaokulundaki Boşanmış ve Çekirdek Ailelerin Çocuklarının Sosyal Uyumunu Kolaylaştırma Programı" geliştirmişlerdir. Ülkemizde de benzer şekilde boşanmış aile çocuklarına dönük geliştirilen psikoeğitim programları genelde uyum ve davranış sorunlarına dönük olarak yapıldığı dikkati çekmektedir: "Yaşam Becerileri Psikoeğitim Programının Boşanmış Aile Çocuklarının Uyum Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi" (Şentürk, 2013); "Boşanmış ve Tam Aileden Gelen Okul Öncesi Çocukların Sosyal Beceri ve Akran Tepkilerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi" (Pırtık, 2013); "Annesi ve Babası Boşanmış Çocuklar ile Annesi Babası Boşanmamış Çocukların Bağlanma Stilleri ile Kaygı Durumları Arasındaki İlişki" (Cebeci, 2009); "Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Programının Çocukların Boşanmaya Uyum, Kaygı ve Depresyon Düzeylerine Etkisi" (Çamkuşu, 2006) araştırılmıştır. Hem yurt içi hem yabancı literatür incelendiğinde özellikle okulöncesi dönemde bulunan çocukların

boşanma sonrası duygusal becerilerinin geliştirilmesine dönük geliştirilen programların yetersiz olduğu dikkati çekmektedir.

Duygu düzenleme becerisi, bir duyguyu, azaltmak, korumak veya arttırmak için kullanılan tüm stratejilerdir (Gross, 1998). Bu düzenleme becerisi, duyguları kontrol etmeden, değerlendirmeden, özellikle amaçları yerine getirmek için duygusal tepkileri değiştirmeden sorumlu içsel ve dışsal süreçlerden oluşmaktadır (Thompson, 1994). Boşanma süreciyle yüzleşen çocuklar, duygu düzenleme beceri yönünden çaresiz kalmaktadır. Çaresizlik içerisinde geliştirilen duygusal beceriler, yaşanan boşanma gerçeğinde yetersiz kalmaktadır. Ağır duygusal tahribatların yanı sıra çocuklar boşanmaya karşı korku, üzüntü, öfke, suçluluk, yalnızlık, reddedilme ve mutsuzluk gibi duygusal tepkiler vermektedir. Duygusal beceriler ve duygusal düzenlemenin kazanılmasında en önemli dönemin okul öncesi dönem olduğuna ilişkin vurgu yapılmış ve bu dönemde çocuğun duygusal beceri gelişiminin eğitim programlarıyla desteklenmesi gerektiği ortaya konmuştur (Ribes, 2005). Duygu düzenleme becerisiyle, çocukların yaşadığı hayal kırıklığı, korku ve kaygı ile baş etmede onlara yardımcı olmanın yanı sıra etkin bir şekilde çevreyi keşfederek olumlu sosyal etkileşimle meşgul olmalarına yardımcı olmaktadır (Cole, Michel, ve Teti, 1994).

Bu nedenle yürütülen bu çalışmada okul öncesi dönemdeki çocukların boşanma gibi olumsuz bir yaşantı ile daha iyi baş edebilmelerinde duygusal becerilerini geliştirmeye dönük oyun tabanlı psikoeğitim programı geliştirilmiştir. Geliştirilen bu programın okul öncesi dönemde bulunan anne-babaya sahip çocukların duygularını tanımlarında kontrol edip düzenlemelerinde ve sağlıklı olarak uygun şekilde ifade edebilmelerinde etkisinin ve kalıcılığının araştırılması bu çalışmanın problemini oluşturmuştur.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın genel amacı, Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının 5-6 yaş grubundaki boşanmış aileye sahip okul öncesi çocuklarının duygu düzenleme beceri düzeylerine etkisinin incelenmesidir.

Bu temele amaca ulaşmak için aşağıdaki denenceler test edilmiştir.

1. Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeyleri, plasebo kontrol grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerine oranla anlamlı düzeyde artacaktır.
 - 1.1. Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerindeki bu artış anlamlı düzeyde erkek öğrencilerin lehine olacaktır.
 - 1.2. Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerindeki bu artış ebeveynini daha sık gören öğrencilerin lehine olacaktır.
2. Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerindeki artış bir ay sonra yapılan izleme testi sonucunda kendini koruyacaktır.

1.3. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

Alanyazın incelendiğinde çocukluk çağı travmalarının duygu düzenleme gücülüğüyle ilişkili olduğunu gösteren birçok çalışma (Shipman ve ark 2007, Karagöz 2010, Bilim 2012) bulunmaktadır. Ippen (2010)'a göre boşanmanın çocuklar açısından zorlu bir süreç olduğunu ve bu süreçte yaşananlar karşısında çocukların duygusal becerilerinin zayıfladığını ifade edilmektedir. Bu süreçte yaşananların sorunsuz bir şekilde atlatılamaması durumunda, çocuklarda psikolojik ve davranışsal problemler ortaya çıkmaktadır. Bu problemlere ek olarak kendini ve duygularını ifade edebilme, akademik açıdan başarılı olma ve sosyal-duygusal becerileri geliştirme gibi daha birçok alanda gelişimlerinin olumsuz yönde etkilendiği de ortadadır. Yaşanan bu olumsuzluklar karşısında en fazla etkilenenlerin ise 5-6 yaş grubu çocuklar olduğu bir gerçektir. Boşanmadan sonraki süreçte bu yaş grubu çocukların korku, üzüntü, öfke, suçluluk, yalnızlık, reddedilme ve mutsuzluk gibi duygusal tepkiler vermektedir.

Birçok koruyucu önleyici programa bakıldığında çocukların sosyal ve duygusal iyi oluşlarında, müdahalenin ayrılmaz bir parçası olarak oyunu kullandıkları görülmektedir (Pedro-Carroll ve Jones, 1997). Çocukların gelişimlerdeki önemli rolü ve çocuklardaki doğal tepkisi göz önüne alındığında oyunun, çocuklar için birçok terapotik ve önleyici müdahalelerin ana birleşeni olmuştur (Kazdin, 1990; Phillips, 1985). Oyun ve kuklalar, çocukların kendi duygularını ifade etmede, bilgi edinmede, yeni beceriler kazanmada ve ebeveyn boşanması gibi duygusal konularda etkili bir teknik olduğu ifade edilmektedir (Karter, 1990; James ve Myer, 1987). Çocukta diğerlerinin nasıl hissettiğini sözel olmayan ipuçları kullanarak anlamalarına yardımcı olmak, duygu kelime dağarcığını geliştirmek, duygularında farkındalık kazandırmak, duyguların gelip geçici olduğunu ve davranışlarımızı etkilediğini fark etmek gibi duygu düzenleme becerilerini geliştirmek için oyun tabanlı psikoeğitim çalışmalarının etkili olduğu bulunmuştur (Pedro-Carroll ve Jones, 1997). Bu tür programların özellikle ülkemizde de geliştirilmesine ve etkililiğinin test edilmesine ihtiyaç vardır.

Ayrıca rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin önleyici boyutu, bu tür programların boşanmanın çocuk üzerindeki potansiyel olumsuz sonuçlarını daha az yaşamaları açısından zorunlu kılmaktadır. Bu araştırma; elde edilen tüm bulguların duygu düzenleme becerileri açısından çocuğu destekleyecek nitelikte olacağı, oyun tabanlı psikoeğitim uygulamaları hakkında yapılacak olan program geliştirme etkinliklerine ve bu konuda yapılacak çalışmalara ışık tutacağı, Eğitim Programları ve Öğretim alanına katkı getireceği düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışma okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan okul öncesi öğretmenleri ve psikolojik danışmanlar tarafından, çocukların duygu düzenleme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilmesi açısından da önem taşımaktadır.

1.4. Sayıtlar

1. Bu araştırmanın deney ve plasebo kontrol gruplarındaki öğrencilerin okul rehberlik hizmeti tarafından sunulan, kişisel rehberlik hizmetleri ile ilgili etkinlik ve uygulamalardan aynı düzeyde yararlandıkları varsayılmıştır.

2. Araştırma sürecinde, deney ve plasebo kontrol grubundaki öğrencilerin kontrol altına alınamayan dışsal etkenlerden aynı derecede etkilenecekleri varsayılmıştır.
3. Deney ve plasebo kontrol grubundaki öğrencilerin öğrenmeye karşı ilgilerinin eşit olduğu kabul edilmiştir.
4. Ebeveyn boşanmalarının üzerinden geçen sürenin deney ve plasebo kontrol grubundaki öğrencileri eşit düzeyde etkilediği varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

1. Araştırma verileri 2015-2016 eğitim-öğretim yılı Osmaniye Kadirli 7 Mart İlkokulunda eğitim görmekte olan alt sosyo-ekonomik gelire sahip 5-6 yaş grubu öğrenciler ile sınırlıdır.
2. Araştırma iki benzer alt sosyo-ekonomik gelire sahip 5-6 yaş grubu öğrencilerinden oluşturulmuş iki okul ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar ve Kısaltmalar

Duygu Düzenleme Becerisi: Duygu düzenleme becerisi bir duyguyu, azaltmak, korumak veya arttırmak için kullanılan tüm stratejilerdir (Gross, 1998). Bu düzenleme becerisi, duyguları kontrol etmeden, değerlendirmeden, özellikle amaçları yerine getirmek için duygusal tepkileri değiştirmeden, sorumlu içsel ve dışsal süreçlerden oluşmaktadır (Thompson, 1994).

ÇDDÖ: Çocukların Duygularını Değerlendirme Ölçeği

OTPP: Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programı

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, boşanma ve boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri ile ilgili kuramsal bilgi ve teorilere yer verilmiş, boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılan araştırmalara ilişkin bilgiler sunulmuştur.

2.1. Boşanma ve Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri İle İlgili Kuramsal Çerçeve

Bu bölümde, öncelikle aile, boşanma ve boşanmanın nedenleri kavramlarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra boşanmanın eşler ve çocuklar üzerindeki etkilerine, boşanmanın çocuk üzerindeki etkilerini açıklayan teorilere, boşanmaya çocukların yaşlarına göre verdikleri tepkilere, boşanmayla ilgili çocukların baş edebilmelerine yönelik destek programlarına, oyun, resim ve sanatın boşanmış aileye sahip çocuklar üzerindeki etkileriyle ilgili bilgilere, duygular, duygusal beceri ve duygusal düzenlemeye ilişkin tanımlamalara, duygu kuramlarına ilişkin açıklamalar üzerinde durulmuştur. Son olarak, boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılmış araştırmalara ilişkin bilgiler sunulmuştur.

2.1.1. Aile

Aile, çocuğun temas kurduğu ilk birim ve toplumsallaşma biçimlerinin geliştiği ilk yerdir (Eklın, 1995: 66-67). Çocuğun toplumun değer sistemlerine ve özelliklerine uygun bir şekilde yetişmesi, ilk olarak ailede başlamaktadır. Aile bireyleri arasındaki ilişki ağları ve aile ortamı, çocuğun psikolojik açıdan ve sosyal açıdan gelişmesine en çok fayda sağladığı yerdir. Bireyin kendine güvenmesi, kendine ve diğer bireylere sevgi duyması, kimlik kazanması ve sosyal beceriler geliştirmesi aile başlamaktadır (Yörükoğlu, 1986: 93-94). Aile içindeki bireyler, çocuklara uygun tutum ve davranışlar sergileyerek model olmaktadır. Çocuklar da karşılaştıkları herhangi bir durum veya olay karşısında uygun tutum ve davranışları aile içindeki model aldıkları yapıya uygun şekilde davranarak göstermektedir.

Başka bir ifadeyle aile, kan bağıyla, evlilik veya diğer yasal süreçlerle, akrabalık ilişkisiyle veya genellikle aynı çatı altında yaşamını sürdürmekle beraberliklerin var olduğu yer olarak ta tanımlanmaktadır (Bulut, 1993). Ayrıca bireylerin psikolojik, duygusal, cinsel, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı topluma uyumun sağlandığı yerdir.

Yörükoğlu (2000)'na göre insan yavrusu canlı varlıklar içerisinde en fazla bakım gerektiren, hassas ve özen gerektiren, uzun sürede olgunlaşandır. Aile ortamındaki çocuğun uzun yıllar korunup kollanması, desteklenmesi ve yönlendirilmesi gerektiği, bunun yanında fiziksel hastalıkları gibi ruhsal yıpranmalara karşı da oldukça dayanıksız olduğu ifade edilmektedir. Çocuk ancak ailesinin sevgisi ve ilgisi ile sağlıklı büyüebilmektedir. Bunlardan yoksun kalan çocuk ruhsal gelişim açısından kötüleşebilmektedir. Sağlıklı ilişkilere dayalı güvenli bir aile ortamında sevgi ve anlayışla büyüyen çocuklar olgunlaşmakta, kişilik kazanmakta, kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenmektedir. Sevildikçe, güven duygusu gelişir; desteklendikçe benlik saygısı artmaktadır. Anlayış gördükçe hoşgörülü olmayı; sorumluluk aldıkça özgür davranmayı öğrenir diyerek ailenin işlevi üzerinde önemle durmuştur.

Genel olarak, çocuğun yaşamını sürdürdüğü aile, onun sağlıklı birey olmasını sağlayan, fiziksel, ruhsal ve duygusal ihtiyaçlarının karşılandığı bir yerdir. Bu ortamın sağlıklı bir yapıya sahip olması toplumsal ruh sağlığı için de gereklidir. Çünkü sağlıklı bir aile yapısına sahip çocukların da sağlıklı bireyler olacağı düşünülmektedir. Çocuğun sağlıklı bir ruh yapısıyla gelişebilmesinin ön koşulu sağlıklı ebeveynlerden geçmektedir. Ebeveynlerin bireysel olarak sağlıklı bir yapıda olmalarının yanında, birebir iletişim ve etkileşimlerinin de sağlıklı bir yapıda olmasıyla mümkündür (Karakuş, 2003).

Sonuç olarak aile, toplumsal yaşamı düzenleyen, insan neslinin devamını sağlayan, bireylerin duygusal, sosyal, psikolojik ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayan ve toplumsal düzeni sağlayan bir sistemdir. Bu sistemde bireylerin gelişiminde ilk yılların hassas olduğu düşünüldüğünde, aile kavramının önemi ortaya çıkmaktadır.

Buna bağlı olarak aile, çocukların duygusal açıdan eğitilmesi, yetiştirilmesi, ruhsal gelişimlerini sağlıklı bir şekilde tamamlaması ve sosyalleşmesi açısından en önemli kurumlardan biridir (Fiyakalı, 2008).

2.1.2. Boşanma

Ailenin olduğu her yerde boşanmanın da bir ihtimal olarak karşımıza çıktığı, tarihin ilk dönemlerindeki ilkel toplumlarda da günümüz toplumlarında da boşanmanın hoş karşılanmayan, kabul edilmeyen bir “evlilik” ve “aile” gerçeği olarak görüldüğü ifade edilmektedir (Sezal, 1996).

Boşanma, ilk olarak düşünsel ve duygusal boyutta ortaya çıkan, ayrılık sonrası hukuki karar ile netleşen ve yeni bir hayat düzeni kurulması ile son bulan, psikolojik, sosyal ve ekonomik boyutları olan bir süreçtir (Uyar 1999, Akt. Aydın, 2009).

Akyüz (1978)' e göre boşanma, hukuksal açıdan incelendiğinde farklı hukuki sonuçları beraberinde getiren ama temelde karı-kocalık durumunun noktalanması anlamını taşıyan olgudur. Sosyolojik ve psikolojik açıdan incelendiğinde ise boşanmanın, çocuğun gelişimsel sürecinde en önemli faktör olan ailenin dağılması ve özellikle çocuklar üzerinde hayatları boyu etkilerini sürdüreceğ bir olay olmasıdır.

Boşanma hiç bir toplum tarafından özendirilmemesine karşın, yine de her zaman var olan bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Ülkemiz, boşanma oranı bakımından diğer ülkelere göre oldukça geride olmasına rağmen son yıllarda ülkemizde de bu oran gittikçe artmaktadır. Sosyo-ekonomik ve kültürel düzey, ailedeki roller, kadının çalışma hayatına katılması, çiftler arası iletişim, evlilikten beklentiler gibi faktörlerde ortaya çıkan değişikliklerin boşanmaların artmasında önemli bir rol oynadığı ifade edilmektedir (Bilir ve Dabanlı, 1981: 193-206, Arıkan, 1996: 11). Ayrıca bulunduğumuz dönemde toplumda boşanma olayına daha fazla hoşgörüyle yaklaşılmasının da bu artışta etkisi olduğu düşünülmektedir (Yazıcıoğlu, 1995: 89).

Günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki istatistikler, boşanma oranında ciddi bir artış olduğunu göstermektedir. Ülkemizde de boşanma oranları, batı ülkeleriyle kıyaslandığında oldukça düşük bir seviyede bulunmakta ancak yıllara göre boşanma oranları incelendiğinde ise ciddi bir artış olduğu gözlenmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2014 yılında boşanan çiftlerin sayısı bir önceki yıla göre % 4,5 artarak 130 913'e yükseldi. Boşanma hızı %1,65 olarak gerçekleşti. Boşanmanın 2014 yılında en yüksek olduğu il %2,87 ile Antalya olduğu görülürken, boşanmanın en düşük olduğu il ise %0,21 ile Hakkâri olduğu görülmüştür. Boşanmalar, 2014 yılında % 39,6' sını evliliğin ilk 5 yılında, %21,8'i ise evliliğin 6 ile 10 yıl arasında gerçekleştirmiştir (TUIK, 2014).

Son yüzyılda toplumumuzda ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler, aile yapısında ve evlilik kurumunda da önemli ölçüde yapısal ve işlevsel değişimleri ortaya çıkarmaktadır. Geçen yüzyılda, toplumumuzu ataerkil yapıdaki geniş aileler oluştururken, günümüzde büyük ölçüde çekirdek ve parçalanmış ailelerden oluşturmaktadır. Bozulan veya parçalanmış bir ailenin en mutsuz fertleri de hiç kuşkusuz çocuklar olmaktadır. Ailenin üzerine aldığı görev ve sorumlulukları yerine getirememesi anlamına gelen sistemdeki aksama, çocuğun problemleri bir hayat sürmesine, bir takım sosyal ve duygusal problemler yaşamasına zemin hazırlamaktadır (Şentürk, 2006). Bunun sonucunda parçalanmış aileler, annesiz ve babasız büyüyen çocuklar yaşamın gerçeği olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.3. Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri

Anne ve baba, çocuğun aileye dâhil olma sürecinden itibaren onun ihtiyaçlarını karşılayan, onu seven ve ona güven veren kişilerdir. Çocuk anne ve babasına öylesine bağlanır ki, hayatının bütün dönemlerinde, hayallerinde ve planlarında, hep onlar yer almaktadır. Ne zaman ki anne ve baba boşanmaya karar verirse bu karar çocuk açısından bir travmadır. Bu travmatik etkiler onu günlük hayatındaki aktivitelerden fazla alıkoymayabilir, ancak hayatını derinden sarsacak kadar ağır duygusal hasarlar bırakabilir. Bu açıdan ebeveynlerin boşanmasının çocuklar üzerinde bıraktığı etkiyi tam olarak anlayıp tanımlamak oldukça zor olmaktadır. Bunun dışında ebeveyn boşanmasından önce, anne ve baba arasında

yaşanan çatışma, çatışmanın türü ve derecesi, çocuğun içinde bulunduğu yaş dönemi, kardeşe sahip olup olmaması, ailedeki diğer yetişkin bireylerle ilişkileri, boşanmanın çocuk üzerindeki etkilerini de ortaya koyup biçimlendirmektedir. Bu durumlara bağlı olarak çocuklar, yoğunluğu ve süresi farklı olmakla beraber ebeveyn boşanmasıyla duygusal anlamda problemleri bir hayatın içerisinde girmektedir (Giddens, 2000).

Boşanma sürecinin çocukların yaşantılarında ki olumsuz etkilerinin; duygusal, sosyal, psikolojik ve bilişsel alanlarda görülebileceği gibi şok, utanç, kızgınlık, güvensizlik gibi duygusal tepkilerde bulabilecekleri ifade edilmektedir (Flewelling ve Bauman, 1990). Benzer şekilde üzüntü, kızgınlık, öfke, kaygı, güvensizlik ve olmayan ebeveyne karşı özlem genellikle gözlemlenen ilk tepkilerdir (Pedro-Hagan, ve Anderson, 1989; Oppaw Sky, 1991; Clulow, 1990).

Aynı şekilde farklı çalışmalarda da boşanmanın çocukların yaşantılarında korku, kaygı, üzüntü ve stres gibi birçok farklı duygusal tepkiye neden olduğu saptanmıştır (Amato, 1986: 103-110, Weyburne, 2000: 7-18). Boşanma sonrasında çocuğun yaşadığı duygusal tepkilerden birisi de öfkedir. Öfkenin doyurulmamış isteklere, istenmeyen sonuçlara ve karşılanmayan beklentilere duygusal yönden verilen tepki olduğu ifade edilmiş ve üç şekilde ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bunlardan birincisinin kişinin kendisine karşı olduğu, ikincisinin diğerlerine karşı olduğu, üçüncüsünün de başına gelenlere karşı olduğudur (Soykan, 2003: 19-28). Kişiyi hedeflerine ulaşması ve ihtiyaçlarını karşılaması noktasında engelleyecek her durum, olay ya da kişi, öfke duygusunun ortaya çıkmasında etkilidir (Atkinson, 1996: 232). Wallerstein ve Kelly (1980), boşanmış aile çocukları ile ilgili yaptıkları çalışmada boşanmış ailelerin çocuklarında öfkenin olağan bir tepki olarak ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Benzer şekilde öfke ile ilgili yapılan farklı çalışmada, boşanma etkisinin çocuklarda, strese bağlı olarak öfkeyi arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır (McKay, 1989; akt; Mahonvd, 2003: 267-273).

Yine yapılan farklı çalışmalarda, boşanma sürecinin çocukların yaşantılarında stres yaratan belli başlı tepkiler olduğu ifade edilmiştir. Bu tepkilerin; korku, üzüntü, öfke, suçluluk, yalnızlık, gerileme gibi problemler olduğu dile getirilmiştir. Korku,

belirsizlik-durumu sonucunda oluşur ve hemen hemen ebeveynleri boşanmış çocukların tümünde rastlanılmaktadır. Korkuların başında kaybetme korkusu gelir ve kaybetme korkusuna neden olan his ise kayıp hissidir. Çocukların yaşadığı diğer korkular ise gelişim dönemlerine göre farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların başında öfke gelmektedir. Bir diğer faktör ise suçluluk duygusudur. Suçluluk duygusu yaşayan çocuklar anne babalarının ayrılmalarından kendilerini sorumlu tutarlar ve onların tekrar birleşmelerini kendilerinin sağlayabileceklerine dair inanışları bulunmaktadır. Boşanma sonrasında çocuklar yalnızlık hissedebilirler, anne babalarının kendilerini terk ettikleri düşüncesi ile baş etmeye çalışırlar, bu da onlar için farklı bir stres kaynağıdır (Arı, 2000).

Karakuş, (2003)' da çocukların boşanma sonrasında stres kaynağı olarak terk edilmişlik duyguları yaşadıkları, ebeveynlerine karşın güvenlerinin sarsıldığı, yanında kaldıkları ebeveynin de kendilerini terk edeceği korkusunun olduğu, hırçın davranışlar sergileme ve içe kapanma davranışları sergileyebileceklerini dile getirmiştir. Çocukların, boşanma süreci içerisinde boşanma nedenine öfke duyma, ebeveyn boşanmasını inkâr ve depresyon gibi dönemlerden geçtiğini ifade etmektedir (Öztürk, 2006). Ayrıca boşanma sonrası süreç içerisinde devamlı olarak ebeveynlerini bir araya getirme mücadelesi içerisinde olduğu, ebeveynlerin bir araya gelme mücadelesinin temelinde asıl önemli olanın çocuğun gerçeği duymak istediği olduğu da ifade edilmektedir (Lempp, s.14; akt: Fritsch, 1985).

Boşanma gerçeğiyle yüzleşen çocuk boşanmadan hemen sonra bir yas ve keder sürecine girmektedir. Bu süreçte yaşanan duygular çocukta çökkünlük oluşturabilmektedir. Boşanma durumunda çocuklar, gelecekte de güvensizlik ve kaygı içinde olacakları düşünülmektedir. Bu çocuklar, anne babaları hakkında ise şöyle bir yorum getirmektedir. Beni gerçekten severlerdi ayrılmazlardı (Rice, 1997). Çocuk için sağlıklı duygusal durum kadar önemli olan başka etken de anne babayı kaybettiğinde kendisine ne olacağı düşüncesidir. Bu düşünce yapısı kaybettiği şeyin ne olduğu kafasında tam olarak oturtamamasıyla ilgilidir (Öztürk, 2008).

Bilir ve Dabanlı (1981)'nin boşanma vakaları sonucunda çocukların geliştirdiği duygusal tepkiler ve bunu doğuran faktörler konusundaki araştırmasında boşanma olayından en çok 5-6 yaş grubu çocukların etkilendiği, duygusal tepkilerin görülme sıklığı açısından cinsiyet değişkeninin önemli olduğu; boşanma olayında 5-6 yaş grubu kız çocuklarının, 8-10 yaş grubu erkek çocuklarından daha çok etkilendiklerini saptamıştır (akt: Aile Yazıları 3, 1991).

Yapılan birçok klinik çalışma, okul öncesi dönemde bulunan çocukların benzer yaş tepkileri sergilediklerini, gelişimsel dönemlere bağlı bir takım gelişimsel özelliklerin zarar gördüğünü ortaya koymuştur (Roseby, 1985). Okul öncesi dönemdeki erkeklerin, kızlara oranla daha fazla gelişimsel bozuklar gösterdiği ve bu problemlerin daha uzun sürdüğü kaydedilmiştir (Emery 1982, Hetherington ve ark 1978, 1979, Hodges ve Bloom 1984, Kurdek ve Berg 1983, Wellerstein ve Kelly 1980). Cinsiyet açısından fark olmadığını gösteren çalışmalarda vardır (Pett 1982, Reinhard 1977). Boşanma durumlarında genellikle babanın evi terk etmesi psikanalitik açıdan erkek çocuğun neden daha sık etkilendiğiyle açıklanmaktadır. Okul öncesi çocukların boşanma sonrası baba yoksunluğu egosentrik düşünce ve ödipal korkularla da açıklanmaktadır (Roseby, 1985). Bu açıklamalardan ayrı olarak Amato (1994) boşanmadan sonra, babanın çocuklar ile olan bağı anneye göre daha çok azalmakta, zıt cinsiyette olan ebeveyn ile çocuk arasındaki bağlar, boşanma ile birlikte daha fazla zarar görmektedir.

Çocuğun gelişim dönemine bağlı olarak gösterdiği duygusal tepkiler, boşanmadan önceki yıpranmasına ve boşanma sonrası dönemde ebeveynlerinin ilişkilerinin niteliğine göre de değişmektedir. Bu belirtilerin kalıcı olması yine çok çeşitli faktörlere bağlıdır. Ebeveynleriyle sağlıklı bir ilişki yaşayan çocuklar, ailenin yapısına bakılmaksızın, daha az duygusal ve davranışsal problem gösterdiği ifade edilmektedir (Duckett ve Richards, 1995, s. 419). Olumlu ve sağlıklı kardeşlik ilişkileri, öğretmenler gibi aile dışındaki destek sistemlerinin varlığı, olumlu arkadaşlıklar ve güven duyulup açıkça konuşulabilen kişilerin varlığı gibi faktörler de çocukların duygusal yönden iyi oluşlarını desteklemektedir (Bames, 1999). Maalesef birçok çocuk böyle bir ortamdan mahrumdur. Bu durumda bulunan

çocuklar, boşanmadan dolayı aradan uzun süre geçmesine rağmen, ruhsal ve duygusal açıdan problem yaşamakta ve bunu hem davranışlarına hem de duygusal tepkilerine yansıtmaktadır (Doss, Atkins ve Christensen, 2003).

Sonuç olarak çiftlerin boşanmaya karşı gösterdikleri tepkilere benzer tepkileri hatta daha fazlasını çocuklarda göstermektedirler. Özgüven (2014)' e göre bu tepkiler aşağıdaki gibi özetlenmiştir: (a). Boşanmanın kabul edilmeyip inkâr edilmesi. Bu durum özellikle küçük çocuklara hikâye anlatma olarak kendisini gösterdiği ifade edilir (örneğin, annem, babam ve ben Disneyland'a gideceğiz; biz yeni bir eve taşınacağız, babam yan komşumuz olarak yaşayacak gibi; aynı zamanda barışma fantezileri de olur), (b). Boşanmayı yaratan nedenlere öfke duyulması. Öfke ve Sert Tepki: Çocuklar akranlarıyla; çocuklarla ve ebeveynlerine öfke ve sert tepki gösterebilirler. Okul performansları zayıflayabilir. Çocukların ebeveynlerine olan sert tepkisi sık sık hatalı olan ebeveyne yöneliktir. Çocuklar genellikle kendilerinin ve ebeveynlerinin öfkelerini canlandırabilirler. Saldırgan bir çevrede yaşamayı sürdürme girişiminde çocuklar genellikle şuan birlikte oldukları ebeveynin tarafını tutarlar. Bu durum diğer ebeveynle telefon konuşmaları reddetme veya birlikte zaman geçirmeye isteksizlik olarak kendini gösterir. Tipik olarak ebeveynler çocuklara nasıl davranıyorlarsa çocuklarda benzer yönde davranırlar. Özet olarak çocuklar ebeveynlerinin güvenini test eder. Güven bağını deneyimler, her bir ebeveyni incitmek ister. Boşanmalarını istemediğinden ebeveynleri etkileşime zorlarlar. Duruma güç göstermeyi dener, boşanma yüzünden öfkesini ifade eder, kimi zaman diğer ebeveynle gitmeyi reddeder (normal boşanma stresi, güven çatışması/üçgenleşme) şuan yaptıklarını durdurmayı istememe, bu tepki çocukları kreşten almaya gittiğinde ve onları parktan eve götüremedikleri tepkileriyle aynıdır. Ortaya çıkan en genel problem üçgenleşmeden doğar. Üçgenleşmeden, güvensizlikten ve yansıtmadan doğar, (c). Ebeveynleri birleştirme çabası içine girilmesi, (d). Depresyon ve çöküntü yaşaması. Depresyon: Uyuşukluk, uyku ve yeme bozuklukları, sosyal geri çekilme, (ergenlerde daha sık), fiziksel yaralanma, (e). Boşanma durumunun kabul edilmesi şeklinde sıralamıştır. Bu aşamaları yaşayan çocuklar da gelişim dönemlerine bağlı olarak boşanmadan farklı şekillerde

etkilenmekte ve duygusal anlamda önemli sıkıntılar yaşamakta olduğu ifade edilmektedir (Özgüven, 2014).

2.1.3.1. Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkilerini Açıklayan Kuram ve Teoriler

Araştırmacılar boşanmanın yetişkinleri ve çocukları nasıl etkilediğini açıklamak için çeşitli teori ve kuramsal çerçeveleri ortaya atmışlardır. Bu kuram ve teorilere bakıldığında: Feminist teorisi (Corbane, 1994), Bağlanma teorisi (Hazan ve Shaver, 1992), Atıf teorisi (Fincham, 1992), Sembolik etkileşim teorisi (Orbuch, 1992), Sistem teorisi (Emery, 1994), Sosyal kapital çerçeve teorisi (Tecahman, Paanh, ve Carver, 1996), Boşanma stres uyum teorisini içerdiği görülmektedir (Amato ve Booth, 1997). Çalışmaların büyük bir çoğunluğu boşanmanın yetişkinler ve çocuklarda uyum sağlanması gerektiği, stresli bir hayat geçişi varsayımı ile başladığı görüşüne dayanmaktadır. Boşanma sürecinde ebeveyn ve çocuklar için genel stres teorisi (Pearlin, Menaghan, Liberman, ve Mullan, 1981; Thoits, 1995), risk ve uyum çerçevesine (Cowan, Cowan, ve Schulz, 1996; Hetherington, 1999; Rutter, 1987), önem verilmiştir. Stres teorilerinin boşanma literatürü üzerinde baskın olması ve bu çerçevelerin çeşitli elementlerini genel boşanma stres uyumu ve tipik tepkilerle birleştirilmiştir.

2.1.3.2. Boşanma Stres Uyum Teorisi:

Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini açıklamada önemli bir yere sahip olan Amato (1997)' nun geliştirdiği “Boşanma Stres Uyum Teorisi” ne göre evliliğin yavaştan çözülmesi, çiftler birlikte yaşarken başlamakta ve hukuksal olarak boşanma ile sonuçlandığı bir süreçtir. Ebeveynin birbirinden ayrılma süreci, stresli ve tatsız olayları da beraberinde getirdiği ifade edilmektedir. Bu stresörler çocuk ve gençler için duygusal, davranışsal ve sağlıkla ilgili risk faktörlerini arttırmaktadır. Bu olumsuzlukların süresi ile şiddeti kişinin dengeleyici ve koruyucu faktörlerine bağlıdır ve kişiden kişiye farklılıklar göstermektedir. Boşanan çiftler birbirinden ayrıldığında birbirine yabancılaşmaya da başlamaktadır. Birbirine yabancılaşan eşler, ilişkilerini yeniden gözden geçirerek, karşı tarafın olumsuzluklarını ön plana

çıkarmaya, çevresinden fikir ve tavsiyeler almaya başlamaktadır (Kitson, 1992; Kitson ve Morgan, 1990). Bu dönemdeki eşler arasındaki çatışmalar ve karşılıklı birbiri hakkında olumsuz konuşmalar, çocuklarda davranış ve uyum problemlerine zemin oluşturmaktadır. Eşlerden her biri boşanma olayından farklı yönlerde duygusal açıdan etkilenirken, bu durum çocuklar için de aynen geçerli olmaktadır. Yaşça büyük olan çocuklar boşanma öncesi dönemde yoğun stres yaşarken, daha küçük çocuklarda ebeveyn boşanmasıyla kaygı yaşamaktadır. Buna bağlı olarak ailedeki herkes farklı stres ve uyum düzeyi sergileyebildiği ifade edilmektedir (Akt. Arifoğlu Çamkuşu, 2006; Akt. Turan Cebeci, 2009).

Şekil-1
Boşanma – Stres – Uyum Teorisi (Amato, 1997)

2.1.4. Boşanmaya Çocukların Yaşlarına Göre Verdikleri Duygusal Tepkiler

Amato ve Keith (1991), boşanmış ebeveyne sahip çocuklarla ilgili 92 çalışmanın meta analizini yapmış ve çocuğun boşanma sırasındaki yaşının, çocuğun psikolojik uyumunun, sosyal uyumunun anne baba ile ilişkileri üzerindeki en anlamlı etken olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Her çocuğun gelişim hızı aynı olmasa da, aynı gelişim dönemindeki çocukların benzer özellikleri taşıdığı söylenmektedir. Ailenin parçalanması, yetişkinlerde olduğu gibi, çocuklarda da birçok duygusal tepkiye yol açmaktadır.

Her çocuk ebeveyn boşanmasından etkilenmektedir. Bu etkilenmenin çocuğun yaşına, kişilik gelişimine, anne baba tutumlarına ve çocuğun cinsiyetine göre farklılık gösterdiği ifade edilmektedir (Öz, 2005, 2011). Çocuğun boşanma sürecinden etkilenmesi, gelişim dönemindeki düzeyi ile ilişkili olmaktadır; çocuğun yaşı, zihinsel kapasitesi, gelişimin kritik dönemlerinde olması da etkilenme düzeyini belirleyecektir (Şenol, 2006).

2.1.4.1. Bebekler (0-1 yaş):

Bu gelişim dönemin en önemli özelliği güven duygusunun gelişimidir (Gander ve Gardiner, 1993). Güven duygusu, bu gelişim döneminde öğrenilen ilk şeylerden birisidir. Bebeğin, kendisine bakım veren kişilere olan bağımlılığı nedeniyle, fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması ve gelecekle ilgili korkularının oluşmaması bu dönemde verilen bakımın özelliğiyle ilişkilidir. Bebeğe yeterli zaman ayrılması ve ihtiyaçlarının giderilmesi, “güvenli bağlanma” ve “temel güven duygusu” için gerekli olduğu ifade edilmektedir (Bowlby, 1982).

Bu gelişim döneminde bebekler anne ve baba arasında yaşanan çatışmayı ve gerginliği sezebilirler, fakat gerginliğin sebebini anlayamamaktadır. Ebeveynin kendilerine karşı davranışlarındaki değişiklikleri kesinlikle hissettikleri ifade edilmektedir (Block ve ark, 1988). Yaşanan bu değişikliklere tepki olarak sinirli davranma (özellikle çevrelerinde yabancılar olduğunda), yeme ve uyku düzenlerinde değişim, ishal ya da kabızlık gibi dışa atım problemlerinin yaşanması ve huzursuzluk

geliştirebilmektedir (Horner ve Melvin 1993). Bazı uç durumlarda psiko-sosyal ve zihinsel gelişmelerinde yavaşlamalar gözlenebilmektedir (Crockenberg, 1993).

2.1.4.2. 1-3 Yaş:

Bu gelişim dönemi, çocukların kişilik özelliklerini geliştirmeye başladıkları dönem olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemde kendisini ebeveyninden farklı ve ayrı bir birey olduğunu keşfetmektedir. Bağımsızlık kazanma, kendine güven, özerklik duygularının gelişimi bu dönemde başlamaktadır. Dil gelişimlerinin geliştiği, etraflarına karşı yoğun bir ilgi duyularak çevrelerini araştırdığı, benmerkezci yapıda oldukları ve ihtiyaçlarını karşılanmasını ertelemekte güçlük çektikleri dönem olarak açıklanmaktadır (Gander ve Gardiner, 1993).

Bu yaştaki çocuklar nedenini anlamasalar bile diğer ebeveynin artık aynı evde yaşamadığının farkında olmaktadır. Boşanmaya tepki olarak beraber yaşadıkları kişiye daha fazla yapışarak, daha fazla ağlayarak her tür ayrılıktan korkmaya başlamaktadır (Kranzler ve ark, 1990). Ebeveynlerden birinin önünden kaybolmasına karşın ani korku yaşadığı, her zamankinden daha fazla ilgi beklediği, uyku sorunları ve tuvalet alışkanlıklarında birtakım değişiklikler oluşabildiği, bebeksi davranışlar sergileyebileceği (örneğin biberonla beslenmek isteyebilirler), ifade edilmiştir (Benedek ve Brown 1995, Horner ve Melvin 1993, Hetherington ve ark, 1985). Bu yaştaki çocukların bazıları duygularını sözle ifade edememektedir. Bunun yerine kızgınlık ve hayal kırıklıklarını tutturmalar, surat asma, vurma gibi hırçın davranışlar ya da içe kapanma şeklinde dile getirmektedir.

Çocuklarda aşırı ağlama ve çığlık atma, uyku problemleri, kazandığı tuvalet alışkanlığını kaybetme, ebeveyninden ayrı olduğunda endişelenme, öfke krizleri, ısırma ve rahatsız edici davranışlar kendini göstermektedir. Parmak emme yeniden başlamaktadır (Yavuzer, 2003).

2.1.4.3. 3-5 Yaş:

Dilsel, bilişsel ve toplumsal gelişim bu dönemin kendine has önemli özelliklerindedir. Toplumsal normlar, “özdeşim ve empati kurma” bu dönemde

görülmektedir (Gander ve Gardiner, 1993). Bu yaştaki çocuklar ayrılık ya da boşanmanın ne anlama geldiğini, boşanmanın neden olduğunu tam manasıyla anlayamazlar da, anne ya da babalarının öfkeli ve mutsuz olduğunu, artık ayrı ortamlarda yaşadıklarının farkındadırlar. Bu nedenle yoğun bir üzüntü ve kayıp duygusu yaşayabileceği ifade edilmektedir (Guidubaldi ve Perry, 1985). Bu dönemde çocuklar, yaşadıklarına bir anlam verebilmek için fantezilere ve masallardaki büyülü olaylara sığınabildiği, canavarlar, doğüstü güçler gibi korkularının yanı sıra, diğer ebeveynin eve döneceği türde fantezileri de düşüncelerinde yer almaktadır. Bu dönemde çocuklar kâbuslar görmeye başlayabilmektedir. Doğadaki olayların merkezinin kendileri olduklarına inandıkları için ebeveynin gidişinden kendilerini sorumlu tutup suçlamaktadır (Horner ve Melvin, 1993). Daha uslu bir çocuk olsalardı, anne babalarının ayrılmayacağını düşünebilmektedir. Bazen de, ebeveynle çatıştıkları dönemlerde ebeveyn hakkında düşündükleri “evden gitmesi ya da yok olması şeklindeki” hayallerinin gerçekleştiğini sanıp suçluluk duygusunu yaşabilmektedir. Hayallerinde, anne babanın hiç ayrılmadığını kurmakta, reddedilme ve kaybetme duyguları ile başa çıkabilmek için bin bir türlü şeyler uydurmaktadır (Benedek ve Brown, 1995). Kendilerine ileride ne olacağı (barınma, ekonomik problemler, ortam değişikliği, kendisine kimin nasıl bakacağı gibi) kaygısı onları rahatsız etmektedir. Birçok çocuk kendilerinden uzakta olan ebeveynin, kendileri yerine başka birini (örneğin yeni bir kardeş, anne hatta bir köpek) koyacaklarından korkmaktadır. Kızgınlıklarını, suçladıkları ebeveyne saldırarak ya da içlerine kapanarak gösterebilmektedir.

2.1.4.4. 5-6 Yaş:

Bu yaş dönemindeki çocuklar, ebeveyn boşanmasını genellikle tam olarak kavrayamamaktadır. Ancak bu durumdan dolayı kendilerini suçlayabilir ve onları bir araya getirecek kişinin kendisi olabileceğini düşünmektedir (Özgülven, 2014) Okul öncesi dönemindeki bu çocuklarda öfke krizleri ve huzursuzluk ortaya çıkmaktadır. Kaygı, rahatsızlık, abartılmış korkular ve yaşananlardan kendini sorumlu hissettiğinden tepki olarak saldırganlık görülmektedir. Uyku düzeni alt üst olduğu, kâbus görmeler başladığı söylenmektedir (Nar, 2006). Okul öncesi çağıdaki çocuklarda davranış ve bazı gelişim gerilikleri ortaya çıkmaktadır. Çocuklardaki

kaygı ebeveynin tutumuna bağılı olarak da farklılaşabilmektedir. Bu dönemdeki çocuklar daha çok birlikte yaşadıkları, evde kalan ebeveynin de kendini bırakıp gitmesinden, giden ebeveyn tarafından eskisi kadar sevilmemekten, yiyecek ya da kalacak yer bulamamaktan dolayı korkmaktadır. Yaşamdaki olayların merkezinin kendileri olduklarına inandıkları için ebeveynin gidişinden kendini suçlamaktadır. Hayalinde, anne babanın hiç ayrılmadığını kurmakta, reddedilme ve kaybetme duyguları ile başa çıkabilmek için türlü şeyleri uydurmaktadır. Korkularını ağlamak, ebeveyninden dışında hiç kimse ile kalmayı reddetmek veya ebeveynine yapışma şeklinde ortaya çıkmaktadır (Turan Cebeci, 2009). Wege (2001) ise okul öncesi çocukların boşanmaya karşı tepkilerini kaygı, kâbuslar, depresif oyunlar, yeme bozuklukları, ıslak yatak, cinsel kimlik bozuklukları, sinirlilik, kızgınlık, şaşkınlık, kendini suçlama ve suçluluk duygusu şeklinde ifade etmiştir.

2.1.5. Çocukların Boşanmanın Olumsuz Sonuçları İle Baş Edebilmelerine Yardımcı Olarak Geliştirilmiş Programlar

Çocukların boşanmanın olumsuz sonuçları ile baş edebilmelerine yönelik geliştirilen programları incelediğimizde: Alpert-Gillis, Pedro-Carroll, ve Cowen (1989) yaptıkları bir çalışmada, Çocuklar İçin Boşanmaya Müdahale Programı'nın geliştirilmesini, uygulanmasını ve değerlendirilmesini incelemişlerdir. Program risk altında olan boşanmış aile çocuklarını korumaya yönelik psiko eğitim programı olarak tasarlanmıştır. İlkokul 2-3. sınıf öğrencilerini kapsamaktadır. Okullarda 6-8 çocuk ile özel odalarda, haftada 1 saat toplam 12 hafta olarak planlanmıştır. Programda her grubu yöneten bir lider bulunmaktadır. Programın başarısı grubu yöneten kişinin ilgisi ve duyarlılığına bağlıdır. Liderler, okul ruh sağlığı çalışanları, danışmanlar, psikiyatri hemşireleri, psikologlardan oluşabilmektedir. Liderlerin güven sağlama, aktif dinleme, empati, sınır koyma konularında bilgili, deneyimli ve rol modeli olabilecek özellikleri taşımasına önem verilmektedir. Araştırmanın sonucunda, düzenlenen yeni programa katılan çocukların davranışlarında kısa sürede olumlu değişim olduğu belirtilmiştir. Çocukların okuldaki uyum sorunlarında, anksiyete düzeylerinde ve okul sağlığı hemşiresi ile görüşmelerinde azalma,

duygularını ifade etme yeteneklerinde artma ve evdeki sorunlarında azalma olduğuna gözlenmiştir.

Pedro-Carroll, Sutton ve Wyman (1999), anne-babaları boşanmış anaokulu ve birinci sınıf çocuklarına yönelik okul temelli, önleyici yardımın iki yıllık izleme değerlendirmesini yapmışlardır. Boşanmış Aile Çocukları İçin Müdahale Programı (CODIP) okul temelli ve önleyici bir yardım olup grup desteği ve sosyal beceri eğitiminden oluşmaktadır. CODIP' in temel amaçları; çocuğun özgürce hayatını paylaşabileceği bir grup ortamı yaratmak, geniş bir ilişki bağları kurup yanlış anlaşılmalara açık hale getirmek ve çocuklara boşanmanın getirdiği stresli hayat tecrübeleriyle mücadele edebilme becerileri kazandırmaktır. Çalışmada, duygular ve uyum süreciyle ilgili hayati kazanımları olduğu saptanan çocuklar, bu gelişmeyi iki yıl boyunca korumuşlardır. Buna karşın kontrol grubundakiler ise ev ve ailedeki uyum problemleri ile ilgili risk belirtilerini göstermeye devam ettikleri gözlenmiştir.

Arifoğlu Çamkuşu (2006) tarafından “Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Programı”nın çocukların boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeylerine etkisini incelemiştir. Araştırma, “Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Programı”nın (ÇİBUP), 9-12 yaş boşanmış aileye sahip çocuklara uygulanarak, boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeylerine etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Program 9 hafta boyunca ebeveyninden izin alınan 31 boşanmış aileye sahip çocuğa uygulanmıştır. ÇİBUP sonrasında, Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği son test puan ortalamasının program öncesine göre yüksek düzeyde arttığı, Sürekli Kaygı Ölçeği son test puan ortalamasının yüksek ölçüde azaldığı saptanmıştır.

Aydın Şentürk (2013) tarafından yapılan çalışmada, Yaşam Becerileri Psikoeğitim Programının boşanmış aile çocuklarının uyumları üzerindeki etkilerine bakılmıştır. Araştırma, ilköğretim okulunda 4. ve 5. sınıfta öğrenim görmekte olan annesi ve babası boşanmış 10 öğrenciyi kapsamaktadır. Deney grubuna haftada bir kez her biri ortalama 90 dakika süren 9 oturumluk psikoeğitim programı uygulanmıştır. Program iki aşamada hazırlanmıştır. İlk aşamada psikoeğitim programının alt yapısı hazırlanmıştır. Bunun için literatürden boşanmanın çocuklar

üzerindeki etkisi ve çocuklara uygulanan destek programları incelenmiş; programın uygulanacağı 4.-5. sınıf öğrencilerinin hazır bulunuşluk düzeyleri, bilişsel seviyeleri, ailelerin sosyo-kültürel değerleri dikkate alınmıştır. Yaşam Becerileri Psikoeğitim Programının öğrencilerin çatışma, kötü uyum ve sosyal destek düzeylerine bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Depresyon, kaygı düzeylerini anlamlı bir düzeyde azalttığı; boşanmaya uyumlarını anlamlı bir düzeyde arttırdığı ve bu artışın kalıcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Genel olarak yukarıda yer alan programlarda benzer alanlarda çalışmalarını sürdürdüğü görülmektedir. Boşanmış ebeveyne sahip çocuklara yönelik yürütülen çalışmalarda koruyucu önleyici olma, çocuk direncinin arttırılması ve dayanıklılık gibi alanlar ön planda tutulmuştur. Annesi babası boşanmış okul öncesi ve ilkökul düzeyinde bulunan çocuklara yönelik okul temelli program hazırlamışlardır. Bu programların genelinde çocukların ebeveyn boşanmasıyla yaşanan stresle mücadele, ebeveyn boşanma sonrası yaşama uyum, boşanma sürecini kavrama ve duygularını ifade edebilme alanlarına yönelik olarak; masal, öykü, video, çizgi film, kukla, oyuncak bebek ve oyun etkinlikleri kullanılmıştır.

2.1.5.1. Oyun, Resim ve Sanatın Boşanmış Aileye Sahip Çocuklar Üzerindeki Etkileri

2.1.5.1.1. Oyun ve Çocuk

Oyun, içsel olarak güdülenen belirli bir amacı olmayan, yetişkinler tarafından değil, çocuğun koyduğu kurallara bağlı olarak kendiliğinden gelişen ve zevk unsuru taşıyan, davranışlarda oluşan bir etkinlikler bütünüdür. Çocuğun birçok alanda ki gelişimi için önemli görülen oyun sayesinde; çocuk yetişkinin dünyasını keşfetmeye başlamaktadır. Oyun etkinliği içinde çocuğun ait olma, güç, özgürlük ve eğlence ile ilgili psikolojik ihtiyaçları karşılanırken, sosyal becerilerinin gelişmesi gerilim ve kaygının azalmasını sağlanmaktadır (Kılıçaslan, 2010).

Yavuzer (2007)'e göre oyun, çocuğa hiç kimsenin öğretemeyeceği konuları, kendi deneyimleri ile öğrenmesi için fırsat sunmaktır. Oyun yetişkinlerin çocuklarını

sağlıklı ve doğal yollardan tanıyabileceklerine yardımcı olmaktadır (Neyzi ve Ertuğrul,1989; Akt: Özer ve Özer, 2004: 86) Bununla birlikte oyun çocukların dünyayı, olayları, insanları nasıl algıladıkları ve hangi duygu, düşünce ve arzularının olduklarını keşfetmelerine imkân tanımaktadır (Sevinç, 2004: 90). Oyun özellikle okul öncesi dönemde sevgilerini, kıskançlıklarını, mutluluklarını, kırgınlıklarını, düşmanlıklarını, iç çatışmalarını, hayallerini ve düşüncelerini ifade edebilmeleri için en uygun dildir (Kamaraj, 2000:177) Oyun aynı zamanda dilsel, zihinsel, sosyal, duygusal ve motor becerilerini geliştirebilmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Mangır ve Aktas 1993, Egemen, 2004).

Çocuğun duygusal yaşantısı ile oyun arasında bir ilişki olduğu ilk kez Freud tarafından ortaya konulmuştur. Çocuk oyun sırasında bağımsız ve özgür hareket etmekte ve duygusal olarak rahatlayabilmektedir (Aral 2001, Pehlivan 2005). Mutluluk, sevinç, acı, korku, kaygı, dostluk, düşmanlık, kin, nefret, sevgi, sevme, sevilme, güven duyma, bağımlılık, bağımsızlık, ayrılık, ölüm gibi birçok duygusal tepkiyi çocuk oyun yolu ile öğrenmektedir.

Duygusal gelişimde oyun, çocuğa duygusal tepkileri denetim altına almayı, çevredeki yetişkinlerin sürekli ilgisini beklemekten kurtulmayı (benmerkezcilik), duygusal problemlerini ortaya koymayı, sevinç, mutluluk, hoşlanma gibi duyguları yaşamayı, kendine güvenmeyi, estetik duyguları geliştirmeyi öğretmekte ve sevgi ihtiyacını karşılamaktadır (Catron ve Allen 2003, Wolfgang 2004, Maden-Ellialtıoğlu 2005, San- Bayhan ve Artan 2005, Seyrek Sun 2005).

Çocuklar okul çağına ulaştıklarında ve daha çok kurallı oyun oynamaya başladıklarında özellikle oyun, çocukların doğal bir parçası olmaktadır. (Rubin, Fein, ve Vandenberg, 1983). Oyun tabanlı müdahaleler çocukların olaylarla ilgili sıkıntılarını ya da davranışsal problemleriyle etkili başa çıkma yoludur. Oyun, çocuk doğasının ayrılmaz parçasıdır. (Rubin, Fein, ve Vandenberg, 1983). Okul öncesinde çocuklar kendilerini ifade etme ve kuralları oyun sayesinde öğrenmektedir. Ergenlik çağına geldiklerinde ise oyunlara katılım düşer, tek başına zaman geçirme ve

arkadaşlara zaman ayırma baş göstermektedir (Rubin, 1983; Larson ve Verma, 1999).

-Pedro-Carroll,- (1997)'ye göre boşanmış ebeveyne sahip çocuklarla çalışmalarda oyunların:

1. Bir başka kişinin nasıl hissettiğini sözel olmayan ifadelerle geliştirmek.
2. Çocuğun duygusal kelimelerini genişletmek (Örneğin, kızgın, üzgün, gururlu, utanmış, kararsız, sevecen).
3. Çocuğun duygularını anlamasını artırmak (Örneğin, başkasının kendini korkmuş ya da üzgün hissettiği zamanlar olur).
4. Bütün duyguların kabul edilebilir olduğunu vurgulamak (Bütün duyguların kabul edilebilir olduğunu ama bütün davranışların değil).
5. Çocuklara duygularının değişebilir olduğunu fark ettirmek ve üzgün olduklarında kendilerini daha iyi hissetmelerine yardımcı olmak gibi birçok amacı olduğunu ifade etmektedir.

Kuklalar ve rekabetsiz oyunların, oyun tabanlı müdahalelerin gerekli araç gereçleri olduğu ifade edilmiştir. Kuklalar ve oyunlar, çocukların kendi duygularını ifade edebilmede, bilgi edinmede ve yeni beceriler kazanmada kullanılmaktadır. Kukla oyunu, aynı zamanda ebeveyn boşanması gibi duygusal konularla ilgili olan çocuklar için kullanılan etkili bir tekniktir (Karter, 1990; James ve Myer, 1987).

Ebeveyn boşanmasında çocuklara yönelik olarak hazırlanan birçok önleyici program, çocukların sosyal ve duygusal iyi oluşlarında kullanılan müdahalenin ayrılmaz bir parçası olarak oyunu göstermişlerdir (Kazdin, 1990; Phillips, 1985). Temel Ruh Sağlığı Projesi (PMHP), çocukların okula uyum problemlerini önlemek için oluşturulmuş olan oyunlarla, okul tabanlı programı 1957'den bu yana kullanılmıştır. PMHP' nin sürdürülebilir etkililiğini gösteren geniş araştırmalar bulunmaktadır (Cowen, Hightower, Pedro-Carroll, Work ve Wyman 1996). Bazı araştırmacılar oyunun önleyici müdahalelerde başarılı kullanımını göstermişlerdir (Bay-Hintz, Peterson, ve Quiltich, 1994).

2.1.5.1.2. Resim ve Çocuk

Resim ve çocuk birbirini tamamlayan sürekli değişen dinamik yapılarıdır. Resim, iletişimin en önemli ve etkili tekniklerinden biridir. Çocuğun kişisel ve sosyal ihtiyaçları bazı sanatsal sembolleri kavramalarıyla yakından ilişkilidir. Çocuğun yaptığı çizim ve boyamalar sonucunda oluşan lekelerin, çizgi ve şekillerin iletişimin belirtileri olduğu ifade edilmiştir (Artut, 2004: 24).

Çocukların resimlerinde kullandığı renk ile duygusal tepkileri arasında bir ilişki vardır. Burkitt (2003) yaptığı bir araştırmada çocuklar hoş ve güzel figürlerde en çok tercih ettiği renkleri, çirkin, kötü figürlerde en az tercih ettikleri renkleri; tarafsız oldukları figürlerde ise orta değerdeki renkleri kullandıklarını, olumsuz, kötü karakterlerde en çok kullandıkları rengin ise siyah olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde kullanılan pastel boya ile duygular arasında ilişki olduğuna değinilmiş ve çocukların duygularını ifade etmede bir araç olduğuna vurgulanmıştır (Heegaard, 1991). Çocuklar, boşanmayla ilgili birçok duyguyu çizerek ifade edebilmektedir. Çocuklar genellikle zorlandıkları duygusal konuları düşündüklerinde, çiziktirir, siler; karalar; yaptıklarının üzerini çizer ya da ilgisiz bir şeyler çizmekte olduğuna ifade edilmektedir (Heegaard, 1991).

Bu bakımdan çocuğun çizdiği resimler iç dünyasını, bilinçdışı isteklerini, duygularını aktarmaktadır. Resim, çocuğun kendi duygu ve düşüncelerinin bir ürünü olduğuna için okul öncesi dönemde çok önemli bir yere sahiptir. Çocuğun çizdiği resim, çocuğun zihinsel, duygusal ve devimsel gelişim evrelerine bağlı olarak onun iç dünyasındaki gizli duygularını yansıtır. Başka bir ifadeyle resim yapma çocuğa kendisini ifade etme olanağı sağlamaktadır. Bu yüzden de resmin çocuk psikolojisinin vazgeçilmez aracı olduğuna vurgulanmıştır (Samurçay, 2006: 24).

Çocuk resimlerinin duygusal ve psikolojik yönlerine olan ilgi özellikle psikoloji, psikiyatri ve resimlerle terapi alanlarında gün geçtikçe artmaktadır. “Sözlü anlatımın yetersiz ve zayıf kaldığı yerlerde çocukların kendilerini ifade etmesine yardımcı olabileceği” düşüncesinden dolayı çoğu terapist resmin etkin tedavi edici bir teknik olduğunu kabul etmiştir (Malchiodi, 1998: 26). Resmin duyguları

yansıtma bir araç olduğu kabul edildiği için klinik değerlendirmede kullanılan resim testleri psikolojik testler içinde yer alır ve projektif teknikler olarak adlandırılmaktadır. Bu testler projektif bir yöneme dayanmaktadır. Projeksiyon dışavurum anlamına gelmektedir. “Bireyin davranışı, kişiliğinin yansımasıdır” varsayımına dayanmaktadır. Projektif testler kişinin karşılıklı ilişkilerinin yansıması olan duygularını, düşüncelerini, semboller veya resimler ile aktarmasını sağlamaktadır. Çocukların iç dünyalarının bir yansıması olarak kabul edilen çizimler, onların kişilik özelliklerini, kişiler arası ilişkilerini, duygusal problemlerini, kırgınlıklarını, korkularını, beklenti ve endişelerini ortaya çıkararak çocukları anlamaya yardımcı olduğu ifade edilmektedir (Altinköprü 2003, Saydam Bahçıvan 2004).

Hulse (1952) normal gelişim gösteren çocuklarla duygusal problemi olan çocukların yaptığı aile resimlerini karşılaştırmış, çocukların anne, baba ve kardeşleriyle ilgili duygularını, ailedeki kişiler arası ilişkileri resimlerine yansıttıklarını ortaya koymuştur. Sonuç olarak çocuklar için resim yazıdır, yazarlara uygun ortam sağlandığında hatırlamak, düşünmek, fikir edinmek, gözlemlemek ve kaydetmek için resim çizmektedir (Horn ve Giacobbe, 2007). Doğal gelişim bakış açısı ile bakıldığında, çocukların çizimleri yaşam tecrübelerini, yaşadığı yerleri ve düşüncelerini anlamada araç olarak kullanılan bir yöntemdir (Anning ve Ring, 2004).

2.1.5.1.3. Sanat ve Çocuk

Sanat değerlendirmeleri çocukların düşüncelerinin ve hislerinin sansürlenmemiş tablosunu ortaya çıkarmaktadır. Henüz dil yetenekleri gelişmemiş olan ya da hislerini ve duygularını sözlü olarak ifade etmek istemeyen çocuklar için, sözsüz bir değerlendirme yöntemi ve çocukların severek katılmak isteyeceği bir değerlendirme aracıdır (White, 2004: 210).

Sanat, hangi yaşta hangi ırktan olursa olsun duyguları tanımlamak ve ifade etmek için çocuklara yardımcı olmaktadır. Ebeveynlerinin boşanma veya ayrılmaları hakkında boyama yapmak, çizim yapmak çocuklar için duygularını ve kendilerini ifade etmeye teşvik etmek demektir. Sanatsal çalışmalarla çocuklar boşanmanın aile üzerindeki etkisini kabul etmektedir (Wallingford, 2003). Ebeveynler gibi çocuklar

içinde boşanma, travmatik ve hayatı tümüyle değiştiren bir durumdur. Çocuklar ebeveynlerinin aksine sözel olarak kendilerini ve duygularını ifade edebilecek olgunlukta değildirler. Sanat yapmak duygulara dokunarak iletişim sağlayan bir alternatiftir. Bu alternatif sayesinde çocuklar iç dünyalarını tasvir etmekte ve duygularına kolayca ulaşılmasına imkan tanımaktadır. Ya da kendilerini ifade edemeyen çocukların istek ve arzularını açığa çıkarmaktadır. Sonuç olarak sanat etkinlikleri çocukların ailelerinde olan değişimi, kendi iç dünyalarındaki değişimde neler olup bittiğini anlamaya yardım etmektedir. (Wallingford, 2003).

Okul öncesi dönemde duygularını ifade edemeyen çocuklar, sanat etkinlikleriyle kendilerini ifade etme imkânı bulmakta ve rahatlamakta, kendilerine özgü yeni ürünler oluşturarak doyuma ulaşmaktadır (Ulutaş ve Ersoy, 2004:3).

Bununla birlikte sanat etkinlikleri bu dönemdeki çocukların yaratıcılıklarını, öğrenme becerilerini, algısal, bilişsel ve duygusal gelişimlerini olgunlaştırdıkları görülmektedir (Horlik, 2005: 17).

2.1.6. Duygular, Duygusal Beceriler ve Duygusal Düzenleme

Duygunun tanımlanmasında ve kavramsallaştırılması konusunda ortak bir karara varılamamıştır. Duygunun tanımlanmasında ve açıklanmasında çok farklı kuramsal teori ve görüşlerin olması bu görüşlerin çoğunun zamanla birbirleriyle çakışması, duygunun tanımı konusundaki sorunları da beraberinde getirdiği dile getirilmektedir (Özbayrak, 2006, s.13).

Bununla birlikte Goleman (2011) duyguyu; bir his ve bu hisse özgü belirli düşünceler biçimi, psikolojik, biyolojik ve bir dizi hareket eğilimi ve harekete geçmemizi sağlayan süreçler olarak açıklamıştır.

Bazı araştırmacılar ise, duyguyu bireylerin mutluluk, kızgınlık, üzüntü, korku gibi temel hislerini içeren genel bir ifade şekli olduğunu tanımlamışlardır (Salovey, Detweiler, Steward ve Bedell, 2001).

Duyguyu tanımlamak kadar duyguları anlamının da önemine vurgu yapılmıştır. Buna bağlı olarak duyguları anlamak için duyguların doğuracağı sonuçları ve sahip olduğu etkileri bilmek gereklidir. Duyguların kaynağını öğrenmek, duyguları anlama becerisi bakımından önemlidir (Davis, 2004).

Duyguları anlama becerisi, bir olayın bireyde hangi duygunun yaşanmasına sebep olacağını bilmesi becerisidir. Duyguları anlama becerisinin gelişiminde yaşantılar önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü birey yaşadığı olayların, bireyde hangi duyguyu yaratacağını öğrenip bunu dile getirebileceği ifade etmiştir (Sroufe, 1997).

Saarni (1999) duygusal beceriyi, kendi duygularının ve başkalarının duygularının farkına varma yeteneği, duygularını içinde yaşadığı kültüre uygun bir biçimde sergileyebilme, sosyal normlara uygun bir şekilde duygular arasında bağlantı kurma, başkalarının duygularına empatik ve sempatik katılım, kendisinin ve başkalarının içsel-dışsal duyguları arasında uyumsuzluk olabileceğinin farkında olma, nahış durumlarda duygularla kontrol mekanizmalarını kullanarak baş etme yeteneği, duyguların ilişkileri nasıl etkilediğini farkında olma, kendi duygusal yaşantılarını kabullenme ve duygularından hoşnut olma olarak boyutlara ayırmış ve bu boyutların birçoğunun erken çocukluk çağında kazanıldığını belirtmiştir.

Bak (2011)' a göre çocuklar üç yaşını doldurduktan sonra duyguları tanıyıp, düzenleyip onları kontrol edebilir hale gelmeye başladıklarını söylemektedir. Nitekim yapılan birçok araştırma çocukların küçük yaşlardan itibaren basit duyguları (mutluluk, kızgınlık, korkma) anlayabildikleri ve ilerleyen yaşlarda daha karmaşık duyguları da anlayıp düzenleyebildiklerini ortaya çıkarmıştır (Arslan, 2012; Denham, 2010; Denham, 2012).

Duygusal beceriler ve duygusal düzenlemenin kazanılmasında en önemli dönem ise okul öncesi dönem olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu dönemde çocuğun duygusal beceri gelişiminin eğitim programlarıyla desteklenmesi gerektiği belirtilmektedir (Ribes, 2005). Yapılan araştırmalarda erken çocukluk dönemi boyunca verilecek düzenli eğitimin, çocukların başkalarının duygularını anlama,

kendi duygularını anlayıp, düzenleyip yönetmede ve olumlu davranışlar geliştirme konusunda olumlu etkilerinin olduğunu ortaya koymuştur (Denham, 2003; Denhamvd, 2012; Saltalı, 2010).

Okul öncesi dönemdeki çocuklar özerklik kazandıkça ve daha çok işbirliği yapabilme yeteneğine sahip oldukça, kendilerine bakım verenlerin duygusal becerilerine ve duygusal düzenleme çabalarına eşlik etmektedir. Ayrıca zamanla bir uyarandan kaçınmak veya uyarana uyum sağlamak ve dikkat etmek için bağımsız olarak çaba gösterdiği belirtilmektedir (Grolnick, Bridges ve Connel 1996 akt: Smithy ve Hart, 2004). Artan bu farkındalıkları düzenlemek önemli bir beceridir. Duygu düzenleme becerisi, bir duyguyu, azaltmak, korumak veya arttırmak için kullanılan tüm stratejilerdir (Gross, 1998). Bu düzenleme becerisi, duyguları kontrol etmeden, değerlendirmeden, özellikle amaçları yerine getirmek için duygusal tepkileri değiştirmeden sorumlu içsel ve dışsal süreçlerden oluşmaktadır (Thompson, 1994). Duygu düzenleme, içten ya da dıştan gelen duygu ile ilgili ipucunun değerlendirilmesi ile başlamakta ve bu değerlendirmenin davranışsal olarak verilecek tepkiyi düzenlenmesiyle sonuçlanmaktadır (Gross, 1998; Gross ve Levenson, 1993). Bireylerin sahip oldukları duygusal durumlarını düzeleme becerilerinin, problemlerini çözmede, kaygı ve zorlukları idare etmede, önemli ve gerekli bir öncü olduğu da ifade edilmektedir (Thompson, 1991).

Duygu düzenleme becerisiyle, çocukların gelişim dönemlerinde yaşadığı hayal kırıklığı, korku ve kaygı ile baş etmede onlara yardımcı olduğu ve etkin bir şekilde çevreyi keşfederek olumlu sosyal etkileşimle meşgul oldukları ifade edilmektedir (Cole, Michel, ve Teti, 1994). Aile sistem teorisi; aile ortamının, evlilik sürecinde ebeveyn-çocuk etkileşiminin çocukların duygularını düzenleme üzerinde daha çok etkili olduğu belirtmektedir (Cox ve Paley, 1997); Örneğin, evlilik sürecinde yaşanan çatışma (Frosch, Mangelsdorf, ve McHale, 2000 Cox, Paley, ve Harter, 2001) artan gergin ortam ve ebeveyn-çocuk etkileşimleri (1994 Cummings ve Davies) çocuklarda olumsuz bir etki oluşturmakta ve güvensiz bağlanma riskini artırmaktadır. Yapılan çalışmada, çocukların duygu düzenleme becerilerindeki düzensizliğin evlilik sürecinde yaşanan çatışmadan (Katz ve Gottman, 1993) ve

boşanma sonrası yaşanan süreçten (Eisenberg, Cumberland, ve Spinrad, 1998) kaynaklandığını ortaya koymuştur.

Benedek ve Brown (2012) ayrılma ve boşanmadan sonra çocuklarda görülen ortak duygusal tepkileri şöyle sıralamışlardır: Korku, üzüntü, öfke, suçluluk, yalnızlık, reddetme.

2.1.6.1. Korku

Korku, canlı varlıklara, görünen ve görünmeyen tehlikeler karşısında gösterilen en doğal tepkidir. Aslında her korku, canlıyı uyaran ve kendini savunmasını sağlayan faydalı bir mekanizmadır. Canlı, kaçarak, saklanarak, zorda kalınca da savaşı göze alarak kendini korumaya çalışmaktadır (Yörükoğlu, 2004). Korku birbirinden farklı iki şekilde kendini göstermektedir. Biri içgüdüsel ve bilinçsiz olup kişisel tecrübelerden öncedir. Diğeri de bilinçli, akılcı ve tecrübeye dayalıdır (Gövsa, 1998).

Bütün çocuklar ebeveyn boşanmasından ve ailenin parçalanmasından sonra korkuya kapılmaktadır. Neden korktukları yaş gruplarına göre değişmektedir. Okul öncesi çağıdaki çocuklar daha çok beraber yaşadıkları ebeveynin de onları terk edip gitmesinden, yiyecek ya da yatacak yer bulamamaktan ve giden ebeveyn tarafından eskisi kadar sevilmemekten korkmaktadır. Bu korkulara bakıldığında; ağlamak, ebeveyninden başka kimse ile kalmayı kabul etmemek veya ebeveyni gözünün önünden ayırmamak şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bunun dışındaki belirti de daha küçük yaşlarda devamlı olarak yanlarında bulundurdukları bir oyuncak ya da başka bir nesneye tekrar bağımlılık göstermeleridir. Yaşça daha büyük çocuklar ise terk edilme korkusu yaşamakta fakat onlarınki daha çok boşanmanın yaşam biçimlerini nasıl etkileyeceği konusu ile ilişkilidir (Benedek ve Brown, 2012).

2.1.6.2. Üzüntü

Akpınar (2004, s.4)'a göre üzüntü, bir kayıp durumunda verilen tepki olarak ifade edilmektedir. Tarhan (2006, s.192)'a göre ise üzüntü, herhangi travmatik bir olay karşısında görülen ilk duygudur. Üzüntünün esas işlevi, yakın birinin ölümü

veya büyük bir hayal kırıklığı gibi önemli kayıplara uyum sağlamaya yardımcı olmaktır. Üzüntü enerjisi azaltır, derinleşip depresyona yaklaştıkça da metabolizmayı yavaşlatıp hayatta zevk alınan şeylerden uzaklaşmaya yol açmaktadır. Bu içe dönüklük, kaybın veya kırgınlığın yasını tutup sonuçlarını değerlendirmeyi, sonra da artan enerjiyle birlikte yeni başlangıçlar planlamayı sağlamaktadır.

2.1.6.3. Öfke

Öfke, basit bir “sinirlilik” veya “kırgınlık” halinden, yoğun hiddet durumuna kadar değişen dereceli, duygusal bir durumdur (Spielberger ve ark., 1991). Başka bir ifadeyle öfke, hedefe yönelik davranışlarımızın engellenmesi sonucu ortaya çıkan bir duygudur. Öfkenin önemli bir özelliği başka kişilerde görünmesinin istenmemesidir. Yani başkalarının mutlu olması istenen bir duygu iken, öfkelenmeleri istenmeyen bir duygudur. Engelleyici nesne veya durumlar kişide öfkeye neden olmaktadır. Çocuklar engellendiğinde, aşırı uyarıldığında, baskı altına alındığında, gerçekçi olmayan arzuları engellendiğinde; bağırma, tekmeleme, kendisini duvara atma, kriz geçirme, nefesin kesilmesi gibi davranışlar sergileyerek öfke öfkelerini dile getirmektedir (Erden, 2008).

Çocuklar, ebeveyn boşanmasına duydukları öfkeyi, yaşlarına ve ailenin durumuna göre farklı şekillerde dile getirmektedir. Çoğu çocuk, özellikle erkek çocuklar kavga ederek, çevresindekilere bağırarak ve saldırarak öfkelerini göstermektedir. Daha büyük yaştaki çocuklar öfkelerini genellikle boşanmadan sorumlu tuttıkları anne veya babalarına karşı göstermektedir. Bazı çocuklar ise öfkelerini içe kapanma davranışıyla veya dış dünya ile ilişkilerini kesme davranışlarıyla göstermektedir (Benedek ve Brown, 2012).

2.1.6.4. Suçluluk

Suçluluk, yanlış davranış yaptığını düşünen insanın kendini affedememesi ve yanlış yaptığının inancının olması şeklinde tanımlanmaktadır (Gökmen, 2001) Yapılan yanlışın bireye veya başkalarına olumsuz etkisinin olmuş veya olmamış oluşu, ya da diğer kişilerin bireye incinmiş ya da incinmemiş oluşu hiç önemli değildir. Söz konusu yanlış, sadece düşünce ya da duygu seviyesinde de kendini

göstermektedir. Boşanma kararıyla çocukların düşüncelerinde suçluluk baş göstermektedir (Benedek ve Brown,2012). Suçluluk duygusu boşanma konusunda onların da etkisinin olduğu düşüncesine sebep olabilmektedir. Bu duygunun asıl nedeni de kendilerinin dünyanın merkezi olduğuna inanmaları ve bu yüzden her şeyin nedeninin kendileri olduğuna dair inançlarıdır. Çocuklar eğer daha akıllı uslu olsalardı, okulda daha başarılı olsalardı, içinden babalarının gitmesini istemeselerdi, annelerine öyle davranmasalardı gibi sebeplerle her şeye kendilerinin neden olduğunu düşünmektedir. Hatta durumu toparlamanın ve düzeltmenin de kendilerine bağlı olduğuna inanmaktadırlar (Çelikel, 2012).

2.1.6.5. Yalnızlık

Yalnızlık “yalnız olma durumu, kimsesizlik” olarak tanımlanmaktadır (TDK 1988). Yalnızlık bir ruh halidir. Yaşamda hissedilen derin boşluk duygusudur. Ölüm, boşanma, kazalar, ruhsal ve kronik fiziksel hastalıklar gibi hayatla ilgili olumlu veya olumsuz küçük veya büyük değişimler insan ruhunun derinliklerindeki yalnızlığı tetikleyebilmektedir (Uçar, 2013).

Aile fertlerinden biri eksilince, büyük bir boşluk duygusu oluşmaktadır. Ailenin yapısı hiçbir zaman eskisi gibi olmayacağı fikri doğmaktadır. Çocuklar kaybedilen ebeveynin yoksunluğunu onunla ilişkileri kötü olsa bile hissetmektedir. Hatta yeni hayat biçimi onları farklı yalnızlıkların içine sürüklemektedir. Eğer çocuğun velayeti annede ise, o büyük bir ihtimalle ya tam gün çalışıyor veya ek işlerle uğraşıyordur. Ayrıca daha önceleri paylaşılan günlük işleri de tek başına yapmak durumundadır. Sonuç olarak çocuklar daha fazla yalnız başına zaman geçirmek durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. Yaşça küçük olan çocuklar hayali karakterler yaratarak kendilerini meşgul etmektedir. Fakat yaşça büyük olanlar ise anne veya baba işten dönene kadar kendilerini meşgul etme, korkuları ile yalnız kalmak vs. gibi durumlarla baş başa kalmaktadır. Bundan dolayıdır ki içinde buldukları duruma üzölmek ve aileyi tekrar bir araya getirme hayalleri kurmak için zaman bulmuşlardır (Çelikel, 2012).

2.1.6.6. Reddetme

Çocuğun bedensel ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılamayı aksatarak, ona düşmanca duygular beslemek şeklinde açıklanmaktadır (Yavuzer, 1983). Reddetmenin ya da kötü davranmanın, cinsel yönden, bedensel yönden ve duygusal yönden kötü davranma olarak üç türünden söz edilmektedir (Öter, 1994). Duygusal açıdan bakıldığında bu durumun çocuklar açısından zorlu bir süreç olduğu görülmektedir (Ippen, 2010). Çocuklar, ebeveynlerinin birbirlerini istemedikleri için, kendilerini de istemeyeceği düşüncesindedir. Evlilik kurumunun son bulması ailenin de parçalanmasına neden olduğu için onların da bu tür karmaşık düşüncelerde olmalarının normal olduğu ifade edilmektedir (Çelikel, 2012).

2.1. 7. Duygu Kuramları

Duyguların nasıl meydana geldiği ve duygusal düzenlemenin nasıl olduğuna yönelik birbirinden farklı kuramlar öne sürülmektedir. Bu kuramların başlıcaları şu şekildedir: James-Lange Duygu Kuramı, Canon-Bard Duygu Kuramı, Arnold-Linsey Duygu Kuramı, Sosyo-Biyolojik Kuram ve Bilişsel Kuram olduğunu görülmektedir.

2.1.7.1. James-Lange Kuramı

Kuram, bedenin çevrenin belirli özelliklerine karşı tepkide bulunması, bedenin de bu tepkilerin farkına varmasıyla heyecan duyması sonucu duygunun meydana geldiği görüşüne dayanmaktadır. (Cüceloğlu, 1999). Kurama göre duygular kasların gerilmesi, titreme, kalp çarpıntısı, solunum hızının değişmesi gibi bir takım fizyolojik değişikliklerin duyumsamasından meydana gelmektedir.

2.1.7.2. Canon-Bard Kuramı

Bu kurama göre çevrede bulunan olaylar hipotalamusu etkileyince hipotalamus iki görevi yerine getirmektedir. (1) Fizyolojik değişiklikleri ortaya çıkararak sinir sistemini uyarma ve (2) beyin kabuğuna sinirsel akımlar göndererek duygunun yaşanmasına ve bu duygunun farkına varmamızı sağlama (Cüceloğlu,

1999). Bu teori, bilinç düzeyindeki duygu yaşantılarıyla bunlara eşlik eden fizyolojik tepkilerin ve davranışların, aynı merkezden yani talamus tarafından kontrol edildiğini öne sürer. Bu teoriyi göre, duygu yaratan olayları veya uyarımları algılayan talamus, bu bilgileri aynı anda hem beyin korteksine (öznel duygu deneyimi), hem de iskelet kaslarına ve özerk sinir sistemine (fizyolojik uyarım) gönderir.

2.1.7.3. Arnold-Linsey Kuramı

Kuram, belli bir uyaran bir uygulamayı meydana getirmekte, bu da talamus ve hipotalamus ara istasyon üzerinden beyin korteksine iletilir görüşüne dayanmaktadır. (Mumcuoğlu, 2002). Aktivasyon kuramı adı da verilen bu kurama göre işlemler ‘uyaran-hipotalamus-korteks-çevresel organlar’ kapalı bir ortamda olmaktadır.

2.1.7.4. Sosyobiyojik Kuram

Kuram, duygular insanın diğer davranışları gibi, onun çevresine uyum sağlamasına olanak tanıyandır. Örneğin, kızgınlık duygusunun, bizi başkalarının saldırganlığına karşı koruduğu; haz, neşe ve mutluluk duygularının da insanları birbirine yakınlaştırdığı, bu yakınlık davranışının türün devamına imkân sağladığı; hüznün, keder ve ağlama duygularına neden olduğu ve bu durumda da başkalarının bize destek sağladığı görüşüne dayanmaktadır (Cüceloğlu, 1991).

2.1.7.5. Bilişsel Kuram (Schachter, 1963)

Kuram, bedenimizde olup biten fizyolojik değişikliklere, çevremizde bulunan uyarıcılar kapsamında anlamlı bir duygu isminin verildiği görüşüne dayanmaktadır (Cüceloğlu, 1999). Bu kurama göre duygularımızı çevremizde gözlemlediklerimizle, kendimizi başkaları ile kıyaslama yolu ile tanıdığımızı ifade etmektedir. Duygu ve heyecanlarımız içinde bulunulan duruma göre yorumlanmaktadır. Duygu ve heyecanın türü, kişinin içinde bulunduğu ortama göre de farklılık göstereceği ileri sürülmektedir.

2.1.7.5.1. Bilişsel Kuram ve Duygusal Düzenleme Arasındaki İlişki

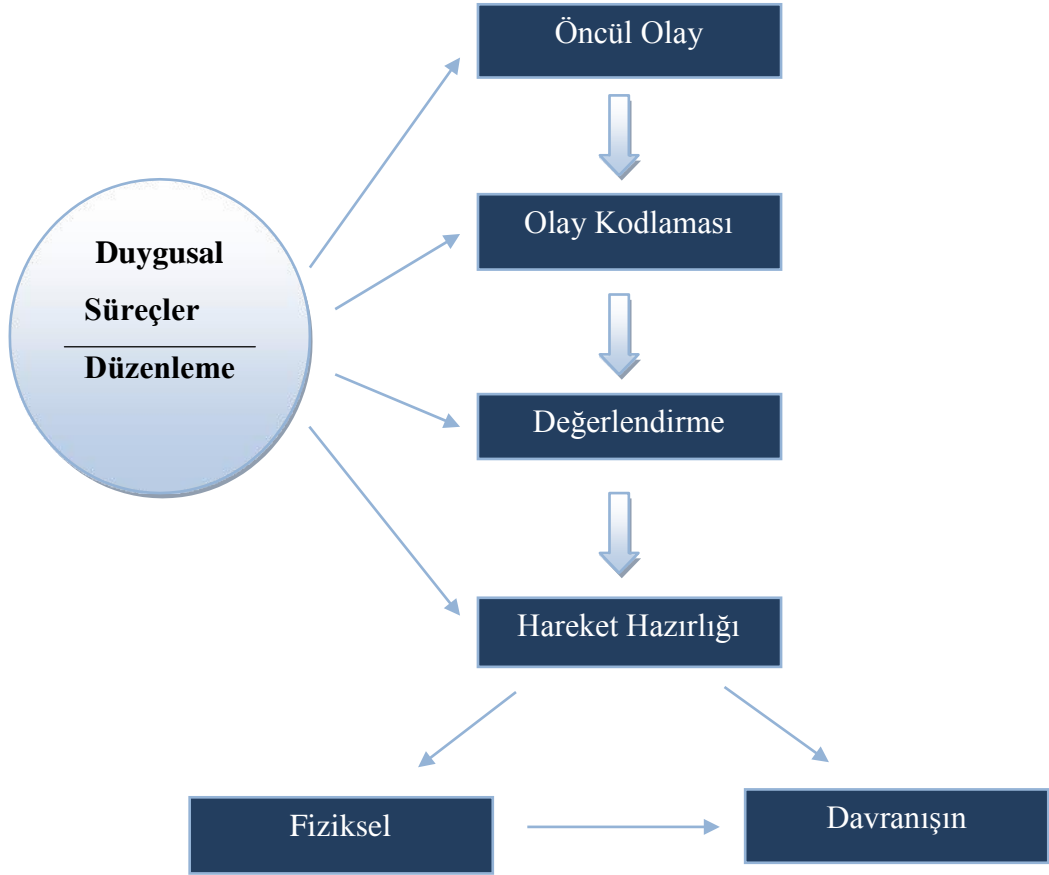
Boşanma sonrası yaşanan duygusal tahribata ve stres'e bilişsel süreçler aracılığıyla duygusal bir beceri kazandırmanın yanı sıra duygusal bir düzenleme de sağlanabildiği ifade edilmektedir (Garnefski, Kraaij ve Spinhoven, 2001; Lazarus, 1999). Duygusal düzenlemeyle bireylerin karşılaştıkları herhangi bir olayla ilgili duygusal olarak tepki vermeden önce, ilk olarak bu durumla ilgili bilişsel stratejiler geliştirildiği, daha sonra da duygusal bir tepki verildiği şeklinde yorumlanmaktadır.

Garnefski, Kraaij ve Spinhoven (2001) yaptıkları çalışmada “Bilişsel Başa Çıkma” ve “Bilişsel Duygu Düzenleme” terimlerini birbirlerinin yerine geçebilecek şekilde kullanmışlardır. İnsan yaşamında bilişler aracılığıyla duygu düzenlemenin vazgeçilmez olduğu dile getirilmiş, bilişler ya da bilişsel süreçlerin duygularımızı, hislerimizi yönetmemize ya da bunları düzenlememize yardım edebileceğini ifade etmişlerdir. Başa çıkma mekanizmalarının bilişsel yönüyle ilgilenilmiş bunları insanların istemli duygularını düzenlemede kullandıkları düşünceler ve zihinsel stratejiler olarak açıklamışlardır. Örneğin; tehlikeli bir deneyim, yaşantı veya stresli bir olaydan sonra ya da olay süresince, duygular kontrol altında tutulabilmektedir.

Şekil-2

Duygusal yaşantı, bilişsel değerlendirme kuramlarına göre (öncül olay, olay kodlaması, davranış hazırlığı) oluşmakta ve duygusal düzenleme bu aşamaların her birinde ortaya çıkabilmektedir (Mesquita, 1993).

Duygusal Süreçler (Mesquita, 1993)

2.1.8. Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri İle İlgili Araştırmalar

Bu bölümde yurtiçinde ve yurtdışında boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri ile ilgili ulaşılabilen betimsel ve deneysel araştırmalardan bahsedilmiştir.

2.1.8.1. Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri İle İlgili Yurtiçinde Yapılmış Araştırmalar

Boşanma konusundaki alanyazın incelendiğinde, boşanmanın çocuklar ve ergenler üzerindeki etkisi, kadının statüsüne etkisini, boşanmanın hukuki ve genel nedenlerini (boşanmanın sosyal, kültürel, dini, ekonomik, duygusal ve psikolojik nedenleri) inceleyen birçok çalışmaların olduğu görülmektedir (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2009).

Bilir ve Dabanlı (1981) tarafından yaşları 3 ile 10 arasında değişen 98 annesi babası boşanmış çocuk üzerinde gerçekleştirdiği bir çalışmada, çocukların o anki yaşlarına göre, 3-4 yaş, 5-6 yaş ve 8-10 yaş olarak gruplandırmıştır. Çocukların ebeveyni araştırmanın yapıldığı tarihten itibaren en son iki yıl önce boşandıkları için, boşanma sırasında ilk gruptakilerin bebeklik, ikinci gruptakilerin oedipal, üçüncü gruptakilerin ise gizil dönemde oldukları görülmektedir. Araştırmada çocuklar, ebeveyn boşanmasında uyku bozukluğu, kusma, altına kaçırma, iştahsızlık, aşırı yemek yeme, karın ve baş ağrısı, konuşmada duraklama, tırnak yeme, abartılı bağımlılık, ayrılığı inkâr ve baba yoksunluğu gibi tepkiler gösterdiği görülmüştür. Bu tepki biçimlerinin en fazla 5-6 yaş grubunda olduğu saptanmış, en az etkilenen grubun ise 3-4 yaş grubu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynaroğlu (1984) tarafından 150 tam aile ile 150 boşanmış aileye sahip 6 yaş grubu çocuklarını inceleyen araştırmasında, boşanmanın gerçekleştiği günden bu yana geçen süre üzerinde durulmuştur. Araştırmada Uyumsal Davranış Skalası ile çocukların bağımsız hareket edebilme, saygı ve zaman, dil gelişimi, fiziksel gelişimi, ev işleri, kendi kendine yetebilme, sorumluluk alma ve toplumsallaşma gibi davranışları ölçülmüştür. Her iki grup karşılaştırıldığında ebeveyni boşanmış aileye sahip çocukların düşük puan aldıkları görülmüştür.

Erkan (1989) tarafından lise çağında bulunan 159 'u tam ve 135'i boşanmış aileye sahip çocukların benlik tasarımı ölçmek amacıyla yapılan araştırmada, çocukların boşanma sırasındaki yaşlarını 0-6 yaş ve 7-12 yaş olarak iki grupta ele alıp incelemiştir. Buna gerekçe olarak ise benlik tasarımının gelişimin ilk yıllarında kristalleşmesi ve anne babanın önemli bir yer tutması olarak ifade etmiştir. Fakat elde edilen bulgulara göre ise, ebeveyn boşanması yaşandığında küçük yaş grubunda bulunan çocukların daha ileri yaş grubunda bulunanlara kıyasla benlik tasarımı düzeyi yönünden önemli bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sirvanlı (1998) tarafından yaşları 5-10-13-16 olan 421 çocuk üzerinde yaptığı araştırma bulgularına göre, çatışmalı ve boşanmış ebeveyne sahip çocukların psikolojik problem düzeylerinin, çatışmasız olanlara oranla daha yüksek olduğu ve ebeveynler arasındaki evlilik uyumunun azalmasıyla çocuklardaki uyum problemlerinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Karakuş (2003) boşanmış ve tam aileye sahip çocukların depresyon düzeylerini ve okul başarılarını incelediği araştırmasında; boşanmış aileye sahip çocuklar ile tam aile çocuklarının depresyon düzeyleri arasında, anlamlı bir farklılık bulunamamış, yanında kalmadığı ebeveynini yılda birkaç kez gören çocukların depresyon düzeyleri yüksek bulunmuş, erkek çocukların ise boşanmadan daha az etkilendikleri gözlenmiştir.

İstanbul Üniversitesi çocuk psikiyatrisi kliniğinde tedavi görmekte olan yaşları 3 ile 13 arası değişen annesi babası boşanmış 62 ebeveyne sahip çocuğu incelenmiştir. Araştırmada 10 çocuğun okul başarısızlığı, 15 çocuğun saldırganlık, 2 çocuğun hırsızlık, 18 çocuğun nörotik tepki oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır (Cebiroğlu, 1977; Akt. Candan, 2006).

Candan (2006) tarafından parçalanmış ve tam aile çocuklarının anne babasını kabul ve reddetme davranışını araştırdığı çalışmasında; annesi babası boşanmış olan çocukların reddetme davranışı, annesi babası birlikte olan çocuklara göre kabul etme

davranışından yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Ayrıca erkek çocukların boşanmadan daha fazla etkilendikleri bulunmuştur.

Öztürk (2006), Aral ve Başar (1998) tarafından yapılan araştırmada, anne babası boşanmış 9 ile 13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki tam aile çocuklarının benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırmanın örneklemini 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıflara devam eden 17 ilköğretim okulundan 175'i kız, 133'ü erkek olmak üzere 308 öğrenci kapsamaktadır. Araştırma sonucunda ebeveyni boşanmış çocukların kaygı düzeylerinin tam aile çocuklarına göre daha yüksek olduğu, benzer şekilde ebeveyni boşanmış çocukların tam aile çocuklarına göre benlik saygısının daha düşük olduğu saptanmıştır.

Öngider (2006) tarafından yapılan araştırmada, evli ve annesi babası boşanmış ailelerde algılanan ebeveyn kabul veya reddinin, çocuğun psikolojik uyumu üzerindeki etkileri incelemiştir. Araştırma, anne babası evli 138 çocuk ile anne babası boşanmış 124 çocuk ve bu çocukların anneleri olmak üzere toplam 524 kişi ile yürütülmüştür. Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre, çatışmalı evliliklerdeki çocukların, anne babası anlaşarak boşanmış çocuklara göre hem daha fazla ebeveyn reddi algıladıkları hem de psikolojik açıdan daha fazla yıprandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda evli ailelerde babaların psikolojik uyum üzerinde en az anneler kadar etkili olduğu; ancak, boşanma sonrasında babaların çocukları üzerindeki bu etkisinin oldukça zayıfladığı ve çocuğun yaşamına annenin daha çok ağırlık kazandığı belirtilmiştir.

Erürker (2007) tarafından yapılan araştırmada parçalanmış aile ve bütünlüğünü koruyan aile olgusunun 5-6 yaş çocuklarının bilişsel işlevlerine etkisine bakılarak farklılıkları araştırılmaya çalışılmıştır. Araştırma okul öncesi eğitim kurumuna devam etmekte olan 5-6 yaş grubundaki 50 tam aile ile 50 parçalanmış aileye (boşanma, evden ayrılma, ölüm nedenleriyle ebeveynlerinden biriyle yaşayan çocuklar) sahip 100 çocuk ile yürütülmüştür. Elde edilen bulgulara göre ise; parçalanmış aileye sahip çocukların bilişsel işlevleri ile tam aileye sahip çocukların

bilişsel işlevleri arasında; tam aileye sahip çocukların lehine anlamlı bir fark bulunmuştur.

Fiyakalı (2008) tarafından yapılan çalışmada ebeveyni boşanmış ve boşanmamış lise öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzlarının cinsiyet, sınıf düzeyi, anne baba eğitim düzeyi ve algılanan anne baba tutumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırma grubunu, 2006-2007 eğitim-öğretim yılında Denizli il merkezindeki 19 farklı resmi liseye devam eden 454 kız ve 382 erkek olmak üzere toplam 836 öğrenci, 836 öğrencinin 383'nün anne babası boşanmış, 453 öğrencinin ise anne babası boşanmamışları kapsamaktadır. Elde edilen bulgulara göre, anne babası boşanmış ve boşanmamış lise öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzları arasında cinsiyete, sınıf düzeyine ve anne baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir fark olmadığı ancak anne baba tutumlarına göre anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür. Anne baba boşanma durumu ve anne tutum düzeyi ortak etkisinin öğrencilerin sürekli öfke ve öfke kontrol tarzlarında; anne baba boşanma durumu ve baba tutum düzeyi ortak etkisine göre öğrencilerin sürekli öfke ve öfke kontrol tarzlarında anlamlı bir fark yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.

Büyüksahin (2009) tarafından yapılan çalışmada ise; ebeveyni boşanmış yaşları 11-13 arası değişen çocuklar ile aynı yaştaki ebeveyni boşanmamış çocukların anne baba tutumlarını algılama biçimleri karşılaştırılmış ve çocukların sosyal uyum düzeyleri ile ilişkisi incelenmiştir. Araştırma ebeveyni boşanmış 29 erkek ve 46 kız, ebeveyni boşanmamış 41 erkek ve 44 kız, toplam 160 ilköğretim okulu öğrencisi ile yürütülmüştür. Elde edilen bulgulara göre; kızların sosyal uyum düzeyleri; erkek deneklere göre, evli aileden gelen deneklerin sosyal uyum düzeyleri; boşanmış aileden gelen gruba göre daha yüksek bulunmuştur. Araştırmanın bir başka bulgusu ise; evli ailelerde anneden algılanan psikolojik kontrolün sosyal uyum düzeyini pozitif yönde etkilemesidir. Boşanmış ailelerde ise çocukların sosyal uyum düzeyini anneden algılanan davranışı yönlendirme negatif yönde, babadan algılanan psikolojik kontrol ise pozitif yönde etkilemektedir.

Turan Cebeci (2009) tarafından yapılan araştırmada anne babası boşanmış 7-12 yaşları arasındaki çocuklar ile aynı yaştaki ebeveyni boşanmamış çocukların bağlanma stilleri ile kaygı durumları arasındaki ilişki karşılaştırılmıştır. Araştırmanın rneglemini tek ebeveyne sahip 20 erkek ve 22 kız, tam aileye sahip 24 erkek ve 34 kız olmak üzere 38 ilköğretim okulu ğrencisi oluşturmuştur. Araştırmada elde edilen bulgulara göre; boşanmış ebeveynlerin çocuklarının güvenli bağlanma durumları ile kaygı düzeyleri arasında olumsuz yönde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Annesi babası boşanmış çocukların sürekli kaygı puan ortalamalarının, annesi babası boşanmamış çocukların sürekli kaygı puan ortalamalarından yüksek olduğu bulunmuştur. Sosyo-demografik açıdan cinsiyet değişkenine göre yapılan incelemede, erkek çocukların güvenli bağlanma puan ortalamaları, kız çocuklarının güvenli bağlanma puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir. Anneleri ortaokul mezunu olan çocukların güvenli bağlanma puanları, diğer eğitim düzeyinde bulunan annelere sahip çocukların puanlarından anlamlı derecede düşük olduğu bulunmuştur. Araştırmada yer alan çocukların anneleri ile ilgili bir başka bulgu ise; 2-6 yaş döneminde bakıcısı anne olan çocukların güvenli bağlanma puanları, bakıcısı farklı kişiler olan çocukların güvenli bağlanma puan ortalamalarından düşük olduğu grlmştir. Araştırmadan elde edilen bir başka bulgu ise; çocukların içinde buldukları sosyo-ekonomik düzey ile bağlanma stilleri arasında bir ilişki kurulamazken sosyo-ekonomik düzeyleri düşük çocukların kaygı puan ortalamaları, sosyo-ekonomik düzeyleri yüksek olan çocukların puan ortalamalarından yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Günindi ve Giren (2011) tarafından yapılan çalışmada ailenin değişim süreci ve özellikle okul öncesi dönemde ailenin çocuk üzerindeki etkisi incelenmiştir. 2009-2010 ğretim yılında anasınıfına devam eden çocuklardan rastgele belirlenen 80 çocuktan örnekleme alınmıştır. Araştırma sonucunda çocukların % 87,5'inin çekirdek aileyi tanımladıkları kaydedilmiştir.

Öngider (2013) tarafından yapılan çalışmada anne ve babası boşanmış çocukların, anne babası birlikte olan çocuklara göre daha çok psikolojik sorunlar açısından, ne tür riskler altında olduklarına bakılmıştır. Elde edilen bulgular,

boşanmanın ebeveyn çocuk ilişkilerinde bozulma, duygusal desteği kaybetme, ekonomik zorluklar gibi birçok stresli yaşam olayına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aslan (2013) tarafından yapılan araştırmada boşanmış ve tam aileden gelen okul öncesi çocukların sosyal beceri ve akranlarına gösterdikleri davranışsal tepkilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırma, okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 120 çocuktan (60-72 ay) 60 çocuk boşanmış aileden, 60'ı ise tam aileden olan çocuklarla yürütülmüştür. Boşanmış aileden gelen çocukların anne babasının boşanmasının üzerinden geçen süre 3 ay ile 5,5 yıl arasında değişmektedir. Elde edilen bulgulara göre; boşanmış ve tam aileden gelen çocukların sosyal beceri puanlarının farklılaştığı görülmüştür. Ayrıca boşanma ve tam aileden gelme durumuna göre çocukların akranlarına karşı gösterdikleri davranışsal tepkilerinde anlamlı bir fark olduğu sonucuna da ulaşılmıştır.

Sancaklı (2014) tarafından yapılan araştırmada boşanmış annelerin ve çocuklarının boşanma sürecine ilişkin yaşantıları incelenmiştir. Araştırmada çocuğun velayetinin annede bulunduğu boşanmış 10 anne ve yaşları 10 ile 13 arasında değişen 10 ortaokul öğrencisi ile yarı yapılandırılmış görüşme soruları kullanılarak yüz yüze görüşmeler yapıldığı kişileri kapsamaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre ise; boşanmış anneler, boşanmayı son çare olarak görmekte ve yıllarca süren çabalar sonucu boşanma kararı almaktadır. Boşanma sürecinde annelerin en çok ekonomik, duygusal ve hayatındaki düzen değişikliğine ilişkin problemler yaşadığı belirtilmiştir. Boşanma sürecinin olumlu katkılarını ise, rahatlama ve özgürlük hissi, kişisel anlamda gelişme ve olumsuzluklardan kaçınma şeklinde belirtilmiştir. Boşanmış annelerin çoğunluğu, boşanma kararını çocukları ile paylaşmadıklarını ifade etmişlerdir. Boşanma süreci ile baş etmede kendi ailelerinden ve çocuklarından destek aldıklarını belirten anneler, çalışma hayatının da bu süreci başarılı şekilde etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Boşanma sonrasında annelerin yeniden evliliğe çocuklarının istememelerinden ve kendilerini hazır hissetmemelerinden dolayı sıcak bakmadıkları görülmüştür. Boşanma sürecinde çocukların çoğunluğu, boşanma sürecine ilişkin sorularının anne ve babaları

tarafından yeterince yanıtlanmadığı ifade edilmiştir. Yapılan eksik paylaşımların, çocuklarda öfke, üzüntü, utanç ve kopuk anılara sebep olduğu gözlenmiştir. Bunun dışında, çocukların boşanma ile birlikte babaları ile olan ilişkilerinin koptuğu ve çocukların sadece boşanma ile değil, babalarının yokluğu ile de baş etmek zorunda kaldıkları görülmüştür. Boşanmanın anneler için olan olumlu faydaları, çocuklarda kendini göstermemiştir. Çocukların çoğunluğu, anne ve babasının tekrar bir araya gelmesini istediği görülmüştür. Ayrıca hem boşanmış annelerin hem çocukların boşanma sürecine ilişkin birtakım yaşantılardan habersiz oluşu, farklı problemlere yol açabilmektedir. Boşanmış annelerin çocuklarının bazı ihtiyaçlarının farkında olmaması ve çocuğuna nasıl davranılması gerektiğini bilmemesi bu problemlerden bazılarını oluşturmaktadır.

Yurtiçinde boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde genellikle betimsel çalışmalara rastlanılmıştır. Deneysel çalışmalardan sadece birkaç araştırmaya ulaşılabilmektedir. Arifoğlu Çamkuşu'nun (2006) ilköğretim birinci kademe öğrencileriyle, Rabia Şentürk Aydın'ın (2013) ilköğretim öğrencileriyle yaptığı deneysel çalışmalar hakkında bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

Arifoğlu Çamkuşu (2006) tarafından “Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Programı”nın çocukların boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeylerine etkisini incelemiştir. Araştırma, “Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Programı”nın (ÇİBUP), 9-12 yaş boşanmış aileye sahip çocuklara uygulanarak, boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeylerine etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini, KKTC MEB'ye bağlı üç ilkokulda okuyan, ebeveyni ÇİBUP'a katılmasına izin veren, 9-12 yaşlarındaki 31 boşanmış aileye sahip çocukları kapsamaktadır. Araştırmada 1985 yılında Pedro-Carroll ve Cowen tarafından geliştirilen, 1989'da ise Alpert-Gillis ve Pedro-Carroll tarafından tekrardan düzenlenen Boşanmış Aile Çocukları İçin Müdahale Programı (ÇİBUP; Children of Divorce Intervention Program) Türkçeye çevrilerek uyarlanan Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Programı ismi verilmiştir. Program 9 hafta boyunca ebeveyninden izin alınan 31 boşanmış aileye sahip çocuğa uygulanmıştır. Çalışmada kontrol grubu

kullanılmamıştır. ÇİBUP sonrasında, Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği son test puan ortalamasının program öncesine göre yüksek düzeyde arttığı, Sürekli Kaygı Ölçeği son test puan ortalamasının yüksek ölçüde azaldığı saptanmıştır. Kaygı Ölçeği ve Depresyon Ölçeği son test puan ortalamalarının ise önemli ölçüde azalmadığı görülmüştür. Ayrıca programa katılan kız öğrencilerin, kardeşi olmayanların, anne babası evlenmeyen ve anne babasının her ikisi evlenen çocukların, üvey kardeşi bulunmayanların, anneleri 31-40 yaşlarında olanların, boşanmanın üzerinden 1-3 ile 7 ve üzeri yıl geçenlerin, boşanma sırasında 4-10 yaşında olan öğrencilerin Boşanmaya Uyum Ölçeği son test puanlarında program öncesine göre oldukça yüksek düzeyde bir artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aydın Şentürk (2013) tarafından yapılan araştırmada, Yaşam Becerileri Psikoeğitim Programının boşanmış aile çocuklarının uyumları üzerindeki etkilerine bakılmıştır. Araştırma, ilköğretim okulunda 4. ve 5. sınıfta öğrenim görmekte olan annesi ve babası boşanmış 10 öğrenciyi kapsamaktadır. Araştırmada 2x3'lük (deney-kontrol grubu, ön-son-izleme testi) deneysel desen kullanılmıştır. Çocukların boşanmaya uyumları araştırmanın bağımlı değişkenidir. Bağımsız değişken ise Yaşam Becerileri Psikoeğitim Programıdır. Deney grubuna haftada bir kez her biri ortalama 90 dakika süren 9 oturumluk psikoeğitim programı uygulanmıştır. Program iki aşamada hazırlanmıştır. İlk aşamada psikoeğitim programının alt yapısı hazırlanmıştır. Bunun için literatürden boşanmanın çocuklar üzerindeki etkisi ve çocuklara uygulanan destek programları incelenmiş; programın uygulanacağı 4.-5. sınıf öğrencilerinin hazır bulunuşluk düzeyleri, bilişsel seviyeleri, ailelerin sosyo-kültürel değerleri dikkate alınmıştır. İkinci aşamada psikoeğitim programının dört öge (kazanım, içerik, danışma süreci, değerlendirme) dikkate alınarak tasarım sürecine geçilmiştir. Programın kazanımları Welman ve Moore'un taksonomisi dikkate alınarak belirlenmiş; içerik ögesinde boşanma kavramı, boşanmaya ilişkin duygu ve düşünceler, kendini tanıma, etkili iletişim becerileri, öfke kontrolü, çatışma çözme becerileri ve geleceği planlama konularına yer verilmiştir. Kontrol grubunda ise öntestten sonra iki kez sohbet ve kısa etkinlikler yapılmıştır. Deney grubuna programın ilk haftası öntest, programın son haftası son test ve program tamamlandıktan altı hafta sonra izleme testi uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise

deney grubuyla paralel bir şekilde öntest, sontest ve izleme testi uygulanmıştır. Her biri 10 kişiden oluşan deney ve kontrol gruplarının ön-son-izleme testi sonuçları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Friedman ve Mann Whitney U Testi ile analiz edilmiştir. Programın etkililiğini değerlendirmek için Portes, Lehman ve Brown tarafından geliştirilen, Arifoğlu tarafından Türkçeye uyarlaması yapılan “Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma bulgularında, Yaşam Becerileri Psikoeğitim Programının öğrencilerin çatışma, kötü uyum ve sosyal destek düzeylerine bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Depresyon, kaygı düzeylerini anlamlı bir düzeyde azalttığı; boşanmaya uyumlarını anlamlı bir düzeyde arttırdığı ve bu artışın kalıcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.1.8.2. Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri İle İlgili Yurtdışında Yapılmış Araştırmalar

Bu bölümde öncelikle boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri ile ilgili yurtdışında yapılmış betimsel araştırmalara, ardından da boşanma sonrasındaki yeni duruma çocuğun uyumunun sağlanması için geliştirilen koruyucu ve önleyici programların uygulandığı deneysel araştırmalara yer verilecektir.

Hetherington (1972) tarafından yapılan yaşları 13 ile 17 arasında değişen dul ve boşanmış aileye sahip kızlarla yaptığı çalışmasında, boşanmış aileye sahip kız çocuklarının dul aileye sahip kız çocuklarına oranla daha fazla heteroseksüel partner ve düşük benlik sayısı olduğu ortaya konmuştur. 5 yaşından önce ebeveyn boşanması yaşamış kızların, 5 yaşından sonra ebeveyn boşanması yaşayan kızlara oranla; daha fazla erkeklerle uygunsuz ilişkiye girdikleri, daha fazla baştan çıkarıcı davrandıkları, daha erken ve daha sık flörte ve cinsel ilişkiye başladıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Lamb (1981) tarafından yapılan araştırmalarda boşanma sonrası baba yokluğunun erkek çocuklarda benlik saygısı ve duygusal gelişim açısından oldukça zararlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Block, Block ve Gjerde (1986) tarafından yapılan araştırmada ebeveynleri boşanmış çocukların, ebeveynleri boşanmamış çocuklara oranla daha çok davranış problemleri sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Amato ve Keith (1991) tarafından tam aile ve boşanmış aileye sahip çocuklar arasında farklılıklar olup olmadığını araştırmak amacıyla, okul öncesinden başlayıp yetişkinlik çağına kadar olan 13.000 öğrenciyi kapsayan 92 çalışmanın meta-analizini incelemişlerdir. Araştırmanın analizleri sonrasında boşanmış aileye sahip çocukların tam aileye sahip çocuklara göre daha fazla probleme sahip oldukları görölmüştür. Bu çocukların, okulda farklı problemler yaşadıkları, davranış sorunları gösterdikleri, akranları ve ebeveyni ile çatışma halinde oldukları ve kendilerine olan bakış açılarının olumsuz olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Amato (1993) tarafından yapılan başka bir çalışmada “Çocukların Boşanmaya Uyumu: Teorileri, Hipotezleri ve Deneysel Kanıtları” ismini taşıyan meta-analiz çalışması incelemiştir. Araştırmada meta-analiz çalışmasında; ebeveyn boşanmasının, çocukların akademik başarısında, davranışında, psikolojik uyumunda, benlik saygısı ve sosyal ilişkilerinde negatif sonuçları ile ilişkili olduğu saptanan toplam 180 araştırmayı kapsamaktadır. Araştırmada bazı çalışmalar gözden kaçırmalarına rağmen, bu örneklemin, büyük ölçüde bu konu hakkında yayınlanmış literatürü yansıttığı kabul edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, aile içi boşanma hem yetişkinlerde hem de çocuklarda iyi oluş halinin değişmesiyle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Fakat boşanmış ebeveyne sahip olmayla ve tam aileye sahip olma iyi oluş halleri arasında farklılıkların çok büyük olmadığına sonucuna ulaşılmıştır.

Amato, Loomis ve Booth (1995) tarafından yapılan çalışmada anne baba arasında yaşanan çatışmanın yoğun olarak yaşandığı ailelerde yetişen çocukların, anne babaları beraber yaşamak yerine boşanmayı tercih ettiklerinde, daha sağlıklı bireyler olduklarını; bunun aksine, anne baba çatışmasının az olduğu ailelerde yetişen çocukların, anne babaların boşanmak yerine beraber yaşamayı tercih ettiklerinde, bunların daha sağlıklı bireyler oldukları tespit edilmiştir.

Amato (2001) tarafından yapılan çalışmada ebeveyn boşanması yaşamış ailelerden gelen 67 çocuk ile bir çalışma yürütmüştür. Araştırmada kontrol grubu olarak anne babası boşanmamış ailelerde yaşayan çocuklar alınmış, iki grup akademik başarı, psiko-sosyal uyum, kendine güven ve sosyal ilişki başarısı açısından karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre ise; anne babası boşanmış çocukların okul başarı kıstaslarında, olumlu davranışlarında, psikolojik sağlıklarında, kendilerini anlama ve sosyal ilişkilerinde belirgin bir azalma olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kelly (2000) tarafından yapılan araştırmada, çatışmalı evlilik ve boşanmaya çocukların uyumunun on yıllık sürecini incelemiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, boşanmanın özellikle ilkokul çağındaki çocuklar için travmatik ve olumsuz olduğu belirtilerek boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini hafifletmek için boşanma danışmanlığının gerekli olduğu ortaya konmuştur. Kelly, boşanmanın her yaş grubunda meydana gelebilecek riskleri, klinik verilerle destekleyerek tanımlamış ve hazırlanacak eğitim programlarında çocuğun gelişimsel düzeyinin dikkate alınması gerektiği üzerinde durmuştur. Özellikle grup danışmanlığı programlarının 9 ile 12 yaşındaki çocuklara, bireysel ve oyun terapilerinin ise 6 ile 8 yaşlarındaki çocuklara uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Cherlin ve arkadaşları (1991) tarafından yapılan araştırmada, ebeveynleri boşanmış aileye sahip çocukların ebeveynleri boşanmamış aileye sahip çocuklara göre daha fazla davranış sorunları sergiledikleri ve okul başarılarının daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Amato ve arkadaşları (1995) tarafından yapılan çalışmalarda boşanmış aileye sahip çocukların tam aileye sahip çocuklara göre daha çok huzursuzluk yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Babalıs, Xanthakou, Papa ve Tsolou (2010) tarafından Yunan anaokullarında yapılan araştırmada, boşanmış ve çekirdek aile çocuklarının sınıf arkadaşlarıyla uyumunun karşılaştırmasına bakılmıştır. Araştırmanın ana amaçları doğrultusunda:

a) Anaokulu öğretmenleri tarafından belirlenen çocuğun tek ebeveyn mi yoksa çekirdek aileden mi gelme durumuna göre okul performansı ve sosyalliği b) Boşanmış aile çocuklarının duygusal davranışsal problemlerinin sıklığı ve türü çalışması c) Boşanmış ebeveynlerin iletişimi ve olmayan ebeveynin çocuğun okul performansı ile ilişkisinin çalışılması d) Hem boşanmış aile çocuklarının hem de ailesiyle birlikte yaşayan çocukların her ikisinin de aile yapısına göre şekillendiği durumlara bakılmıştır. Araştırma, 60 öğrenciden (Ort: 5,21) 30 anne babası boşanmış okul öncesi çocuğu, 30 devlet anaokulunda okuyan okul öncesi çocukları, 21 okul öncesi öğretmeni kapsamaktadır. Çocukların yaşları 4 ile 6 arasındadır. Okul Öncesi öğretmenleri ile yapılandırılmış röportaj yapılmış ve çocukların okula uyumu ile ilgili soruları cevaplandırmıştır. Çocuklardan aile testi çerçevesinde hayali bir aile resmini çizmeleri istenmiştir. Anaokulu öğretmenlerinin röportaj sonuçlarına göre olmayan ebeveyn ile çocuğun okul performansı arasında ki ilişki ile iletişimi arasında çok büyük bağlantı olduğu ortaya konmuştur. Anaokulu öğretmenlerinin röportaj sonuçları görüşlerine göre karşılaştırma analiz sonuçlarıyla iletişim ve çocuğun iletişim etkisi arasındaki büyük bağlantı ebeveynin pozitif, gergin ve iletişim kargaşası olmadan çocuklarının olmayan ebeveynle iyi bir ilişki geliştirdiğini bunun tersine çocuklarıyla iyi bir ilişkisi olmadığını göstermektedir. Araştırmada renklerinde etkisi değerlendirmeye alınmıştır. Renklerin yoğun bir ifade gücü beslediği, duygusal yükten dolayı en ifade edici elementleri içerdiği ortaya konulmuştur. Anaokulu öğretmenlerine göre olmayan ebeveynin çocuklarıyla iyi bir iletişim içerisinde olduğunda çocukların olumlu yönde yüksek okul performansı sergilediği ifade edilmiştir. Buna ilaveten çekirdek aileye sahip çocukların tek ebeveynine sahip olan çocukların okul performansı açısından karşılaştırıldığında her iki aile tipinde önemli farklılıklar olduğu görülmüştür. Her iki ebeveynli ile yaşayan çocukların tek ebeveyn ile yaşayan çocuklara göre daha yüksek okul performansı sergilediği görülmüştür. Anaokulu öğretmenleriyle yapılan röportaj sonuçlarında da önemli bir nokta daha ortaya atılmıştır. Araştırmadaki tüm öğrencilerden 16 çocuğun anaokulu öğretmeni tarafından değerlendirilmesi sonucuna göre duygusal ve davranışsal problemleri olduğu, diğer 14 çocuğun böyle bir problemlerinin olmadığı saptanmıştır. Özellikle 16 çocuktan 10 tanesi oldukça enerjik, 1 tanesi agresif, 5 tanesinin sınıfa katılmadığı, 4 tanesinin konsantrasyon problemi olduğu, 3 tanesinin

konuşma güçlüğü çektiği, 2 tanesinin iletişim problemi yaşadığı saptanmıştır. Bunun yanında okul öncesi öğretmenlerinin duygusal ve davranışsal problemler açısından tek ebeveyne sahip çocuklar ile çekirdek aileye sahip çocukların okula uyum problemleri açısından büyük farklılıklar gösterdiği ve bununda çekirdek aileye sahip çocuklar lehine olduğu ortaya konmuştur. Araştırma bulgularında, okula genel uyum ve sosyal beceriler açısından farklılık göstermediğini ancak kişiler arası ilişkiler, okul performansı, aile yapısı, duygusal ve davranışsal problemlerin ortaya çıkması açısından büyük bağlantılar olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak çocukların çizdiği resimlerin sonuçlarındaki analizler iki örnek grup arasındaki farklılık göstermiştir.

Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri ile ilgili yapılan deneysel çalışmalara incelendiğinde ise;

Burke ve Streek (1989) tarafından “Boşanmış Aile Çocukları: Çocuklar İçin Hammond’ın Grupla Psikolojik Danışma Uygulaması” isimli çalışmayı incelenmiştir. Araştırma, öğretmenlerinin sunduğu 7 farklı ilköğretim okulunun 4., 5. ve 6. sınıflarında eğitim gören anne babası boşanmış 47 öğrenciyle yürütülmüştür. Bu öğrenciler bazı kriterlere göre (kendini tanımlamakta bir engelinin olmaması, ailesinin iznini içeren bir mektup yazması, ebeveyninin yeniden evlenmiş olmaması ve çocukların katılmaya istekli olması) seçilmiş ve bu kriterleri sağlamadığı için 8 öğrenci çalışma dışında bırakılmıştır. Bundan dolayı çalışma 39 öğrenci ile devam etmiştir. 39 öğrenciden 20’si deney grubu, 19’u kontrol grubu olarak oluşturulmuştur. Deney ve kontrol gruplarına öntest ve sontest olarak Piers-Harris Benlik Saygısı Ölçeği uygulanmıştır. Deney grubundaki çocuklar yaşadıkları yere göre 3 farklı gruba ayrılmıştır. Programa katılması için en uygun grup, evi yakın olan öğrenciler görülmüştür. Gruplar uzman psikolojik danışmanlar tarafından koordine edilmiştir. Deney grubuna 8 hafta boyunca Hammond’ın (1981) “Boşanmış Aile Çocukları İçin Grup Danışmanlığı: İlköğretim Okulları İçin Bir Rehber” çalışmasından alınan program uygulanmıştır. 1. Oturum: Tanışma, grup amaçlarının ve kurallarının oluşturulması ile geçmiştir. 2. Oturum: Video, kasetlerden yararlanılarak boşanma hakkında açıklamalar yapılarak ve oyunlar oynanarak geçirilmiştir. 3. Oturum: Resimler kullanılarak boşanma ve sonrasında yaşananlarla

ilgili çocuklar, duygularını ifade etmeleri yönünden cesaretlendirilmiştir. 4. Oturum: Aile kavramına değinilmiştir. 5. Oturum: Öykü kullanılarak çocukların boşanmadan dolayı suçluluk yaşamamalarına değinilmiştir. 6. Oturum: Çocuklara çizgi film izlettirilmiş ve çocukların kendi tercihlerini kendilerinin yapması gerektiği, toplumsal yaptırımları kabul etmemeleri ifade edilmiştir. 7. Oturum: Bir takım formlar kullanılarak problem çözme hakkında açıklamalarda bulunulmuş ve beyin fırtınası tekniği kullanılmıştır. 8. Oturum: Sürecin genel değerlendirilmesi yapılmış ve oturum sonlandırılmıştır. 8 hafta boyunca kontrol grubuna herhangi bir uygulama yapılmamıştır. Araştırmanın sonucunda, deney grubundaki öğrencilerin kontrol grubu ile kıyaslandığında benlik saygılarının geliştiği bulunmuştur.

Pedro-Carroll, Sutton ve Wyman (1999) ebeveyni boşanmış anaokulu ve ilkokul birinci sınıf çocuklarına yönelik olarak hazırlanmış olan okul temelli, önleyici yardım programının, iki yıllık izleme çalışmasını yürütmüşlerdir. Ebeveynleri Boşanmış Çocuklar İçin Müdahale Programı (CODIP), okul tabanlı ve koruyucu önleyici bir yardım programı olup, grup dinamiğindeki desteği ve sosyal beceri eğitimini kapsamaktadır. CODIP' in temel amaçları; çocuğun özgürce hayatını paylaşabileceği bir grup ortamı yaratmak, geniş bir ilişki bağları kurup yanlış anlaşılmalara açık hale getirmek ve çocuklara boşanmanın getirdiği stresli hayat tecrübeleriyle mücadele edebilme becerileri kazandırmaktır. Çalışmada, duygular ve uyum süreciyle ilgili hayati kazanımları olduğu saptanan çocuklar, bu gelişmeyi iki yıl boyunca korumuşlardır. Buna karşın kontrol grubundakiler ise ev ve ailedeki uyum problemleri ile ilgili risk belirtilerini göstermeye devam etmişlerdir. Özellikle; şuan ki öğretmenleri kriterlerin farkında olmadan programa katılan çocukların, kontrol grubundakilere nispeten daha az uyum problemleri yaşadığı görüşüne varılmıştır. Ayrıca hayal kırıklığını erteleme, sosyal atılganlık ve akran sosyo-bilitesi ile ilgili ölçümler baz alındığında, programa katılan çocukların net bir şekilde okulla ilgili yeteneklerinin yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu bulgular çocuklardan elde edilen ölçümlerle de benzerlik göstermektedir. Boşanmanın, kontrol grubunda, program uygulanan gruba göre CFSA (Çocuğun Aileye Uyum Ölçeği) de endişe düzeyinin ve STAIC (Çocukların Duruma Özgü Anksiyete Envanteri) de anksiyete düzeyinin yüksek olduğu görülmüştür. Bu

bulgulardan hareketle programa katılan çocukların program sonrasında gösterdikleri uyumlardaki gelişmeler izleme sürecinde de devam etmiştir. Bu gruptaki çocuklar da boşanma sürecine ilişkin olarak terk edilme korkusu, yalnızlık, utanç, ailenin parçalanmasından kendini sorumlu tutma gibi olumsuz duygularda azalma olduğu saptanmıştır. Programın yardım sürecinin hedefleri olan; çocuğun kaygısının düşürülmesi, boşanmayla ilgili yanlış anlamanın açık hale getirilmesi çalışma bitimindeki testten de anlaşılacağı üzere gerçekleştirilmiş ve izleme sonucunda da sürmüştür. Programa katılan çocuklar ile kontrol grubundaki çocukların boşanma durumuna ilişkin karşılaştırılmasında; kontrol grubundaki boşanmış aileye sahip çocukların akut olmayan somatik şikâyetlerle okul sağlık servisine daha çok talepte bulunduğu, CODIP'e katılan çocukların okul öncesindeki dönemde de kaygı düzeylerinde azalma olduğu bulunmuştur. Okul hemşirelerinin notlarına göre programa katılan çocuklar, kontrol grubundaki çocuklara oranla sağlık servisine daha az gelmişlerdir. Kontrol grubundakiler ise, nedensiz genel halde bir kırıklık, keyifsizlik şikâyetleriyle daha çok gelmişlerdir. CODIP'e katılan çocuklardaki değişimler, çocuğun boşanmaya ilişkin uyumunu destekleyen diğer bir etkende ebeveynin görüşleridir. Programa katılan çocukların (kontrol grubundakilerin aksine) duygularını uygun şekilde ifade edebildikleri, boşanmanın bir ebeveyn problemi olduğunu, kendilerinin ebeveyn boşanmasını değiştirecek konumda olmadığını, daha etkin problem çözebilme ve isteklerin olduğu durumlarda yardım talep edebileceklerini amaçlamaktadır. Ayrıca boşanma gibi konularda ebeveyninin ifade ettiği gelişmeler, aile değişimiyle baş etme ölçümlerinde de saptanan, CODIP'in amaçlarındandır. Ebeveynin çocuklarının her alanlardaki uyumuyla ilgili ifadeleri gruplar arasında net bir fark göstermemesine karşın, yönlendirme talepleri programa katılan çocuklarda gelişme olduğunu kanıtlar niteliktedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde ilk olarak, araştırmanın deseni, deney ve plasebo kontrol gruplarının oluşturulması ve veri toplama aracı hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra boşanmış aileye sahip okul öncesi çocuklarının duygu düzenleme becerilerini arttırmaya yönelik, oyun tabanlı psikoeğitim programının geliştirilmesi, deneysel işlemler ve verilerin toplanma süreci ile verilerin analizi hakkında bilgi verilmiştir.

Oyun tabanlı psikoeğitim programının boşanmış aileye sahip 5-6 yaşındaki çocuklarının duygu düzenleme beceri düzeylerine etkisini inceleyen bu araştırma plasebo kontrol gruplu öntest, sontest ve izleme testi modeline dayalı yarı deneysel bir çalışmadır.

3.1. Araştırma Deseni

Bu desende birinci etmen deneysel desen gruplarını (deney-kontrol), ikinci etmen de bağımlı değişkene ilişkin tekrarlı ölçümleri (öntest, sontest, izleme testi) göstermektedir. Araştırmanın bağımlı değişkenini okul öncesi dönemde bulunan boşanmış aileye sahip çocukların duygu düzenleme beceri düzeyleri (Çocukların Duygularını Değerlendirme Ölçeğinden alınan puan ortalamaları) oluşturmaktadır. Bağımsız değişkenini ise deney grubuna uygulanan “Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programı” oluşturmaktadır. Plasebo kontrol grubuna ise bağımsız değişkenle ilişkisi olmayan 4 oturumluk oyun etkinlikleri uygulanmıştır. Bu çalışmada kullanılmış olan desen Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo-1
Araştırmada Uygulanan Deneysel Desen

Gruplar	Ön - Test	Deneysel İşlem	Son – Test	İzleme Testi
Deney Grubu	ÇDDÖ	7 Oturumluk Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programı	ÇDDÖ	ÇDDÖ
Plasebo Kontrol Grubu	ÇDDÖ	4 Oturumluk Oyun Etkinlikler	ÇDDÖ	ÇDDÖ

Deney grubuna okul ders saatleri dışında, okulun rehberlik servisinde 7 oturumluk Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programı uygulanmıştır. Plasebo kontrol grubuna ise yine okul ders saatleri dışında, Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programı ile ilişkisiz 4 oturumluk oyun etkinlikleri başka bir rehber öğretmen tarafından uygulanmıştır.

3.2. Deney ve Plasebo Kontrol Gruplarının Oluşturulması

Bu araştırmanın deney grubunu 2015-2016 eğitim öğretim yılında Kadirli 7 Mart İlkokulu bünyesinde bulunan, 5-6 yaş grubu okul öncesinde öğrenim görmekte olan, alt sosyo-ekonomik düzeydeki 14 öğrenci oluşturmaktadır. Aynı okuldan yeterli sayıda iki grup oluşturacak kadar boşanmış aileye sahip öğrenci bulunmadığı için, kontrol grubu başka bir kurumdaki boşanmış aileye sahip okul öncesi öğrencilerinden oluşturulmuştur.

Araştırmaya katılan veliler, gönüllülük esasına dayalı olarak çocuklarının programa katılmalarına izin vermişlerdir. Aynı zamanda öğrenci velileri ile okul rehber öğretmenleri aracılığıyla ön görüşme yapılarak veliler de program hakkında

bilgilendirilmiştir. Daha sonra velilerden, çocuklarının programa katılmaları için “Programa Katılım İzin Formu”nu doldurmaları istenmiştir.

Deney grubu 14 öğrenciden (8 kız, 6 erkek), plasebo kontrol grubu 10 öğrenciden (4 kız, 6 erkek) oluşmaktadır.

Deney grubunda beş yaş grubundan 7 öğrenci altı yaş grubundan 7 öğrenci bulunmaktadır. Plasebo Kontrol grubunda ise; beş yaş grubundan 5 öğrenci altı yaş grubundan 5 öğrenci bulunmaktadır.

Deney grubundaki 2 öğrencinin velayeti babada, 12 öğrencinin velayeti ise annede bulunmaktadır. Plasebo kontrol grubunda öğrencilerin tamamının (n=10) velayeti annede bulunmaktadır.

Çocuk Kişisel Bilgi Formundan elde edilen bilgilerden hareketle deney grubundaki öğrencilerin 8’inin kardeşinin olmadığı, 5’inin bir kardeşinin olduğu, 1’inin ise iki kardeşinin olduğu görülmüştür. Plasebo kontrol grubundaki öğrencilerin 5’inin kardeşinin olmadığı, 4’ünün bir kardeşi olduğu, 1’inin iki kardeşinin olduğu görülmüştür.

Tablo-2
Deney ve Plasebo Kontrol Grubundaki Çocukların
Cinsiyet Durumuna Göre Dağılımı

Grup	Cinsiyet		Toplam
	K	E	(n)
Deney	8	6	14
Plasebo Kontrol	4	6	10
Toplam	12	12	24

Tablo-3
Deney ve Plasebo Kontrol Gruplarında Yer Alan Çocukların
Ebeveynlerinin Boşanmasının Ardından Geçen Süre

Grup	Ebeveyn Boşanmasının Ardından Geçen Süre				Toplam (n)
	1-2 Yıl (n)	2-3 Yıl (n)	3-4 Yıl (n)	5-6 Yıl (n)	
Deney	5	4	2	3	14
Plasebo Kontrol	2	6	2	-	10
Toplam	7	10	4	3	24

Çocuk Kişisel Bilgi Formunda yer alan ebeveyn boşanmasının ardından geçen süreye ilişkin, betimsel verileri incelediğimizde, deney grubundaki öğrencilerin; 5'inin ebeveyn boşanmasının üzerinden 1-2 yıl geçtiği, 4'ünün ebeveyn boşanmasının üzerinden 2-3 yıl geçtiği, 2'sinin ebeveyn boşanmasının üzerinden 3-4 yıl geçtiği, 3'ünün ebeveyn boşanmasının üzerinden 5-6 yıl geçtiği görülmüştür. Plasebo Kontrol grubundaki öğrencilerin ise; 2'sinin ebeveyn boşanmasının üzerinden 1-2 yıl geçtiği, 6'sının ebeveyn boşanmasının üzerinden 2-3 yıl geçtiği, 2'sinin ebeveyn boşanmasının üzerinden 3-4 yıl geçtiği görülmüştür.

Tablo-4

Deney ve Plasebo Kontrol Gruplarında Yer Alan Çocukların Yanlarında Kalmadıkları Ebeveynlerini Görme Sıklıkları

Grup	Yanlarında Kalmadıkları Ebeveynlerini Görme Sıklıkları							Toplam (n)
	Hiç (n)	Yılda birkaç kez (n)	Ayda bir (n)	İki haftada bir (n)	Haftada bir (n)	Her gün (n)	Diğer (n)	
Deney	-	1	1	2	3	7	-	14
Plasebo Kontrol	-	1	3	1	4	1	-	10
Toplam	-	2	4	3	7	8	-	24

Çocuk Kişisel Bilgi Formunda yer alan, yanında kalamadığı ebeveynini görme sıklığına ilişkin betimsel verileri incelediğimizde öğrencilerin; ebeveynini yılda birkaç kez görenlerin 1, ebeveynini ayda bir görenlerin 1, ebeveynini haftada bir görenlerin 3, ebeveynini her gün görenlerin ise 7 kişi olduğu görülmüştür. Plasebo Kontrol grubundaki öğrencilerin ise; ebeveynini yılda birkaç kez görenlerin 1, ebeveynini ayda bir görenlerin 3, ebeveynini iki haftada bir görenlerin 1, ebeveynini haftada bir görenlerin 4, ebeveynini her gün görenlerin ise 1 kişi olduğu görülmüştür.

Deney grubunda yer alan çocukların ebeveyni ile okul rehber öğretmenleri kanalıyla görüşülmüş ve öğrencilerin programa katılmaları için ebeveyninden “Ebeveyn İzin Form”unu doldurmaları istenmiştir. Ardından velilere “Ebeveyn Bilgi Form”u okul rehber öğretmeni aracılığıyla doldurturulmuştur. Bu formlardan elde edilen bilgilerden hareketle deney ve plasebo kontrol gruplarında yer alan çocukların, ebeveyninin eğitim durumlarına baktığımızda; deney grubundaki ebeveynin 6’sının ilkokul, 4’ünün ortaokul ve 4’ünün ise lise mezunu olduğu görülmüştür. Plasebo kontrol grubundaki ebeveynin ise; 2’sinin ilkokul, 1’inin ortaokul, 6’sının ise lise ve 1’inin yüksek okul mezunu olduğu görülmüştür.

3.3.Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programı

Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının boşanmış aileye sahip okul öncesi 5-6 yaş çocuklarının duygu düzenleme beceri düzeylerine etkisini araştıran bu çalışmada, araştırmacı tarafından 7 oturumluk bir psikoeğitim programı geliştirilmiştir. Program hazırlanırken, bilişsel süreçler aracılığıyla duyguların düzenlenmesi, duygusal beceriler, duyguları ifade etme ve kontrol ile ilgili yayınlardan ve konuyla ilgili olarak alanyazındaki mevcut programlardan yararlanılmıştır.

3.3.1. Programın Alt Yapısının Hazırlanması

Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının alt yapısı hazırlanırken üç faktör göz önünde bulundurulmuştur:

- İlk olarak programın felsefi ve kuramsal temelleri belirlenmiştir. Program geliştirilirken genel olarak bilişsel davranışçı yaklaşım, yaratıcı drama yöntem ve tekniklerinden yararlanılmıştır. İkinci olarak boşanma ile ilgili literatürde yer alan boşanma stres uyum teorisi, duygu düzenleme modeli, bilişsel süreçler aracılığıyla duygu düzenleme becerileri ve duygu düzenleme gücünün konusundaki teorik bilgilerden yararlanılmıştır.
- Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının oturumları yapılandırılırken, literatürdeki mevcut psikoeğitim programların [Örn: Alpert-Gillis, Pedro-Carroll, ve Cowen, (1989), Amato, (1993), Amato, (2001), Amato ve Keith, (1991), Kelly, (2000), Pedro-Carroll, (1997), Arifoğlu (2006), Aydın, (2013)] yapıları ve süreçleri gözden geçirilmiştir.
- Programın felsefi ve kuramsal temelleri belirlenip literatürdeki boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri ile ilgili çalışmalar gözden geçirildikten sonra, deney grubunun hazır bulunuşluk düzeyleri, bilişsel seviyeleri ve ailelerinin sosyo-kültürel arka planı dikkate alınmıştır. Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programına katılan öğrenciler ilkökul bünyesindeki anaokulunda eğitim gören 5-6 yaş çocuklardır. Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının içeriği

gruptaki öğrencilerin gelişim seviyelerine uygun bir şekilde hazırlanmış, konular, örnek olaylar, kuklalar, oyunlar, karikatürler, çizgi film kahramanı çizimler ve eğlenceli drama çalışmalarısıyla somutlaştırılmıştır. Öğrencilerin kendilerini rahat hissetmeleri ve sıkılmamaları için her oturuma ısınma oyunları ile başlanmış, bilgilendirme bölümlerinde görsel, dokunsal ve işitsel materyallerden (slayt gösterileri, videolar, renkli formlar, stikerlar, oyun zarları ve oyun kartları) yararlanılmış ve konulara dikkat çekmek için masallar, öyküler ve hikâyeler kullanılmıştır.

3.3.2. Programın Tasarım Süreci

Program dört ana öğeye göre (kazanım, içerik, süreç ve değerlendirme) tasarlanmıştır.

A. Programın Birinci Ögesi Kazanımlardır.

Kazanımlarla eğitim programına katılanlara hangi bilgi, beceri ve tutumların kazandırılacağı belirlenmiştir (Nazlı, 2011). Psikoeğitim Programının Kazanımları Güçray, Çekici ve Çolakadioğlu (2009)'un Psikoeğitim Gruplarının Yapılandırılması ve Genel İlkeleri dikkate alınarak düzenlenmiştir.

Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının Kazanımları Şu Şekildedir:

1. Oturum:

Kazanım I: Ebeveyn boşanmasından sonra çocukların yaşadığı üzüntü, korku, endişe, suçluluk, şaşkınlık duygularını fark eder.

2. Oturum:

Kazanım II: Ebeveyn boşanmasının ardından çocukların kayba verilen duygusal tepkilerinin kendilerinde yaşattıkları duygu değişimi fark eder.

3. Oturum:

Kazanım III: Ebeveyn boşanmasının ardından olumsuz duygular (öfke, saldırganlık) yaşayan çocukların, dürtülerin kontrolünde ve amaç odaklı davranışlara yönelmede güçlük yaşama durumlarını fark eder.

4. Oturum:

Kazanım IV: Doğadaki değişim, yaşamdaki değişim ve büyüme ile boşanmanın bir değişim olduğunu fark eder.

5. Oturum:

Kazanım V: Evlilik kavramını, boşanma kavramını ve bu kavramlar sonrası oluşan duyguları (üzüntü, kızgınlık, korku gibi) fark eder.

6. Oturum:

Kazanım VI: Çocukların boşanmaya karşı verdiği duygusal tepkileri hangi durumlarda ve ne şekilde yansıttıklarını fark eder.

7. Oturum:

Kazanım VII: Çocukların olumsuz duygular deneyimlerken, amaç odaklı davranışlarda bulunmada, yaşanan güçlükleri aşmak için bireysel güçlerinin olduğunu fark eder.

Destek sistemlerini (akrabalar, komşular, arkadaşlar) fark eder.

B. Programın İkinci Ögesi İçeriktir.

Araştırmada boşanmış aileye sahip okul öncesi 5-6 yaş grubundaki çocukların duygu düzenleme beceri düzeylerini arttırmak amacıyla hazırlanan Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının oturumlarına göre hedef davranışlar aşağıda verilmiştir:

1. Oturum:

Üzüntü, korku, endişe, suçluluk, şaşkınlık duygularını tanır.

2. Oturum:

Ebeveyn boşanmasından sonra kendisindeki duygu değişimini kavrar.

3. Oturum:

Öfke duygusunu tanır ve olumlu bir şekilde ifade eder.

Üzüntü duygusunu tanır ve olumlu bir şekilde ifade eder.
Yaşadığı suçluluk duygusunun nedenini kavrar.

4. Oturum:

Boşanmanın da bir değişim olduğunu kavrar.
Anne babanın yaşadığı duygusal değişimi kavrar.

5. Oturum:

Değişen hayat şartlarında yaşanan duyguları (üzüntü, kızgınlık, korku)
kavrar.

Evlilik kavramını tanır.

Boşanma kavramını tanır.

6. Oturum:

Çocukların boşanmaya karşı verdiği duygusal tepkileri hangi durumlarda
ve ne şekilde yansıttığını fark eder.

Kaygılarını fark eder.

7. Oturum:

Ebeveyn boşanmasından sonra yaşadığı duygusal düzenleme güçlüklerini
tanır.

Duygusal düzenleme güçlüklerini aşmak için bireysel gücünü tanır.

Destek sistemlerini (akrabalar, komşular, arkadaşlar) tanır.

C. Programın Üçüncü Ögesi Süreçtir.

Deney grubu ile haftada bir kez olmak üzere ders saatleri dışında öğle arası her biri ortalama 20 dakika süren, 7 oturumluk programı uygulamak üzere toplanılmıştır. Oturumlarda araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan veya başka kaynaklardan derlenen oturumların amaçlarına uygun etkinlikler yapılmıştır. Oturumlarda kuklalar, oyunlar, okunan öykülerle oturum konusuna katılımcıların dikkatleri çekilmeye çalışılmıştır. Bazı oturumlarda da bu program için geliştirilmiş olan kahraman kukla yardımıyla kısa bir teorik bilgi verilmiştir. Bu teorik bilgiler görselliğe önem verilerek hazırlanan karikatür çizimlerle, oluşturulmuş oyunlarla, sunumlarla, katılımcılara lider tarafından oturumun amaçlarına uygun şekilde 20 dakika sürecek şekilde

aktarılmıştır. Bilgilendirme çalışmaları sırasında katılımcılar anlamadıkları noktaları liderin yönettiği kahraman kuklaya (araştırmacı tarafından grafik-tasarımı yapılmış) sormuşlar ve etkin bir şekilde grup etkileşimi sürdürülmüştür. Bilgilendirme çalışmalarından sonra, oyun etkinlikleriyle anlatılanlar katılımcılar tarafından drama çalışmalarıyla uygulamaya geçirilmeye çalışılmıştır. Her oturumun sonunda o hafta işlenen oturumun amaçlarına uygun olarak verilen ev ödevleri ile katılımcıların konuları pekiştirmesi sağlanmıştır. Oturum sonlarında verilen ev ödevini katılımcılar, bir sonraki oturumun başlangıcında çizdikleri resim ile 1-2 dakika grup arkadaşları ile paylaşmaları ve sohbet etmeleri sağlanmıştır. 2. oturumdan itibaren de her oturum başlangıcında bir önceki oturum liderin yönettiği kahraman kukla (araştırmacı tarafından grafik-tasarımı yapılmış) tarafından kısaca katılımcılarla birlikte özetlenerek, oturumlar arasında bağ kurulmuştur. Ayrıca her oturum sonrasında yapılan bitirme etkinliği sayesinde katılımcılar o haftaki oturumda akıllarında kalan, onları etkileyen bir bilgiyi, bir olayı grup arkadaşlarıyla paylaşmış ve bu etkinlik sayesinde de biten her oturumun özeti yapılmıştır.

D. Programın Dördüncü Ögesi Değerlendirmedir.

Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının etkililiğini değerlendirmek amacıyla katılımcıların boşanma sonrası duygu düzenleme beceri düzeylerindeki değişimleri ölçmek için “Çocukların Duygularını Değerlendirme Ölçeği” hem velilere hem de öğretmenlere hem uygulama öncesi öntest olarak, hem de tüm deneysel işlem bittikten 1 ay sonra izleme testi olarak uygulanmıştır.

3.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın bağımlı değişkeni olan boşanmış aile ye sahip çocuklarının duygu düzenleme beceri düzeyini ölçmek amacıyla “Çocukların Duygularını Değerlendirme Ölçeği (Emotion Regulation Checklist)” kullanılmıştır. Ayrıca kişisel bilgiler, boşanmanın gerçekleştiği tarih ve çocuğun velayetini alamayan ebeveynin

çocuğunu görme sıklığına dair bilgilerin toplanması amacıyla Ebeveyn Kişisel Formu ile Çocuk Kişisel Formu kullanılmıştır.

3.4.1. Çocukların Duygularını Değerlendirme Ölçeği (Emotion Regulation Checklist)

Shields ve Cicchetti tarafından (1997)' de çocukların duygularını değerlendirme ölçeği 2 alt başlık içeren 24 maddeli ebeveyn ve öğretmen formundan oluşmaktadır. Çocukların duygusal becerilerini ölçmek için (farklı durumlarda uygun pozitif veya negatif duygularını baskı altına alma veya ortaya çıkarma yeteneği) annelere duygusal değerlendirme ölçeği verilmiştir (ERC; Shields ve Cicchetti, Kararsızlık-Olumsuzluk alt ölçeği, uyarılma, tepki gösterme, sinir bozukluğu ve “büyük ruhsal çalkantılar sergiler” ve sinirsel patlamalara meyillidir” gibi ruhsal kararsızlık maddelerini içermektedir. Duygu düzenleme alt başlığı, “diğerlerine karşı empati gösterir” ve “mutsuz, sinirli veya deli gibi, endişeli ve korku dolu olduğunda bunu söyleyebilir” gibi uyarlanabilir düzen merkezli maddeler (sosyal olarak uygun duygusal görüntüler ve empati) içermektedir. Bu ölçekteki her bir madde 4 puanlı likert tipi ölçek ile değerlendirilmektedir (1= asla ve 4= her zaman). Shields ve Cicchetti (1997) tarafından geliştirilen duygusal düzenleme ölçeğinin iç tutarlılığı, kararsızlık ve olumsuzluk için. 96 olan ve. 83 Cronbach alfası değerine sahiptir. Çocukların duygularını değerlendirme ölçeği (Emotion Regulation Checklist)'nin Türkiye' de uyarılma çalışması Altan (2006) tarafından yapılmıştır. Altan çalışmasında 4 ile 6 yaş arasında 145 çocukla çalışmıştır. Çalışmasında iki alt ölçeği birleştirmiş ve ölçeğin iç tutarlılık puanını . 75 olarak belirtmiştir (Altan, 2006).

3.4.2. Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada veri toplama aracı olarak 11 maddeden oluşan “Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Formda ebeveynin kişisel bilgilerine yönelik soruların dışında, aylık geliri, nafaka alma durumu, boşandığı eşiyile ne kadar süre evli kaldığı, eşinden ne kadar süre önce boşandığı, aynı evde birlikte yaşadığı kişiler ve çocuğun

birlikte yaşamadığı ebeveyniyle görüşme sıklığına ilişkin maddeler de bulunmaktadır. Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu Ek -2’de sunulmuştur.

3.4.3. Çocuk Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada veri toplama aracı olarak 14 maddeden oluşan “Çocuk Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Formda çocuğun kişisel bilgilerine yönelik soruların dışında, aynı evi paylaştığı kişiler, beraber yaşamadığı ebeveyniyle görüşme sıklığı, ebeveynlerinin boşanması sırasındaki yaşı, boşanmadan sonra hayatında ortaya çıkan değişimler, ebeveynlerinin boşanma sonrası evlilik durumu ve eğer yeniden evlendilerse yeni eşlerinden çocuklarının olup olmadığına ilişkin maddeler de bulunmaktadır. Çocuk Kişisel Bilgi Formu Ek - 3’te sunulmuştur.

3.5. Deneysel İşlem Basamakları

1. İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü ve Rehberlik Araştırma Merkezi Müdürlüğüyle kontak kurup yapılacak olan çalışma hakkında yöneticilere bilgi sunulmuş, çalışmalar için izin alınmıştır.
2. İlçedeki tüm anaokulları ve bünyesinde anaokulu barındıran ilkokullarda görevli sınıf öğretmenleri ve rehber öğretmenlerin yardımıyla öğrencilere uygulanan Öğrenci Tanıma Formlarında yer alan, boşanmış aile çocuklarının yaş grubu ve hangi şubede oldukları tespit edilmiştir.
3. Tespit edilen çocukların aynı sınıf ve şubede olmamasından, farklı saatlerde eğitim görmelerinden dolayı ortak saat olarak öğle arası tercih edilerek öğrenciler tek grupta toplanmıştır.
4. Çocukların yaş düzeyine uygun hedefler, kazanımlar belirlenmiş ve bu kazanımlar doğrultusunda öğrencilerin kavrayabilecekleri düzeyde etkinlikler hem araştırmacı tarafından oluşturulmuş hem de başka kaynaklardan uyarlanarak program hazırlanmıştır.
5. Araştırmacı plasebo kontrol grubu için aynı yaş düzeyinde yeterli sayıda boşanmış aile çocuğunu aynı kurumda bulamadığı için, kontrol grubunu farklı kurumda oluşturmuştur.

6. Araştırmacı programı hazırlarken uygulama yapılacak kurumlardaki 5-6 yaş çocuklarının bilişsel kapasiteleri, hazır bulunuşluk düzeyleri ve sosyo-kültürel arka planları göz önünde bulundurularak “Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programı”nı hazırlamıştır.
7. Program hazırlandıktan sonra, araştırmacı deney grubuna dâhil olan çocukların velileriyle (çocuğun yanında kaldığı ebeveyni), sınıf öğretmeni ve rehber öğretmenleri aracılığıyla bir araya gelinmiştir. Her çocuğun ebeveyni ile bireysel görüşmeye özen gösterilmiş ve veliler program hakkında bilgilendirilmiştir. Ebeveynlerin kendi bölgelerinde bu tür bir programın yapılmasını sevinçle ve memnuniyetle karşılamış, evde çocuklarıyla yaşadıkları sıkıntılardan bahsetmiş ve çocuklarının programa katılmasına izin vermiştir.
8. Ebeveyne “Programa Katılım İzin Formu” verilmiş ve bu formları nasıl doldurulması gerektiğine ilişkin bilgiler paylaşıldıktan sonra dikkatlice okumaları ve imzaladıktan sonra okulun rehberlik servisine, çocuklarıyla göndermeleri istenmiştir.
9. Programa Katılım İzin Formu Ek-4’te sunulmuştur. Ardından ebeveyne programın işlenişi, saati ve günü hakkında bilgi veren “Psikoeğitim Programı Uygulama Takvimi” verilmiştir. Psikoeğitim Programı Uygulama Takvimi Ek-5’de sunulmuştur.
10. Ebeveyninden çalışma dışında kesinlikle hiçbir suretle kullanılmayacak kendilerini ve çocuklarını daha yakından tanımak için gerekli olduğu açıklanan “Ebeveyn Kişisel Formu ve Çocuk Kişisel Bilgi Formu” verilmiş ve bu formları da doldurup çocuklarıyla rehberlik servisine göndermeleri istenmiştir.
11. Ebeveyninden de izin alındıktan sonra Osmaniye iline bağlı Kadirli ilçesindeki 7 Mart İlkokulu’nda 2015-2016 eğitim öğretim yılı iãerisinde 5-6 yaş grubunda bulunan boşanmış aile sahip çocuklarının (n=14) katılımlarıyla “ Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programı” uygulanmaya başlanmıştır.
12. Deney grubu ile haftada bir kez olmak üzere ders saatleri dışında öğle arası her biri ortalama 20 dakika süren, 7 oturumluk programı uygulamak üzere bir araya gelinmiştir.
13. Programın ilk oturumunda deney grubundaki öğrencilerin velilerine ve öğretmenlerine “Çocukların Duygularını Değerlendirme Ölçeği” araştırmacı

tarafından öntest olarak verilmiştir. Aynı hafta içerisinde diğer kurumda oluşturulan plasebo kontrol grubuyla da ilk oturum yapılmıştır. Plasebo Kontrol grubuna araştırmacı öncelikle kendisini tanıtmış ve ne amaçla onlarla birlikte toplandıklarını açıklamıştır. Ardından plasebo kontrol grubundaki çocukların velilerine ve öğretmenlerine “Çocukların Duygularını Değerlendirme Ölçeği” araştırmacı tarafından öntest olarak verilmiştir.

14. Her oturumun başlangıcında ısınma oyunlarına yer verilerek katılımcıların grup sürecine olumlu duygularla başlamaları ve kendilerini rahat ifade etmeleri sağlanmıştır.
15. Oturumlarda araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan veya başka kaynaklardan uyarlanan etkinlikler grup lideri tarafından uygulanmıştır.
16. Bazı oturumlarda okunan öykülerle oturumun konusuna katılımcıları dikkatleri çekilmeyle çalışılmıştır.
17. Bazı oturumlarda ise çocukların gelişimsel seviyelerine uygun olacak şekilde kısa bir bilgi verme bölümüne yer verilmiştir. Bu kısa bilgiler görselliğe önem verilerek hazırlanan slaytlarla, katılımcılara lider tarafından oturum amaçlarına uygun şekilde aktarılmıştır.
18. Bilgilendirme çalışmaları sırasında katılımcılar, anlamadıkları noktaları lidere sormuş ve grup etkileşimi sürdürülmüştür. Bilgilendirme çalışmalarından sonra etkinliklerle anlatılanlar, katılımcılar tarafından uygulamaya geçirilmeye çalışılmıştır.
19. Oturumun sonunda o hafta işlenen oturumun amaçlarına uygun olarak verilen ev ödevi ile katılımcıların konuları pekiştirmesi sağlanmıştır. Oturum sonlarında verilen ev ödevini katılımcılar, bir sonraki oturumun başında 1-2 dakika grup arkadaşları ile paylaşmışlar ve tartışmışlardır.
20. İkinci oturumdan itibaren de her oturum başlangıcında, bir önceki oturum, katılımcılar ve lider tarafından özetlenmiş, böylece oturumlar arasında bağ kurulmuştur. Ayrıca her oturum sonrasında yapılan bitirme etkinliği sayesinde katılımcılar o haftaki oturumda akıllarında kalan, onları etkileyen bir bilgiyi, bir olayı, grup arkadaşlarıyla paylaşmışlardır. Bu etkinlik sayesinde biten her oturumun özeti yapılmıştır.

21. Deneş grubuyla 1.oturum yapıldıktan sonra Plasebo kontrol grubu ile de 20 dakika süren Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Programında yer alan rehberlik etkinliklerinden “Acil Durumlar” etkinliği yapılmıştır.
22. Deneş grubuyla ikinci oturumun yapıldığı hafta plasebo kontrol grubuyla da ikinci oturum yapılmıştır. Kontrol grubuyla yapılan ikinci oturum 20 dakika sürmüş ve “Paylaşım” etkinliği yapılmıştır. Deneş grubuna 7 oturumluk Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programı uygulanmıştır. Plasebo kontrol grubuyla ise Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Programında yer alan rehberlik etkinliklerinden 4 oturum yapılmıştır. Ardından plasebo kontrol grubuyla sontest ve izleme testini uygulamak için de iki kez daha görüşülmüştür.
23. Program araştırmacının çalıştığı ilçede yer alan okullarda uygulanmış ve denek kaybı yaşanmamıştır.
24. Program bittikten sonra etik olması açısından plasebo kontrol grubuna da 7 oturumluk Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programı uygulanmıştır. Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programı Ek -1’ de sunulmuştur.

Deneş grubu ile yapılan oturumlarda yaşananlar genel hatlarıyla aşağıda özetlenmiştir:

Birinci Oturum:

Lider, gruba kendini ve kahraman Gıdı’yı tanıtmıştır. Gruba psikoeğitim programının içeriği ve sürecin nasıl ilerleyeceği konusunda bilgi aktarılmıştır. Grup üyelerinin kendilerini süreçte rahat hissetmeleri amacıyla “Top Bende Değil ” ısınma oyunu oynanmıştır. Daha sonra grup üyeleri ile birlikte lider grup kurallarını oluşturmuş ve kurallar bir sonraki oturumda fon kartona yazılarak eğitimin yapıldığı duvara asılmıştır. Daha sonra araştırmacı tarafından tasarlanan “Duygu Oyunu” oynanmış ve gönüllü katılımcılar düşüncelerini grupla paylaşarak grup etkileşimi sağlanmıştır. Lider, ebeveyn boşanmasının ardından çocukların yaşadığı üzüntü, korku, endişe, suçluluk, şaşkınlık duygularını fark edip tanımlarına ve yaşadıkları bu duyguları anlamalarına yardımcı olmuştur. Son olarak bitirme etkinliği grup üyeleri ile yapılmıştır. Birkaç katılımcı bugünkü oturumda akıllarında kalanları özetlemiş ve oturum sonlandırılmıştır.

İkinci Oturum:

Öncelikle üyelerle kısa bir sohbet yapılmış ve üyelerin grupta kendilerini daha rahat hissetmeleri için “Görmüyorum Ama Hissediyorum” ısınma oyunu oynanmıştır. Geçen oturumun kısa bir özeti kukla ve grup üyeleri ile yapılmıştır. Ardından araştırmacı tarafından geliştirilen “Duygu Tablosu, Duygu Renk Kartları, Duygular Vücudumuzda Hissettiğimiz Şeylerdir Etkinlik Kâğıdı 1-2” etkinlikleri sırasıyla yapılmıştır. Grup üyelerinden bazıları ikinci oturum süreci içerisinde ağlamış, lider ve kukla bu üyeleri tekrardan sürece dâhil etmiştir. Son olarak bitiriş etkinliği grup üyeleri ile yapılmıştır. Birkaç katılımcı bugünkü oturumda akıllarında kalanları özetlemiş ve oturum sonlandırılmıştır.

Üçüncü Oturum:

Öncelikle üyelerle kısa bir sohbet yapılmış ve üyelerin grupta kendilerini daha rahat hissetmeleri için “Daire Kapmaca” ısınma oyunu oynanmıştır. Geçen oturumun kısa bir özeti kukla ve grup üyeleri ile yapılmıştır. Ardından araştırmacı tarafından geliştirilen “Öfkelendiğimde Ben” adlı etkinlik yapılmıştır. Oturum içerisinde çocukların öfkelerini ve üzüntülerini sağlıklı yoldan ifade etmeleri konusunda bilgiler verilmiştir. Çocukların, yaşadığı suçluluk duygusunun asıl nedeni konusunda farkındalık sağlanmıştır. Son olarak bitirme etkinliği grup üyeleri ile yapılmıştır. Birkaç katılımcı bugünkü oturumda akıllarında kalanları özetlemiş ve oturum sonlandırılmıştır.

Dördüncü Oturum:

Öncelikle üyelerle kısa bir sohbet yapılmış ve üyelerin grupta kendilerini daha rahat hissetmeleri için “ Balon Patlatmaca” ısınma oyunu oynanmıştır. Geçen oturumun kısa bir özeti kukla ve grup üyeleri ile yapılmıştır. Ardından araştırmacı tarafından geliştirilen “Form-1, Form-2, Form-3” etkinlikleri sırasıyla yapılmıştır. Etkinlik süreci içerinden bazı çocukların eski fotoğraflarını görmeleri duygusallaşmalarına sebep olmuş, lider ve kahraman Gıdı yardımıyla motivasyonları sağlanmıştır. Son olarak bitirme etkinliği grup üyeleri ile yapılmıştır. Birkaç katılımcı bugünkü oturumdan akıllarında kalanları özetlemiş ve oturum sonlandırılmıştır.

Beşinci Oturum:

Öncelikle üyelerle kısa bir sohbet yapılmış ve üyelerin grupta kendilerini daha rahat hissetmeleri için “ Kayıp Aranıyor” ısınma oyunu oynanmıştır. Geçen oturumun kısa bir özeti kukla ve grup üyeleri ile yapılmıştır. Ardından araştırmacı tarafından geliştirilen “Evlilik, Boşanma, Boşanma Sonrası Ebeveynlerin Yaşadığı Duygular” etkinlikleri sırasıyla yapılmıştır. Etkinlik süreci içerinden bazı çocukların etkinliklerde bocalama yaşadığı gözlenmiş, lider ve kukla çocukların farkındalık kazanmasını sağlanmıştır. Son olarak bitirme etkinliği grup üyeleri ile yapılmıştır. Birkaç katılımcı bugünkü oturumda akıllarında kalanları özetlemiş ve oturum sonlandırılmıştır.

Altıncı Oturum:

Öncelikle üyelerle kısa bir sohbet yapılmış ve üyelerin grupta kendilerini daha rahat hissetmeleri için “ Sandalye Kapmaca” ısınma oyunu oynanmıştır. Geçen oturumun kısa bir özeti kukla ve grup üyeleri ile yapılmıştır. Ardından araştırmacı tarafından geliştirilen “Duygu Oyunu” oyunu oynanmıştır. Etkinlik sürecinde bazı çocuklar babalarını özlediklerini dile getirmiş ve duygulanmaya başlamıştır. Lider ve Gıdı çocukların iyi olmaları için destek olmuştur. Son olarak bitirme etkinliği grup üyeleri ile yapılmıştır. Birkaç katılımcı bugünkü oturumda akıllarında kalanları özetlemiş ve oturum sonlandırılmıştır.

Yedinci Oturum:

Öncelikle üyelerle kısa bir sohbet yapılmış ve üyelerin grupta kendilerini daha rahat hissetmeleri için “ Dur Kalk” ısınma oyunu oynanmıştır. Geçen oturumun kısa bir özeti kukla ve grup üyeleri ile yapılmıştır. Ardından araştırmacı tarafından geliştirilen “Yeteneklerim ve Etrafımdakiler” adlı etkinlikler yapılmıştır. Son olarak bitirme etkinliği grup üyeleri ile yapılmıştır. Birkaç katılımcı bugünkü oturumda akıllarında kalanları özetlemiş ve oturum sonlandırılmıştır. Oturum sonlandırıldıktan sonra çocuklar tarafından lidere, Gıdı’ya sevgi sözcükleri sarf edilmiş ve oynadıkları bütün oyunların hoşlarına gittiklerini ifade etmişlerdir.

Psikoeğitim programı uygulandıktan 7 hafta sonra deney grubuna 7.oturumda, kontrol grubuna ise 4. Oturumun ardından tekrar okullarına gidilerek sontest olarak “Çocukların Duygularını Değerlendirme Ölçeği” uygulanmıştır.

3.6. Verilerin Analizi

Çocukların öntest, sontest ve izleme testlerinden aldıkları “Çocukların Duygularını Değerlendirme Ölçeği” puanları her bir çocuk için hazırlanan ayrı formlara kaydedilmiştir. Formlarda yer alan bilgiler bilgisayar ortamına kaydedilerek uygun istatistiksel analizler yapılmıştır. “Çocukların Duygularını Değerlendirme Ölçme Aracı” ile toplanan verilerin analizinde; yüzde ve frekans dağılımlarının yanı sıra, araştırmanın amaçlarını test etmek için; parametrik ve parametrik olmayan istatistiklerden hangisinin kullanılacağını belirlemeye yönelik normallik test edilmiştir. Çocukların “Çocukların Duygularını Değerlendirme Ölçme Aracı”ndan aldıkları puanların normal olmaması ve katılımcı sayısının az olması ($n < 30$) nedeniyle verilerin analizinde parametrik olmayan istatistiksel tekniklerin kullanılması uygun görülmüştür. Araştırmada, deney ve plasebo kontrol grubunun öntest, sontest ve izleme testi ölçümlerinin alt problem analizinde değişkenler açısından anlamlı farklar olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U Testi, Kruskal Wallis U Testi ve Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi yapılmıştır. Ayrıca etki büyüklüğü tespiti için de Cliff’in Delta katsayısı kullanılmıştır. Mann Whitney U Testi iki ilişkisiz örneklemden elde edilen puanların birbirinden anlamlı bir şekilde farklılık gösterip göstermediğini test etmek için kullanılmıştır. Kruskal-Wallis U Testi, birbirinden bağımsız iki ya da daha fazla grubun (örneklem) bağımlı bir değişkene ilişkin ölçümlerinin karşılaştırılarak iki dağılım arasında anlamlı bir fark olup olmadığını test etmek amacı ile kullanılmıştır. Wilcoxon İşaretlenmiş Sıra Testi ise ilişkili iki örnekleme ait puanlar arasındaki farkın anlamlılığını test etmek için kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2003). Elde edilen veriler çözümlenmiş, bulgular alt problemlere göre incelenmiş ve bulguların yorumunda değerlerin 0.05 düzeyinde ($p < 0.05$) anlamlı olmasına dikkat edilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın denencelerinin test edilmesi amacıyla yapılan istatistiksel analizler ve bu analizler sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır. Araştırmanın denenceleri sırası dikkate alınarak sunulmuştur.

Denence 1: “Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeyleri, plasebo kontrol grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerine oranla anlamlı düzeyde artacaktır” şeklinde ifade edilmiştir. Denencenin yanıtlanması için Wilcoxon İşaretleli Sıralar Testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo-5**Deney Grubu ile Plasebo Kontrol Grubunda Öntest ve Sontest Sonuçlarının Karşılaştırılması Açısından Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları**

Grup	Ort	St.	Sıra	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	P
Deney			Negatif	0 ^a	,00	,00	-3,301 ^b	,00
Öntest	46,21	4,28	Sıra					
Sontest	62,64	4,06	Pozitif	14 ^b	7,50	105,00		
Ebeveyn			Sıra					
Toplam Puan			Eşit	0 ^c				
Öntest	53,85	14,87	Negatif	4 ^d	4,25	17,00	-2,230 ^b	,02
Sontest	62,57	3,29	Sıra					
Öğretmen			Pozitif	10 ^e	8,80	88,00		
Toplam Puan			Sıra					
			Eşit	0 ^f				
Plasebo			Negatif		,02	0,2	-2,42	,11
Kontrol			Sıra	1 ^a				
Öntest	54,20	14,17	Pozitif		4,0	28,00		
Sontest	54,30	14,27	Sıra	7 ^b				
Ebeveyn			Eşit					
Toplam Puan				2 ^c				
Öntest	53,50	13,74	Negatif		3,0	12,00	-3,19	,75
Sontest	53,30	13,51	Sıra	4 ^d				
Öğretmen			Pozitif		4,5	9,00		
Toplam Puan			Sıra	2 ^e				
			Eşit	4 ^f				

***p<0,05**

Deney grubu ve plasebo kontrol grubunda öntest ile sontest sonuçlarının karşılaştırılması açısından yapılan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçlarının yer aldığı Tablo 5 incelendiğinde; deney ve plasebo kontrol grubundaki öğrencilerin ebeveyn ve öğretmen versiyonu ÇDDÖ ölçme aracından elde edilen öntest ölçümleri

ile sadece deney grubuna verilen oyun tabanlı psikoeğitim programı sonrası uygulanan sontest ölçümlerinde, sıra ortalama ve toplam puanlarında anlamlı bir artış olduğu bulunmuştur. Deney grubundaki öğrencilerin ebeveyn ve öğretmenlerine uygulanan, ÇDDÖ ebeveyn ve öğretmen versiyonu aracından elde ettiği öntest sontest sıra ortalama ve toplam puan karşılaştırılmasında ebeveyn versiyonu ($z=-3,301$; $p<.05$), öğretmen versiyonu ($z=-2,230$; $p<.05$), plasebo kontrol grubundaki öğrencilerin öntest sontest puan karşılaştırılmasında ebeveyn versiyonu ($z=-2,42$; $p>.05$), öğretmen versiyonu ($z=-3,19$; $p>.05$) olduğu bulunmuştur. Wilcoxon Testi sonuçlarına göre, deney grubundaki öğrencilerin ebeveyn ve öğretmen versiyonu sontest sıra ortalama ve toplam puanları duygu düzenleme becerileri açısından plasebo kontrol grubundaki öğrencilerin ebeveyn ve öğretmen versiyonu puanlarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.

Nonparametric dağılımlarda etki büyüklüğünü hesaplamada **Cliff'in Delta katsayısı** en uygun yöntemdir (Leech, N. L., ve Onwuegbuzie, A. J. (2002). Cliff'in delta etki büyüklüğü katsayısı **0.147** civarı düşük, **0,33** civarı orta **0.474** civarı büyük etki büyüklüğü olarak değerlendirilmektedir (Macbeth, Razumiejczyk, ve -Rubén, 2011).

Cliff'in Delta istatistiğini hesaplayabilmek için **R** Programının "**R 3.2.3 for Windows**" versiyonu ile bu programa uyumlu yazılmış "**effsize**" paketi kullanılmıştır. Bu programda ilgili değişiklikler yaparak aşağıdaki bilgisayar kodu elde edilmiş ve bu sayede Cliff'in Delta istatistiği ebeveyn versiyonu **0.48** öğretmen versiyonu **0.47** olarak bulunmuştur.

Sonuç olarak denilebilir ki, **Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programı** boşanmış aileye sahip okul öncesi dönemde bulunan öğrencilerin, duygu düzenleme becerilerini artırma konusunda etkili olmuştur. Bu bulgular, deney grubuna uygulanan oyun tabanlı psikoeğitim programının deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerini plasebo kontrol grubundaki öğrencilere göre ebeveyn versiyonu açısından arttırmada anlamlı ve yüksek, öğretmen versiyonu

açısından da artırmada anlamlı ve orta düzeyde bir etki büyüklüğüne sahip olduğunu göstermiştir.

Denence 1.1.: “Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerindeki bu artış erkek öğrencilerin lehine olacaktır” şeklinde ifade edilmiştir. Denencenin yanıtlanması için Mann Whitney U Testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo-6
Deney Grubu Sontest Sonuçlarına Göre Cinsiyet Açısından
Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Grup	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	P
Sontest	Kız	8	4,75	38,00	2	,00
Ebeveyn Toplam Puan	Erkek	6	11,17	67,00		
Sontest	Kız	8	4,50	36,00	0	,00
Öğretmen Toplam Puan	Erkek	6	11,50	69,00		

***p<0,05**

Deney grubu ebeveyn ve öğretmen versiyonu sontest sonuçlarına göre cinsiyet açısından anlamlı farkın erkek öğrencilerin lehine olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney U Testi sonuçlarının yer aldığı Tablo 6 incelendiğinde; deney grubundaki öğrencilerin ebeveyn versiyonu sonuçlarına göre duygu düzenleme beceri düzeyine (U= 2,00; p<.05) ait sontest sıra ortalamaları ve toplamları arasında anlamlı farklılık olduğu ve bu farklılığın erkek öğrencilerin lehine olduğu bulunmuştur. Yine benzer şekilde deney grubundaki öğrencilerin öğretmen versiyonu sonuçlarına göre duygu düzenleme beceri düzeyine (U= 0,00; p<.05) ait sontest sıra ortalamaları ve toplamları arasında anlamlı farklılık olduğu ve bu farklılığın erkek öğrencilerin lehine olduğu bulunmuştur. Mann Whitney U Testi sonuçlarına göre, deney grubundaki erkek öğrencilerin ebeveyn ve öğretmen

versiyonu sontest puanları, duygu düzenleme beceri düzeyi açısından kız öğrencilere göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.

Cliff'in Delta istatistiki hesaplamasına göre, deney grubundaki öğrencilere uygulanan oyun tabanlı psikoeğitim programı kapsamında ebeveyn ve öğretmen versiyonu sontest ortalama puanları arasındaki fark, göz önünde bulundurulduğunda uygulanan deneysel işlemin deney grubundaki erkek öğrencilerin ebeveyn versiyonu **.38** ve öğretmen versiyonu **.33** etki büyüklüğüne sahip olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki **Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programı** boşanmış aileye sahip okul öncesi dönemde bulunan erkek öğrencilerin, duygu düzenleme becerilerini artırma konusunda, kız öğrencilerine göre daha etkili olmuştur. Bu bulgular, deney grubuna uygulanan oyun tabanlı psikoeğitim programının, deney grubundaki erkek öğrencilerin, duygu düzenleme beceri düzeylerinin kız öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerine göre arttırmada anlamlı ve orta düzeyde bir etki büyüklüğüne sahip olduğunu göstermektedir.

Denence 1.2.: ‘Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerindeki bu artış ebeveynini daha sık gören öğrencilerin lehine olacaktır’ şeklinde ifade edilmiştir. Denencenin yanıtlanması için Kruskal Wallis U Testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo-7**Deney Grubu Sontest Sonuçlarına Göre Yanında Kalmadığı Ebeveynini Görme Sıklığı Açısından Kruskal Wallis U Testi Sonuçları**

	Yanında Kalmadığı		Sıra			
	Ebeveynini Gör. Sık.	N	Ort.	Sd	x ²	P
Sontest Ebeveyn Toplam Puan	Yılda Birkaç Kez	1	1,00	4	10,889	,02
	Ayda Bir	1	2,00			
	İki Haftada Bir	2	4,00			
	Haftada Bir	3	5,83			
	Her Gün	7	10,93			
Sontest Öğretmen Toplam Puan	Yılda Birkaç Kez	1	1,50	4	9,128	,04
	Ayda Bir	1	1,50			
	İki Haftada Bir	2	4,00			
	Haftada Bir	3	7,00			
	Her Gün	7	10,43			

***p<0,05**

Deney grubu sontest sonuçlarına göre yanında kalmadığı ebeveynini görme sıklığı açısından anlamlı farkın ebeveynini daha sık gören öğrencilerin lehine olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis U Testi sonuçlarının yer aldığı Tablo 7 incelendiğinde; deney grubundaki öğrencilerin, ÇDDÖ aracının ebeveyn versiyonu ($x^2 = 10,889$ $p<.05$) ve öğretmen versiyonuna ($x^2 = 9,128$; $p<.05$) ait sontest sıra ortalamaları arasında anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Kruskal Wallis U Testi sonuçlarına göre, deney grubundaki ebeveynini daha sık gören öğrencilerin ebeveyn ve öğretmen versiyonu sontest puanları, ebeveynini daha az gören öğrencilere göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. Sonuç olarak denilebilir ki, yanında kalmadığı ebeveynini görme sıklığı uzadıkça duygu düzenleme beceri düzeyinin zayıfladığı, yanında kalmadığı ebeveynini görme sıklığı arttıkça duygu düzenleme beceri düzeyinin de arttığı bulunmuştur. Ebeveyn ve öğretmen versiyonu sonuçlarına bakıldığında ebeveynini her gün ve haftada bir görenlerin iki haftada bir, ayda bir, yılda birkaç kez görenlere göre duygu düzenleme beceri düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Uygulanan Oyun tabanlı psikoeğitim programıyla

yanında kalmadığı ebeveynini görme sıklığı değişkenine bağlı bir değişim olduğu, yanında kalmadığı ebeveynini görme sıklığı faktörünün duygu düzenleme beceri düzeyi üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur.

Cliff'in Delta istatistikî hesaplamasına göre, deney grubundaki öğrencilere uygulanan oyun tabanlı psikoeğitim programı kapsamında, ebeveyn ve öğretmen versiyonu değerlendirme son test ortalama puanları arasındaki fark göz önünde bulundurulduğunda uygulanan deneysel işlemin deney grubundaki ebeveynini daha sık gören öğrencilerin ebeveyn versiyonu **.47** ve öğretmen versiyonu **.46** etki büyüklüğüne sahip olduğu görülmektedir.

Bu bulgular, deney grubuna uygulanan oyun tabanlı psikoeğitim programının deney grubundaki ebeveynini daha sık gören öğrencilerin duygu düzenleme becerileri düzeylerini, daha az gören öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerine göre, arttırmada anlamlı ve orta düzeyde bir etki büyüklüğüne sahip olduğunu göstermektedir.

Denence 2.: ‘Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerindeki artış bir ay sonra yapılan izleme testi sonucunda kendini koruyacaktır’ şeklinde ifade edilmiştir. Denencenin yanıtlanması için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo-8
Deney Grubunda Sontest ve İzleme Testi Sonuçlarının Karşılaştırılması
Açısından Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

	Grup	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	P
Sontest –İzleme Testi	Negatif	5 ^a	7,80	54	-,848 ^b	,396
Ebeveyn Toplam Puan	Pozitif	9 ^b	7,33	51		
	Eşit	0 ^c				
Sontest –İzleme Testi	Negatif	6 ^d	7,71	54	-,096 ^b	,924
Öğretmen Toplam Puan	Pozitif	8 ^e	7,29	51		
	Eşit	0 ^f				

***p<0,05**

Deney grubunda sontest ile izleme testi sonuçlarının karşılaştırılması açısından anlamlı fark olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçlarının yer aldığı Tablo 8 incelendiğinde; deney grubundaki öğrencilerin ebeveyn ve öğretmenlerine sontest olarak uygulanan ÇDDÖ ebeveyn ve öğretmen versiyonu sıra ortalama ve toplam puanlarıyla ($z=-,848$; $p>.05$); deney grubundaki öğrencilerin ebeveyn ve öğretmenlerine izleme testi olarak uygulanan ÇDDÖ ebeveyn ve öğretmen versiyonu sıra ortalama ve toplam puanları ($z=-,096$; $p>.05$) arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçlarına göre, deney grubu öğrencilerinin duygusal düzenleme beceri düzeylerinin, **'Oyun Tabanlı Psiko eğitim Programına** katıldıktan hemen sonra ve program bittikten bir ay sonraki sıra ortalama ve toplam puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Bu sonuçlar denenceyi desteklemekte ve öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerinin kendini zamanla korumasında etkili olduğunu göstermektedir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde, bu araştırmada, uygulanan oyun tabanlı psikoeğitim programının boşanmış aileye sahip okul öncesi çocukların duygu düzenleme beceri düzeylerine etkisi ile ilgili bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Denence 1: “Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeyleri, plasebo kontrol grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerine oranla anlamlı düzeyde artacaktır (Bkz. Tablo 5). Başka bir ifadeyle bu denenceye ilişkin bulgulara göre, oyun tabanlı psikoeğitim programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeyleri, plasebo kontrol grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerine oranla anlamlı düzeyde artığı görülmektedir. Bu sonuçlara bakıldığında deney grubuna uygulanan oyun tabanlı psikoeğitim programının, çocukların duygu düzenleme beceri düzeyleri üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Bu araştırmanın birinci denencesine ilişkin bulgu, Salatlı ve Deniz (2010) ‘in yaptıkları çalışmada Duygu Eğitimi Programı’nın okul öncesi eğitim kurumuna devam eden altı yaş çocuklarının, duygusal becerilerini (duyguları tanıma, duyguları anlama ve duyguları ifade etme) anlamlı düzeyde artırdığını ve programın etkisinin kalıcı olduğuna ilişkin araştırmanın bulguları tarafından desteklenmektedir.

Benzer şekilde araştırmanın birinci denencesi Pedro–Carroll, Sutton ve Wyman (1999)’ın yaptığı, anne babaları boşanmış anaokulu ve birinci sınıf çocuklarına yönelik okul temelli, önleyici sosyal duygusal beceri eğitim programının iki yıllık izleme çalışmalarına ilişkin bulguları tarafından da desteklenmektedir. Bu çalışmada -önceki çalışmalara benzer şekilde- deney grubuna uygulanan duygu düzenleme beceri programı, okul öncesi dönemde bulunan çocukların duygusal beceri düzeylerini anlamlı düzeyde artırdığı bulunmuştur.

Bununla birlikte Kelly (2000) tarafından yapılan çatışmalı evlilik ve boşanmaya çocukların uyumunun etkisini incelediği araştırma sonuçlarıyla, bu

araştırmanın bulguları benzerlik göstermektedir. Kelly (2000), boşanmanın özellikle küçük yaş grubundaki çocuklar için travmatik ve olumsuz olduğunu belirtilerek boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini hafifletmek için boşanma danışmanlığının gerekli olduğunu öne sürmüştür. Kelly (2000), boşanmanın her yaşta oluşturabileceği riskleri, klinik verilerle destekleyerek tanımlamış ve hazırlanacak programlarda çocuğun gelişimsel seviyesinin dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu çalışmada da geliştirilen program özellikle bu çocukların gelişimsel seviyeleri dikkate alınarak hazırlandığı için çocukların duygu düzenleme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olduğu söylenebilir.

Girli ve Sabırsız (2011) bu çalışmaya benzer şekilde resimlerden yararlanarak otizmlili çocukların duygusal becerilerini arttırmada duyguların öğretimine dayalı bir çalışma yürütmüşlerdir. Çalışmanın sonuçları otizm tanılı çocuklarla yaptıkları çalışma sonucunda mutlu, üzgün, kızgın, korkmuş duygularını çocukların tanımlarında etkili olduklarını bulmuşlardır. Bu çalışmada ise özellikle hayali karakterler, yaratıcılık, taklit ve resim kullanımı gibi öğelerden yararlanılarak geliştirilmiş olan bir program kullanılmıştır. Okul öncesi çocukların duygusal becerilerinin düzenlenmesinde, özellikle hayali karakterler içeren oyunların etkili olduğu bulunmuştur (Denham, Renwick ve Holt, 1991; Papatğa, 2012). Galyer ve Evans (2001) tarafından yapılan çalışmada, 4-5 yaş grubu çocukların oyun davranışları ile duygu düzenleme becerileri arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında özellikle hayali ve taklit oyunları oynayan çocukların, duygu düzenleme becerilerinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte, Hoffmann ve Russ (2012) tarafından yapılan çalışmada da okul öncesi dönemdeki çocukların taklit oyunları ile duygu düzenleme becerileri arasında ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Benzer şekilde yine Dillon (2009) 5-10 yaş arası 61 kız öğrenci ile yaptığı çalışma sonucunda, oyun becerilerinin duygu düzenleme becerileri ile ilişkili olduğunu tespit etmiştir.

Boşanmış Aile Çocuklarının boşanmaya uyumlarını arttırmak amacıyla yapılan bir çok psikoeğitim programının da bu araştırmanın sonucunu destekleyecek

şekilde boşanmış aile çocuklarının boşanmaya uyumlarını arttırmada, kaygı ve depresyonlarını azaltmada etkili sonuçlar verdikleri görülmektedir.

Arifoğlu Çamkuşu (2006) tarafından ülkemizde yapılan çalışmada ise; “Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Programı”, 9-12 yaş grubundaki boşanmış aile çocuklarına uygulanarak, çocukların boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeylerine etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda, çocukların boşanmaya uyumlarının, önemli ölçüde arttığı ve kaygılarının da önemli ölçüde azaldığı saptanmıştır.

Benzer şekilde Şentürk Aydın (2013) tarafından ülkemizde yapılan çalışmada ise; Yaşam Becerileri Psikoeğitim Programının 4. ve 5. sınıfa giden boşanmış aile çocuklarının uyumları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda yaşam becerileri psikoeğitim programının öğrencilerin çatışma, kötü uyum ve sosyal destek düzeylerine bir etkisinin olmadığını; depresyon ve kaygı düzeylerini anlamlı bir düzeyde azalttığı görülmüştür. Boşanmaya uyumlarını anlamlı bir düzeyde arttırdığı ve bu artışın kalıcı olduğunu saptanmıştır.

Denence 1.1.: ‘Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerindeki bu artış erkek öğrencilerin lehine olacaktır (Bkz. Tablo 6). Başka bir ifadeyle bu denenceye ilişkin bulgulara göre, cinsiyet değişkeni açısından deney grubunda erkek çocuklar lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu sonuç verilen oyun tabanlı psikoeğitim programının deney grubu öğrencilerinin duygu düzenleme becerileri üzerinde etkili olduğu ancak cinsiyet açısından erkek öğrencilerin, duygu düzenleme becerileri üzerinde kız öğrencilere orana daha yüksek düzeyde olumlu etki oluşturduğu şeklinde yorumlanabilir.

Bu araştırmanın 1.1. denencesine ilişkin bulgu, Bilir ve Dabanlı (1981)’ nın boşanma vakaları sonucunda çocukların geliştirdiği duygusal tepkiler ve bunu doğuran faktörlerle ilgili yaptığı araştırma sonuçları ile örtüşmektedir. Bilir ve Dabanlı (1981) boşanma olayından en çok 5-6 yaş grubu çocukların etkilendiği,

duygusal tepkilerin görülme sıklığı açısından cinsiyet faktörünün önemli olduğu; 5-6 yaş grubu kız çocuklarının, 8-10 yaş grubu erkek çocuklarına göre olaydan daha çok etkilendiklerini bulmuşlardır.

Bu araştırmanın 1.1. denencesine ilişkin bulgu, Kuyucu (2012) tarafından yapılan araştırmada, çocukların duyguları anlama ve duygusal beceri düzeylerinin akranlarına karşı gösterdikleri duygusal davranışsal tepkilere etkisinin çeşitli değişkenler açısından incelemek amacıyla yapılan çalışmasıyla da desteklenmektedir. Kuyucu (2012) çalışmasını boşanmış ebeveyne sahip okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 359 çocuk (60-72 ay) ile yürütmüştür. Araştırma sonucunda çocukların akranlarına karşı gösterdikleri duygusal ve davranışsal tepkilerin duyguları anlama beceri düzeyi, okul öncesi eğitim kurumuna devam süresine ve cinsiyete göre farklılaştığını ortaya koymuştur. Cinsiyete göre farklılığın da erkek çocuklar lehine olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bu araştırmanın 1.1. denencesine ilişkin bulgu, Amato (1994) tarafından yapılan boşanmanın çocuk üzerindeki etkileriyle ilgili araştırma bulguları tarafından da desteklenmektedir. Amato (1994), boşanmanın çocuk üzerindeki etkileriyle ilgili araştırmasında; boşanmadan sonra, babanın çocuklar ile olan bağının anneye göre daha çok azalmakta olduğunu, zıt cinsiyette olan ebeveyn ile çocuk arasındaki bağların boşanma ile birlikte daha fazla zarar göreceğini ifade etmektedir. Bu ifadelerden hareketle araştırmada yer alan çocukların büyük çoğunluğun velayetinin annede olması, kız çocukları açısından daha çok duygusal problem yaşadığını kanıtlar niteliktedir.

Denence 1.2.: Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerindeki bu artış ebeveynini daha sık gören öğrencilerin lehine olacaktır (Bkz. Tablo 7). Başka bir ifadeyle bu denenceye ilişkin bulgulara göre, deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerindeki artış ebeveynini daha sık gören öğrencilerin lehine olduğu görülmüştür. Bu sonuç verilen oyun tabanlı psikoeğitim programının duygu düzenleme beceri düzeyi açısından öğrencilerde etkili olduğu ancak ebeveynini daha

sık gören (her gün ve haftada bir) öğrencilerin ebeveynini daha az gören (iki haftada bir, ayda bir yılda birkaç kez) öğrencilere oranla daha yüksek düzeyde olumlu etki yaptığı şeklinde yorumlanabilir.

Bu araştırmanın 1.2. denencesine ilişkin bulgu, Wallerstein ve Kelly (1980) tarafından yapılan çalışmayla desteklenmektedir. Wallerstein ve Kelly (1980), yaptıkları araştırmada boşanma sonrası 2-18 yaş arasındaki çocukların % 50'sinden fazlasında duygusal tepkiler ile görmediği ebeveynin yakından ilgilenme durumu arasında paralellik olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Denence 2.: Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerindeki artış bir ay sonra yapılan izleme testi sonucunda kendini koruyacaktır (Bkz. Tablo 8). Başka bir ifadeyle bu denenceye ilişkin bulgulara göre, Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin ebeveyn ve öğretmen versiyonu son test sıra ortalama ve toplam puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Bu sonuç verilen eğitimin çocukların duygu düzenleme beceri düzeyi üzerinde etki yaptığı, bunun yanında kalıcı olması yönünde de olumlu etki yaptığı şeklinde yorumlanabilir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın bulgularına dayalı olarak ulaşılan genel sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

6.1. Sonuç

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

1. Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeyleri, plasebo kontrol grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerine oranla anlamlı düzeyde arttığı sonucuna ulaşılmıştır.
 - 1.1. Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerindeki artışın erkek öğrencilerde daha fazla gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır.
 - 1.2. Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerindeki artışın ebeveynini daha sık gören öğrencilerde daha fazla düzeyde gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır.
2. Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin duygu düzenleme beceri düzeylerindeki artışın bir ay sonra uygulanan izleme testi sonucunda kendini koruduğu sonucuna ulaşılmıştır.

6.2. Öneriler

1. Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programı, 5-6 yaş grubunda eğitim gören boşanmış aileye sahip öğrencilerin, duygu düzenleme beceri düzeylerini arttırmaya yönelik rehberlik çalışması olarak uygulanabilir.

2. Programda gerekli düzenlemeler yapılarak farklı yaş gruplarına uyarlanıp uygulanabilir.
3. Araştırmada uygulanan Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programı, sadece çocuklar üzerinde test edilmiştir. Programa katılan çocukların ebeveynleri içinde benzer bir program geliştirilip etkisi de test edilebilir.
4. Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programının etkililiği, farklı değişkenler açısından ele alınıp incelenebilir.
5. İzleme çalışması daha uzun döneme yayılıp tekrarlanabilir. İzleme çalışmalarıyla eğitim programının kalıcılığını sürdürmesi için, oturumlar tamamlandıktan sonra izleme ölçümü arasında da oturumlar düzenlenebilir.
6. Yapılan araştırmada deney ve plasebo kontrol grubundaki örneklem sayısı arttırılarak daha geniş bir araştırma grubuna uygulanabilir.

KAYNAKÇA

Akıntürk Turgut, Aile Hukuku, Beta Yayınevi, İstanbul 2002.

Akyüz Emine, “Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri” Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 1. Ankara 1978.

Alpert-Gillis Linda J./**Pedro-Carroll** JoAnne/**Cowen** Emory L, “The Children of Divorce Intervention Program: Development, Implementation and Evaluation of a Program For Young Urban Children”, Journal of Consulting and Clinical Psychology, 57 (5), 1989, s. 583 – 589.

Amato Paul R., “Children’s Adjustment To Divorce: The Ories, Hypo The Sesand Empirical Support”, Journal of Marriage and Family, 55 (1), 1993, s. 23 – 38.

Amato Paul R., “Children of Divorce in the 1990’s: An Update of the Amato and Keith Meta-Analysis”, Journal of Family Psychology, 15 (3), 2001, s. 355 – 370.

Amato Paul R./**Keith** Bruce, “Parental Divorce and the Well-Being of Children: A Meta- Analysis”, Psychological Bulletin, 110 (1), 1991 s. 26 – 46.

Amato Paul R./**Loomis** Laura Spencer/**Booth** Alan, “Parental Divorce, Marital Conflict and Offspring Well – Being During Early Adulthood”, Social Forces, 73 (3), 1995, s. 895– 915.

Aral Neriman/**Başar** Figen, “Boşanmış Aileye Sahip Olan ve Olmayan Çocukların Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi”, VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi 9-11 Eylül, Konya 1978, <http://www.pegem.net/akademi/kongre>, E.T.: 16.02.2009

Arifoğlu amkuğu, “ocuklar İçin Boğuanmaya Uyum Programının ocukların Boğuanmaya Uyum, Kaygı ve Depresyon Düzeylerine Etkisi” (Yayınlanmamığu Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2006.

Artut Kazım, “Okul ncesi Resim Eğitiminde ocukların izgisel Geliğuim Düzeylerine İliğukin Bir İnceleme”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 13, No: 1: Adana 2004, s. 223-234.

Aslan Metin, “Anaokuluna Devam Eden ocukların Oyun Davranığuları ve Oyunlarda Ortaya ıkan Zorbalık Davranığularının İncelenmesi”, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2013.

Aydın Şentürk Rabia, “Yağuam Becerileri Psikoeğitim Programının Boğuanmığu Aileye Sahip ocukların Uyum Düzeylerine Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2013.

Aytekin Halil, “Okul ncesi Eğitim Programları İçinde Oyunun ocuğun Geliğuimine Olan Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2001.

Babalıs Thomas/**Xanthakou** Yiota/**Papa** Christina/**Tsolou** Olypia, "Preschool age Children, Divorce and Adjustment: a Casestudy in Greek Kindergarten", Electronic Journal of Refearch in Educational Psychology, 9(3), 2010, s. 1403-1426.

Benedek Elissa/**Brown** Catherine, Boğuanma ve çocuğunuz, ev. Serap Katlan, Hyb Yayıncılık, Ankara 2012.

Bilir Őule/**Dabanlı** Duyan, Ailelerde Boğuanma Vakaları Sonucu ocukların Geliğuirdikleri Tepkiler ve Bu Tepkileri Doğuran Faktörler, Bağubakanlık Aile Kurumu Yayınları. Ankara 1981.

Bulut Işıl, Ruh Sağlığının Aile İşlevlerine Etkisi, Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, Ankara 1993.

Burke Donald/ **Streek** Van de Lorna, “Children Of Divorce; An Application Of Hammond’s Group Counselling For Children. Elementary School Guidance and Counseling, 24 (2), 1989. s. 112 – 118.

Burkitt Esther/**Barret** Marty/**Davis** Alyson “Children’s Colour Choices for Completing Drawings of Affectively Characterised Topics”, Journal Of Child Psychology And Psychiatry, 44, no:3: 2003, s. 445-455.

Büyüköztürk Şahin, Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı, Pegem Akademi. Ankara 2009.

Büyükşahin Gülşen, “Boşanmış ve Tam Ailelerden Gelen 11-13 Yaş Arası Çocukların Anne Baba Tutumlarını Algılama Biçimlerinin Sosyal Uyum Düzeyleri İle İlişkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009.

Cole Michael/**Cole** Sheila, “The Development Of Children” Worth Publishers, 1994.

Cüceloğlu Doğan, İnsan ve Davranışı, Remzi Yayınevi, İstanbul 1998.

Çelikel Serdar, Boşanmanın Çocuklara İlişkin Hukuki Sonuçları, Adalet Yayınevi, Ankara 2012.

Davis Mark, EQ Duygusal Zekânızı Ölçün, çev. Solina Silahlı, İstanbul 2004.

Denham Susanne A./**Renwick** Susan M./**Holt** Robert W., “Working and Playing Together: Prediction of Preschool Social-Emotional Competence From Mother-Child Interaction”, Child Development, 62(2), 1991, s. 242-249.

Dokur Murat/Profeta Yael, Aile ve Çift Terapisi, Psikoloji Dizisi, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2006.

Durmuşoğlu Salatl ı Neslihan, **Deniz** Engin, “Duygu Eğitimi Programının Okul Öncesi Eğitime Devam Eden Altı Yaş Çocuklarının Duygusal Becerilerine Etkisi”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 10(4), Ankara 2009, s.2105-2140.

Durmuşoğlu Salatl ı Neslihan, “Okul Öncesi Dönemde Duygusal Becerilerin Geliştirilmesi”, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 6, Yalova 2013,s.107-119.

Durualp Ender, “Anasınıfına Devam Eden Altı yaş Çocuklarının Sosyal Uyum ve Becerilerine Yönelik Oyun Temelli Sosyal Beceri Eğitiminin Etkisinin İncelenmesi”, Çankırı Örneği, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2009.

Erürker Burcu, “Aileye ve Parçalanmış Aileye Sahip 5-6 Yaş Çocuklarının Bilişsel İşlevlerinin Karşılaştırılması” Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

Ertan Nurşah Nazire, “Okul Öncesi Çağındaki Çocukların Duygusal Düzenleme ve Baş Etme Stratejileri Arasındaki İlişkinin Çaba Sarf Ederek Kendini Denetleme Aracılığıyla İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2013.

Fiyakalı Ceren Nuran, “Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Lise Öğrencilerinin Sürekli Öfke Düzeyleri ve Öfke İfade Tarzlarının Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması”, Yüksek Lisans Tez, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli 2008.

Galyer Karma T./**Evans** Lan M., “Pretend Play and the Development of Emotion Regulation in Preschool Children”, Early Child Development and Care, 166(1), 2001, s. 93-108

Garnefski N./Kraaij V./Spinhoven Ph., “Negative Life Events, Cognitive Emotion Regulation and Depression”, *Personality and Individual Differences*, 30, 2001, s. 1311-1327.

Gander Mary/Gardiner Harry, Çocuk ve Ergen Gelişimi, çev. Bekir Onur, İmge Yayınevi, Ankara 1993.

Giddens A., “Sociology”, Polity Press, Cambridge 2000.

Girli Alev/Sabırsız Songül, Otizm Tanılı Çocuklara Uygulanan Resimlerle Duyguların Öğretimi Programının Etkililiğinin İncelenmesi, *Özel Eğitim Dergisi*,12(1). Ankara 2011, s. 1-6.

Gladding Samuel T., Aile Terapisi Tarihi Kuram ve Uygulamaları, çev. İbrahim Keklik/İbrahim Yıldırım, Pdr Yay, Ankara 2012.

Goleman Daniel, Duygusal Zekâ, Varlık Yayınları, İstanbul 2003.

Gottman John Mordechai/Katz Lynn Fainsilber, “Children’s Emotional Reactions To Stressful Parent-Child Interactions: The Link Between Emotion Regulation and Vagal Tone”, *Marriage ve Family Review* 34(3) 2002, s. 265-283.

Gross James, “The Emerging Field of Emotion Regulation”, *Review of General Psychology*, 1998, s. 271-299.

Güçray Sonay/Çekici Ferah/Çolakkadıoğlu Oğuzhan, “Psikoeğitim Gruplarının Yapılandırılması ve Genel İlkeleri”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), Mersin 2009, s.134-153.

Günindi Yunus/Giren Yasa Songül, “Aile Kavramının Değişim Süreci ve Okul Öncesinde Ailenin Önemi”, *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, Konya 2011, s.349-361.

Heegaard Eaton Marge, Annem ve Babam Boşanıyor Ebeveynleri Ayrılan Çocuklara Yardım, çev. Ceren Kınık, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

Karagöz Başak, Alkol Veya Madde Bağımlısı Bir Grupta Kendini Yaralama Davranışının İncelenmesi: Çocukluk Dönemi İstismarı ve İhmali İle Duygu Düzenleme Güçlüğü Faktörleri, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Bilim Dalı, Ankara 2010.

Karakuş Sedat, Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi ve Okul Başarısına Yansımaları (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2003.

Kaynaroğlu Nilgün, Orta Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Boşanmış Ailelerin 6 Yaş Grubundaki Çocuklarındaki Psiko-Sosyal Özelliklerin İncelenmesi, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara 1984.

Kelly Joan B./**Emery** Robert E., “Children's Adjustment Following Divorce: Risk and Resilience Perspectives”, Family Relations Research Library, 52(4), 2003, s. 352-362.

Kelly Joan B., “Children’s Adjustment In Conflicted Marriage and Divorce: A Decade Review Of Research”, J AmAcad Child Adolesc Psychiatry, 39 (8), 2000, s. 963 – 973.

Koçyiğit Sinan/**Sezer** Türker/**Yılmaz** Elif, “60-72 Aylık Çocukların Sosyal Yetkinlik ve Duygu Düzenleme Becerileri İle Oyun Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, 23, Adana 2005, s. 209-218.

Kuyucu Yasemin, Duyguları Anlama Becerileri Farklı Düzeydeki Çocukların (60-72 Ay) Akranlarına Karşı Gösterdikleri Duygusal ve Davranışsal Tepkilerin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2012.

Kuyucu Yasemin/**Tepeli** Kezban, “60-72 aylık Çocukların Akranlarına Gösterdikleri Duygusal ve Davranışsal Tepkilerinin Duyguları Anlama Becerileri Açısından İncelenmesi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 36, Kütahya 2013, s. 91-100.

Macbeth Guillermo/**Eugenia** Razumiejczyk/ **Rubén** Daniel Ledesma, "Cliff's Delta Calculator: A Non-parametric effect Size Program for two groups of Observations." Universitas Psychologica 10.2, 2011, s. 545-555.

Macbeth G./**Morán** Valeria, “Underconfidence bias as a Specific-Domain Phenomenon”, Revista Latinoamericana de Psicología, 41 (1), 2009, s. 47-57.

Nar Ercan, Beni Anlayın, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul 2006.

Nazlı Serap, Aile Danışması, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2000.

Nazlı Serap, Kapsamlı Gelişimsel Rehberlik Programları, Anı Yayıncılık, Ankara 2011.

Öngider Nilgün, Evli ve Boşanmış Ailelerde Algılanan Ebeveyn Kabul veya Reddinin Çocuğun Psikolojik Uyumu Üzerindeki Etkileri, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2006.

Öngider Nilgün, “Boşanmış ve Evli Ailelerden Gelen Çocukların Algıladıkları Ebeveyn Kabul-Red Düzeyleri ile Psikolojik Uyum Düzeylerinin Karşılaştırılması” Klinik Psikiyatri Dergisi, 16, 2013, s.164-167.

Özalp Kübra, “5-6 Yaş Sanat Etkinliklerinde Çasey’nin Uygulamasına Dayalı Durum Çalışması”, İdil Dergisi, 1(5), 2012, s.132-147.

Özbayrak Cansel, Türkiye Örneğinde Duygular ve Bilişsel Duygu Değerlendirme Süreci (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla 2006.

Özgüven Etem İbrahim, Evlilik ve Aile Terapisi, Pdrem Yayınları, Ankara 2000.

Özgüven Etem İbrahim, Evlilik ve Aile Terapisi, Nobel Yay, Ankara 2014.

Özmen Ahmet, “Öfke Sorunu Yaşayan Çocuklara Yönelik Uygulamalar”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1, Ankara 2006, s.135-144.

Öztürk Sevda, Anne Babası Boşanmış 9-13 Yaşlarındaki Çocuklar ile Aynı Yaş Grubundaki Anne Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Kaygısı ve Kaygı Düzeyleri İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2006.

Öztürk Mücahit, Boşanmış Ailelerde Çocuk, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.

Papatğa Erdal, Otizmlı Çocukların Oyun Becerileri ile Davranış ve Sosyal Beceri Özelliklerinin Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2012.

Pedro-Carroll JoAnne, “The Children of Divorce Intervention Program: Fosterin Gresilient out Comesfor School-aged Children”, 1997.

Pırtık Şenay, Boşanmış ve Tam Aileden Gelen Okul Öncesi Çocukların Sosyal Beceri ve Akran Tepkilerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya 2013.

Ribes Romana/Bisquerra R./Agullo M. J./Filella G./Soldevilla, A., “An Emotional Curriculum Proposal for Early Childhood Education (3-6 years)”, *Cultura y Educación*, 17(1), 2005, s. 5-17.

Rubin H.K/Fein G./Vandenberg B., “P.H.Mussen Hanbook of Child Psychology”, 1983, s. 75-834.

Saarni Carolyn, “An Observational Study of Children's Attempts to Monitor their Expressive Behavior”, *Child Development*, 1999, s. 1504-1513.

Sağlam Mehmet, Boşanma Sürecinde Olan Ailelerdeki Çocukların Aile Algılarının ve Sorunlarının Resimler Aracılığıyla İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2011.

Sancaklı Derya, Boşanmış Annelerin ve Çocuklarının Boşanma Sürecine İlişkin Yaşantıları, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2014.

Samurçay N., “Çocuk ve Resim”, *ARTST*, Sayı: 6: 2006, s. 22-27.

Sevinç Müzeyyen, Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitiminde Oyun, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2004.

Sezal İhsan, Aile Nedir, Başbakanlık Yayınevi, Ankara 1996.

Shields Ann/Cicchetti Dante, “Emotion Regulation Among School-age Children: the Development and Validation of a New Criterion Q-sort Scale”, *Developmental Psychology*, 33(6),1997, s. 906.

Shipman Kimberly L./**Schneider** R/**Fitzgerald** M./**Sims** C/**Swisher** L./**Edwards** E., “Maternal Emotion Socialization in Maltreating and Non-maltreating Families: Implications for Children’s Emotion Regulation”, *Social Development*, 16(2), 2007, s. 268-285.

Sroufe Alan L., “Early Relationships and the Development of Children. *Infant Mental Health Journal*, 21(1), 1997, s. 67-74.

Şirvanlı Özen Dilek, Eşler Arası Çatışma ve Boşanmanın Farklı Yaş ve Cinsiyetteki Çocukların Davranış ve Uyum Problemleri İle Algıladıkları Sosyal Destek Üzerindeki Rolü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1998.

Ulutaş Ayşegül, “Okul Öncesi Dönemde Drama ve Oyunun Önemi”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, Adıyaman 2011, s.233-242.

Tanaltay Suna, *Çocuklar Ağlamasın*. (5. Basım), Tekin Yayınevi, İstanbul 1996.

Tarhan Nevzat, *Aile Okulu* (16. Baskı), Timaş Yayınları, İstanbul 2006.

Turan Cebeci Ceylan Simgе, Tam Aileye ve Tek Ebeveyne Sahip Ailelerden Gelen 7-12 Yaşları Arasındaki Çocukların Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumları Arasındaki İlişki (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009.

Türkiye İstatistik Kurumu, “Evlenme ve Boşanma İstatistikleri”, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16051> E.T.: 26.03.2015, (2014).

Yavuzer Haluk, *Çocuğu Tanımak ve Anlamak*, Remzi Yayınevi, İstanbul 2003.

Yavuzer Haluk, Evde Çocuk Bakımı ve Eğitiminde, İletişim ve Sorun Çözme Becerileri Eğitimi: Evde Çocuk Bakımı ve Eğitimi Elemanları Üzerine Bir Araştırma, 4.Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi, İstanbul 2007.

Yazıcıoğlu Yüksel, Değişen Teknoloji ve Aileye Etkisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1995.

Yılmaz Elif, 60-72 Aylık Çocukları Duyguları Anlama Becerilerinin Sosyal Problem Çözme Becerilerine Etkisinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2012.

Yörükoğlu Atalay, Çocuk Ruh Sağlığı, Özgür Yayınları, İstanbul 2012.

Yüksel Begüm, Kaygı Belirtilerini Açıklamada Bağlanma, Pozitif ve Negatif Duygu Düzenleme ve Tahammülsüzlük Arasındaki İlişkiyi Bütüncül Model Arayışı, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014.

Wallerstein Judith S./**Kelly** Joan, “Surviving the Breakup: How Children and Parents Cope With Divorce”, New York: Basic Books, 1980.

Wege McCormick Cara M., “Group Counseling: Is it Beneficial for Children who are Experiencing Divorce Cope With Depression Better?”, University Of Winconsin-Stout, 2001.

Weilburger Linda, Çocuk ve Disiplin, çev. İ. Özbaş, Ekinoks Yayıncılık, İstanbul 2009.

White Catherine Roller/**Wallace** JoAnna/**Huffman** Lynne C., “Use of Drawings to Identify Thought Impairment Among Students with Emotional and Behavioral Disorders: An Exploratory Study”, Journal Of The American Art Therapy Associations, 21, no: 4: 2004, s. 210-218.

EKLER

EK -1: OYUN TABANLI PSİKOEĞİTİM PROGRAMI

1. OTURUM (20 dk.)

Oturumun Amacı:

Birinci oturumun amacı, ebeveyn boşanmasının ardından çocukların yaşadığı üzüntü, korku, endişe, suçluluk, şaşkınlık duygularını tanımlarına ve yaşadıkları bu duyguları anlamalarına yardımcı olmaktır.

Kazanımlar:

- Üzüntü, korku, endişe, suçluluk, şaşkınlık duygularını fark eder.
- Üzüntü, korku, endişe, suçluluk, şaşkınlık duygularını tanımlar.

Kaynak, Araç ve Gereçler:

Araştırmacı tarafından “Duygusal Bingo (Emotional Bingo)” adlı oyundan esinlenilerek tasarlanıp oluşturulmuş “Duygu Oyunu [1 Adet Duygu Oyun Örtüsü, 1 Adet Zar, 18 Adet Duygu Kartı, 11 Adet Sürpriz Kartlar (?), 1 Adet Kukla, Sevimli Kahraman Gıdı, Oyuncuları Temsil Eden Oyuncaklar (oyuncak hayvan ve minyatür biblolar)].”

Süreç:

1. Grup lideri, gruba kendini ve tasarlayıp çizdiği çizgi kahraman Gıdı’ yı tanıttı.

Grup Lideri:

- Merhaba çocuklar, bugün size birini getirdim. Onu birkaç hafta misafir edeceğiz. Aaaa neredeymiş o..! Görebiliyor musunuz? Hımmm. (Grup lideri tülbentle üzeri örtülü Gıdı’yı saklı olduğu yerden çıkartıp) ta ta tamm... (yüksek ses tonuyla) diyerek yukarı doğru tutar.

Gıdı:

- Merhaba çocuklar, ben geldim. Ben Gıdı, ha ha haa... (yüksek ses tonuyla) güler ve saklanır.

Grup Lideri:

- Ne yapıyorsun Gıdı? Çocuklar seni göremiyorlar ki!

Gıdı:

- Hı hı biliyorum. Ha ha haa...(Yüksek ses tonuyla güler). Bu tülbentin altında saklanmak çok eğlenceli. Düşündüm ki çocuklar benim kim olduğumu, neler yaptığımı bulabilir. Evet Hayır Oyunu gibi. Siz bana sorun doğru tahmin ettiyseniz evet, derim; yanlış tahmin ettiyseniz hayır, derim.

Grup Lideri:

- Çocuklar, Gıdı sizinle oynamak istiyor, ne dersiniz, oynayalım mı?

2. Eğitim programının içeriği ve sürecin nasıl ilerleyeceği Gıdı (araştırmacı tarafından tasarlanıp çizilmiş hayali çizgi kahraman) yardımıyla anlatıldı.

Gıdı:

- Evet, çocuklar sizinle birkaç hafta oyunlar oynayacağız. Bu oyunları ben ve arkadaşarımla [oyun içerisinde kullanılacak kuklalarla (köpek ve penguen)] sizlere anlatacağım. Her geldiğimde oyunumuzun adını ve ne oynayacağımızı sizlere söyleyeceğim. Ben her hafta aynı saatte burada olacağım, sizler de burada olacak mısınız?

Alınan cevabın ardından “duyamadım” (yüksek ses tonuyla) çocukların verdikleri cevap tekrarlatıldı. “Ben geldiğimde herkesi hazır bekliyorum”. Söyledi.

3. Katılımcıların kendilerini rahat hissetmeleri için ısınma oyunu olarak “ Top Bende Değil” oyunu oynandı. (Top Bende Değil Oyunu için ayakta yuvarlak bir daire oluşturulur. Topu elinde bulunduran kişi, topu havaya atarak top bende değil, diyerek bir isim söyler. İsmi söylenen çocuk, topu yakalamaya

çalışır. Topu tutan, bu kez yine topu havaya fırlatır ve top bende değil, diyerek bir isim söyler. Oyun yaklaşık 2-3dk oynanır).

4. Grup kuralları oluşturuldu.

Gıdı:

- Çocuklar, sizinle her hafta bir kez burada buluşacağız. Bulduğumuz günlerde oyunlarımızın bozulmaması için bazı kurallarımız var.

Grup Lideri:

- Gıdı, bu kurallar nedir, anlatır mısın?

Gıdı:

- Oyundan önce öğretmenimizi ve beni sessiz beklemek, oyunumuz başladığında kendi aranızda konuşmamak, oyunumuz bitene kadar sınıfın dışına çıkmamak, söz almak için parmak kaldırmak, arkadaşımızdan birisi konuştuğunda onu dinlemek, ...

Grup Lideri:

- Çocuklar, Gıdı' nın anlattığı kurallarda anlaştık mı?

Evet, cevabının alınmasının ardından “Duyamadım çocuklar” (uzatarak ve yüksek ses tonuyla) denilerek evet cevabı tekrar ettirildi.

5. Gıdı' yla “Duygu Oyunu” oynandı. İlk olarak çocuklara oyundaki materyaller tanıtıldı.

Gıdı:

- Haydi, çocuklar oyuna! (yüksek ses tonuyla) Çocukların masa etrafında toplanmasını sağlar.

Grup Lideri: (Oyundaki materyalleri tek tek havaya kaldırılarak)

- Bakın, 1 Adet Duygu Oyun Örtümüz var. (Havaya kaldırır ve yerine bırakır). 1 Adet Zarımız var. (Havaya kaldırır ve yerine

bırakır). 18 Adet Duygu Kartımız var. (Havaya kaldırır ve yerine bırakır).

Grup Lideri: (Şaşırma ifadesiyle ooo!).

- 11 Adet Sürpriz Kartımız var. (Havaya kaldırır ve yerine bırakır).
1 Adet Kuklamız var. (Havaya kaldırır ve yerine bırakır). Bir de hepimizi temsil eden küçük oyuncak hayvanlar (maymun, deve, su aygırı, zebra, araba, motorsiklet vs.) var. (Havaya kaldırır ve yerine bırakır).

Ardından kukla yardımıyla oyunun kuralları anlatıldı.

Köpek Kukla:

- Çocuklar, önce zar atılır. Gelen zarın üzerinde yazan sayı kadar her oyuncuyu temsil eden oyuncak hareket ettirilir. (Örneğin: Attığımız zar 2 geldi. Bu sayı karede (?) sürpriz karta denk geldi. Onun için oyun örtüsü üzerinde yer alan sürpriz kartlardan en üstten bir adet seçip Gıdı' ya veriyoruz. Gıdı kartta yazan soruları size soracak sizde cevaplayacaksınız. Bu durumdan farklı olarak bu sefer attığımız zar 4 geldi. Bu sayı karede 3 nolu karta denk geldi. Onun için oyun örtüsü üzerinde yer alan kartlardan en üstten 3 kart sayılır ve seçilir. Seçilen kart oyuncuya verilir. Oyuncudan kartta resmedilmiş olan duygu kartını, duygu tablosunda benzer duyguyu yansıtan kartın üzerine koyması istenir. Ardından o kartı duygu tablosuna neden koyduğunu, o duygunun ne olduğunu, o duyguyu yaşayıp yaşamadığını anlatması istenir.
- Oyun örtüsünde yer alan 3 mavi yıldız ise o kareden itibaren geriye doğru sayması anlamına gelir. Bitiş karesine gelen oyuncu oyunu tamamlamış olur.

6. Grup üyeleriyle birlikte oturumun özeti yapıldıktan sonra oturum sonlandırıldı.

Gıdı:

- Aaa..! (Yüksek ses tonuyla ve şaşırarak). Beni arkadaşlarım bekliyordu, gitmem gerek. Gitmeden önce neler oynadık, neler öğrendik çocuklar? Kim söylemek ister? (Çocukların yanıtları alınır. Gıdı' nın kısa özetlemesinden sonra). Hoş çakalın... Oturum sonlandırılır.

2. OTURUM (20 dk.)

Oturumun Amacı:

İkinci oturumun amacı çocukların, ebeveyn boşanmasının ardından kayba verilen duygusal tepkilerin kendilerinde yaşattığı duygu değişimini anlamalarına yardımcı olmaktır.

Kazanımlar:

-Ebeveyn boşanmasından sonra kendisindeki duygu değişimini fark eder.

Kaynak, Araç ve Gereçler:

Duygu Tablosu, Duygu Renk Kartları, Duygular Vücudumuzda Hissettiğimiz Şeylerdir Etkinlik Kâğıdı 1-2.

Süreç:

1. Gıdı yardımıyla katılımcılar da dâhil edilerek kısa sohbet edildi.

Gıdı:

- Çocuklar duygular hakkında çok şey gördük ve öğrendik. Hastalandığınızda, okula gidemediğiniz için ağladığınızı biliyorum. Doğum gününüzde, en sevdiğiniz hediye aldığınızda, nasıl da mutlu oldunuz, değil mi? (Cümlelerle çocukların paylaşımları sağlanır).
2. Katılımcıların kendilerini rahat hissetmeleri için ısınma oyunu olarak “ Görmüyorum ama Hissediyorum” oyunu oynandı. [Görmüyorum ama hissediyorum adlı oyunda küçük nesnelere (top, oyuncak, anahtarlık, saat vs) küçük kovanın içerisine atılır. Çocuklar arasından istekli bir öğrencinin gözü bağlanır. Bir sandalyeye oturtulur ve önüne kova konur. Seçilen kişi elini kutunun içerisine daldırıp eline aldığı nesnenin ne olduğunu tahmin etmesi istenir. Etkinlik birkaç kişiyle sürdürülür ve sonlandırılır].

3. Kukla yardımıyla grup üyeleri de dâhil edilerek hep beraber geçen oturumun özeti yapıldı.

Penguen Kukla:

- Geçen hafta ben sizin oyunlarınızı izledim ve merak ettim. Neler olmuştu hatırlayamıyorum. Kim hatırlatmak ister? (2-3 çocuğun yanıtları alınır).

4. Üyelere önceki oturumla ilgili olarak sormak istedikleri herhangi bir soru olup olmadığı soruldu.
5. Grup lideri, çocukların daire şeklinde oturmalarını sağladı. Herkesin önüne görebileceği şekilde duygu tablosu serildi. Gıdı yardımıyla kısa sohbet edildi.

Gıdı:

- Bütün duygular normaldir. Bazen neşeli, bazen üzgün, bazen sinirli, bazen de sakin oluruz. Duygularımız da mevsimler gibi değişir çocuklar. Baharda neler olur? Mesela havalar ısınır, çiçekler açar, ince kıyafetler giyilir, gökyüzü daha aydınlık olur... Peki, kışın neler olur? Yağmur yağar, hava erken kararır, kalın kıyafetler giyilir... Değil mi çocuklar! Duygularımız da aynen mevsimler gibi değişebilir. Peki, anne babanız ayrılınca sizin hangi duygularınız değişti? Duygu tablosundan gösterir misiniz?

İstekli öğrencilerden başlanarak parmaklarıyla duygularını göstermeleri sağlandı. Birkaç öğrenciyle bu çalışma sürdürüldü. Gıdı, “Duygular Vücudumuzda Hissettiğimiz Şeylerdir” adlı etkinlik kâğıdı 1-2’yi dağıttı. Grup lideri, istekli bir iki çocuğa duygu renk kartlarını verdi. Duygu tablosunda söylenen yere koymaları yönünde yönerge verildi.

Grup Lideri:

- Duygu tablosundaki üzgün yere mavi kartı koyun. Duygu tablosundaki korkmuş olan yere siyah kartı koyun. Kahverengiye suçluluk, kırmızıyı öfkeye, yeşili kıskançlığa, turuncuyu endişeye, sarıyı mutluluk kartının üzerine koyun.

Daha sonra çocuklara renkli kalemler dağıtıldı. Önlerinde duran etkinlik kâğıdına, vücutlarının neresinde hangi duyguları hissediyorlarsa orayı bulup, boyamaları istendi. Herkesin boyama işleminin bitmesi beklendi.

Gıdı:

- Duygular içe atılıp uzun süre orada tutulduklarında, genellikle ağrı ve sızıya neden olur.

Balon metaforu kullanılarak çocuklara bu durum aktarıldı. İlk olarak balon direk şişirildi. Daha sonra pet şişede yer alan suyla başka bir balon şişirildi. İki arasında ağırlık ve hafiflik yönünden fark olup olmadığı soruldu. Balonun içerisine su konuldukça istediği gibi uçamadığı, ağırlaşmış ve miskinleştiği şeklinde çocukların her iki balona dokunarak görmeleri sağlandı.

Grup Lideri:

- Onun için spor yapmak, oyun oynamak, müzik dinlemek, resim yapmak duygularımızı dışarıya vurmanın en kolay yoludur. Sizler de bunları evinizde yapabilirsiniz çocuklar.

6. Grup üyeleriyle birlikte oturumun özeti yapıldıktan sonra oturum sonlandırıldı.

Gıdı:

- Aaa..! (Yüksek ses tonuyla ve şaşırarak). Beni arkadaşlarım bekliyordu, gitmem gerek. Gitmeden önce neler oynadık, neler

öğrendik çocuklar? Kim söylemek ister? (Çocukların yanıtları alınır. Gıdı' nın kısa özetlemesinden sonra). Hoş çakalın... Oturum sonlandırılır.

3. OTURUM (20 dk.)

Oturumun Amacı:

Üçüncü oturumun amacı, ebeveyn boşanmasının ardından olumsuz duygular (öfke, saldırganlık) yaşayan çocukların dürtülerin kontrolünde ve amaç odaklı davranışlara yönelmede güçlük yaşama durumlarında farkında olmayı kazandırmak.

Kazanımlar:

- Öfke duygusunu tanır ve olumlu bir şekilde ifade eder.
- Üzüntü duygusunu tanır ve olumlu bir şekilde ifade eder.
- Yaşadığı suçluluk duygusunun nedenini kavrar.

Kaynak, Araç ve Gereçler:

Gıdı, Kukla, Etkinlik Kâğıtları, Gazete Parçaları, Tenis Topu.

Süreç:

1. Katılımcıların kendilerini rahat hissetmeleri için ısınma oyunu olarak “ Daire Kapmaca” oyunu oynandı. (Daire kapmaca oyununda sınıf ortamı içerisindeki uygun zemine 30 cm çapında yuvarlak olarak kesilmiş fon kartonlar yere serilir. Öğrenci sayısından bir eksik daire oluşturulur. Hareketli bir müzik seçilir. Müzik başladığında herkes bir dairenin içine girmeye çalışır. Boşta kalan kişi elenir. Her elemenden sonra daire sayısı azaltılır. Etkinlik son kişi kalana kadar sürdürülür).
2. Kukla yardımıyla grup üyeleri de dâhil edilerek hep beraber geçen oturumun özeti yapıldı.

Köpek Kukla:

- Geçen hafta ben sizin oyunlarınızı izledim ve merak ettim. Neler olmuştu, hatırlayamıyorum? Kim hatırlatmak ister? (2-3 çocuğun yanıtları alınır).

3. Üyelere önceki oturumla ilgili olarak sormak istedikleri herhangi bir soru olup olmadığı soruldu.
4. Gıdı grup üyelerine “ Öfkelendiğimde Ben” adlı etkinlik uyguladı.

Gıdı:

- Yuppi, oyun zamanı! (Yüksek ses tonuyla). Çocuklar daire şeklinde toplanalım.

Herkese Öfkelendiğimde Ben İsimli Etkinlik Kâğıdı ve kalem dağıtıldı.

Gıdı:

- Çocuklar, öfkelenmek normaldir. Ama öfkelendiğimizde insanlara ve eşyalara zarar vermek normal değildir. Siz öfkeleniniz de neler yaparsınız? Çizip, anlatın.

Çocukların çizimlerinin ardından Grup lideri diğer eline de Penguen Kukla'yı aldı.

Gıdı: (Penguen Kukla'ya bakarak)

- Öfkemizi başkalarına ve eşyalara zarar vermeyecek şekilde ifade etmeyi öğrenebilir miyiz?

Penguen Kukla:

- Evet

Gıdı:

- Nasıl peki?

Penguen Kukla:

- Mesela kızgınım çünkü çok sevdiğim oyuncuğımı kaybettim diyebilirim. Oyuncuğımı kaybettiğim için kızgın olmam normaldir. Ama çok sevdiğim oyuncuğımı kaybettiğim için

arkadaşlarıma vuramam, arkadaşlarımlın eşyalarına zarar vermem, sınıfta çığlık atmam... normal bir davranış değildir.

Gıdı:

- Peki, Penguen Kukla başka neler yapabiliriz?

Penguen Kukla:

- Bizi öfkkelendiren, kızdıran şeyin ne olduğunu anne veya babamızla konuşabiliriz.

Gıdı:

- Nasıl yani! Konuşunca öfkemiz azalır mı?

Penguen Kukla:

- Evet azalır. Çünkü anne veya babamızla konuştuğumuzda neye üzöldüğümüzü, neden kendimizi suçlayıp öfkkelendiğimizi buluruz. Neden bu duyguları yaşadığımızın sebebini anlamış oluruz. Anladığımızda da aslında yaşadığımız bu duyguların normal olduğunu bilmiş oluruz.

Gıdı:

- Hımm... Peki, Penguen Kukla anne babamızla nasıl konuşabiliriz?

Penguen Kukla:

- Çok kolay arkadaşım. Anne, baba, ben sizin ayrılmanıza çok sinirlendim. Çok üzöldüm diyerek neler hissettiğimizi, neler düşöndüğümüzü ve neler yaşadığımızı paylaşabiliriz. Duygu ve düşöncelerimizi paylaşmak bizi rahatlatır.

Gıdı:

- Hımm ... Peki, başka neler yapabiliriz?

Penguen Kukla:

- Öfkemi anlatan bir resim çizebilirim. Şarkı söyleyebilirim. Sevdiğim bir müzik dinleyebilirim.

Gıdı:

- Teşekkür ederim arkadaşım.

Penguen Kukla:

- Peki, Gıdı ben sana bir şey sorabilir miyim?

Gıdı:

- Evettt

Penguen Kukla:

- Çocuklar anne babasının boşanmasından dolayı kendilerini çok üzgün hissederler mi?

Gıdı:

- Evet, üzgün hissederler. Ağlarlar ama ağlamak da normaldir.

Penguen Kukla:

- Ağlamak normal mi (uzatarak söyler) Gıdı?

Gıdı:

- Evet, normaldir. Ağlamak üzüntümüzün dışarı çıkmasını ve kendimizi daha iyi hissetmemizi sağlar. Şöyle düşün, üzerimizde birkaç kazak ve mont var. Hava da çok sıcak. Üzerimizdeki kıyafetleri çıkarıp serinlediğimizde nasıl rahatlıyoruz. Ağlamakta da öyle bir şey arkadaşım. İçinde birikmiş olan gözyaşlarını çıkarıp rahatlamış oluyorsun.

Penguen Kukla:

- Hımm... Anladım.

Gıdı:

- Anne babalar ayrıldığında çocuklar endişe duyabilir. Bunun içinde resim çizmek endişemizi hafifletebilir. Hadi, bu endişelerimizi resim olarak çizelim.

Çizimlerin ardından sohbet sonlandırıldı.

5. Grup üyeleriyle birlikte oturumun özeti yapıldıktan sonra oturum sonlandırıldı.

- Aaa..! (Yüksek ses tonuyla ve şaşırarak). Beni arkadaşlarım bekliyordu, gitmem gerek. Gitmeden önce neler oynadık, neler öğrendik çocuklar? Kim söylemek ister? (Çocukların yanıtları alınır. Gıdı' nın kısa özetlemesinden sonra). Hoş çakalın... Oturum sonlandırılır.

4.OTURUM (20 dk.)

Oturumun Amacı:

Dördüncü oturumun amacı, doğadaki değişim, yaşamdaki değişim ve büyüme ile boşanmanın da bir değişim olduğunu fark etmesini sağlamaktır. Bunun yanında boşanma sonrası annenin de babanın da boşanmaya ilişkin yaşadığı duyguların süreç içerisinde değiştiğini kavramalarına yardımcı olmaktadır.

Kazanımlar:

- Boşanmanın da bir değişim olduğunu fark eder.
- Anne babanın yaşadığı duygusal değişimi fark eder.

Kaynak, Araç ve Gereçler:

Form -1, Form -2, Form -3, siyah kalem, kukla, çocukların kendi ailelerinden temin edilen fotoğraf albümleri (bebeklik dönemi-ilk çocukluk-okul öncesi döneme ait fotoğraflar), araştırmacı tarafından tasarlanıp çizilmiş hayali çizgi kahraman (Gıdı).

Süreç:

1. Üyelerin kendilerini rahat hissetmeleri için ısınma oyunu olarak “ Balon Patlatmaca Oyunu” oynandı. (Balon Patlatmaca Oyunu, her çocuğun ayağına birer adet şişirilmiş balon bağlanır. Hareketli bir müzik eşliğinde çocukların birbirlerinin ayağındaki balonu patlatmaları istenir. Oyun bir balon ve bir çocuk kalıncaya kadar sürdürülür).
2. Grup üyelerinin boşanmanın bir değişim olduğunu fark etmeleri için doğadaki yaşam, büyüme ve değişim konusunda neler düşündüklerini, akıllarına neler geldiği soruldu. Bunun için “Boşanmaya İlişkin Değişim Çizim Etkinliği” yapıldı. Form-1 dağıtıldı.

Gıdı:

- Evet, (yüksek ses tonuyla) çocuklar şimdi sizlere yanımda getirdiğim bu kâğıtları ve kalemleri veriyorum. Aaa! (şaşıрма ifadesiyle) Neler varmış burada neler! Bir bulut hem de yağmurlu bir bulut. (Şaşıрма ifadesiyle ooo!) Güneş çıktı. Sizde evdeyken, okuldayken yağmurlu havalardan sonra güneş çıktığını gördünüz mü? (Yağmurlu havalarda neler gördükleri güneş açmaya başladığında neler gördükleri üzerinde konuşmaları sağlandı). Burada da batan bir güneş var. Aaa (şaşıрма ifadesiyle), akşam oldu ay ve yıldızlar mı çıktı ne! Gündüzden sonra gece olur. Güneş yerini ay ve yıldızlara bırakır çocuklar. (Bu olay lambaların kapatılıp perdelerin çekilip ortamın karartılmasıyla örneklendirildi. Sonrada aydınlatılarak temsili örnek çocuklara sunuldu). Aaa (şaşıрма ifadesiyle), burada da bir fındık var. Sanırım bir sincap onu toprağın altına saklamış olmalı (ha ha haa) gülererek, sincap fındığını unutmuş oda fındık ağacına dönüşmüş. Eğer bir fındık toprağın altına gömülürse tohum olur; oda fındık ağacına dönüşür çocuklar.

Grup lideri yanında getirdiği birkaç saniyelik videoyu (tohumun büyümesi) gösterdi.

Gıdı:

- Burada da bir tırtıl mı var? Aaa (şaşıрма ifadesiyle), oda kelebeğe dönüşmüş. Tırtıllar da dut yaprağından beslenir. Sonrada kelebeğe dönüşüp, uçar gider. Oyunumuzdaki değişimleri gördünüz mü? Büyümeği gördünüz mü? (Cevabın ardından) Şimdi de sizden buna benzer örnekler çizmenizi istiyorum? Haydi (yüksek ses tonuyla)!

3. Grup lideri tarafından grup üyelerine “Boşanmaya İlişkin Değişim Çizim Etkinliği Form-2” dağıtıldı.

Gıdı:

- İnsanlarda değişir. Bakın bebekliğimizde nasıldık herkes gösterson bakalım. Herkes elindeki bebeklik fotoğrafını (daha önceden ailelerden temin edilip çocuklara verilen kendi çocukluk fotoğrafları) etkinlik kâğıdının en başına yapıştırın. Şimdi de şu anki fotoğrafınızı bulup onu da yanına yapıştırın. (Tüm çocukların yapıştırma işlemini bittiğinde) Aaa (şaşıрма ifadesiyle)! Bir şey dikkatinizi çekti mi çocuklar? Biz nasılda değişmişiz değil mi? Bebeğtik, şimdi de çocuk olduk. Ne kadar da küçükmişüz, mini minacıkmişüz çocuklar. Bizim gibi anne babamızda değişmiş midir? (Çocukların cevapları alınır). Biri doğduğunda, eve veya başka yere taşındığında, evlendiğinde veya boşandığında aileler değişebilir.
- Masanın üzerindeki elmayı göstererek çocuklar bunun adı ne?

Çocuklar:

- Çocuklar hep bir ağızdan elma...

Grup Lideri:

- Elmayı ikiye böler... Peki, bu elma küçüldü değiştirdi değil mi?

Çocuklar:

- Evet...

Grup Lideri:

- Ama biz ona yine elma diyoruz değil mi? Başka bir şey demiyoruz değil mi?

Çocuklar:

- Evet...

Gıdı:

- İşte çocuklar benim ailemde önce bu elma gibi bir aradaydı ama şimdi (yarım elmaları göstererek) değiştirdi; annem-babam bir aradaydı ancak şimdi hep bir arada değiller.

Grup Lideri:

- İşte çocuklar ailelerde bazen değişmek zorunda kalabilir. Ama onların değişmesi bizim anne babamız olmadığı yada bizi sevmedikleri anlamına gelmez.
4. Grup üyelerine ev ödevleri verildi. Form-3 dağıtıldı. Oturum içerisinde yapılan çizim etkinlikleri gibi evde de benzer çizimler yapılarak getirmeleri istendi.
 5. Grup üyeleriyle birlikte oturumun özeti yapıldıktan sonra oturum sonlandırıldı.
 - Aaa..! (Yüksek ses tonuyla ve şaşırarak). Beni arkadaşlarım bekliyordu, gitmem gerek. Gitmeden önce neler oynadık, neler öğrendik çocuklar? Kim söylemek ister? (Çocukların yanıtları alınır. Gıdı' nın kısa özetlemesinden sonra). Hoş çakalın... Oturum sonlandırılır.

5. OTURUM (20 dk.)

Oturumun Amacı:

Beşinci oturumun amacı, evlilik kavramını, boşanma kavramını ve bu kavramlar sonrası oluşan duyguların (üzüntü, kızgınlık, korku gibi) neler olduğu konusunda farkında olmayı amaçlanmaktadır.

Kazanımlar:

-Değişen hayat şartlarında yaşamış olduğu duyguları (üzüntü, kızgınlık, korku gibi) fark eder.

-Evlilik kavramını fark eder.

-Boşanma kavramını fark eder.

Kaynak, Araç ve Gereçler:

A4 kâğıt, Siyah Kalem, Kukla, Gıdı'nın Kısa Sohbeti (evlilik, boşanma, boşanma sonrası yaşanan olumsuz duygular).

Süreç:

1. Katılımcılarla Gıdı yardımıyla kısa sohbet edildi.

Gıdı:

- Ha ha haa... (Yüksek ses tonuyla gülerek), Merhaba çocuklar, ben geldim. (Ay ay ay yorgunluk havasında kısık ses tonuyla) Bugün sizinle erkenden buluşabilmek için çok koştum, yoruldu. Biraz dinleneyim (Grup lideri, 2-3 sn Gıdı' yı masaya koyar). Ardından Grup lideri, Gıdı' yı hemen havaya kaldırılarak eee bugün de sizlere yepyeni oyunlar getirdim. Oynamak ister misiniz (yüksek ses tonuyla) çocuklar?
2. Katılımcıların kendilerini rahat hissetmeleri için ısınma oyunu olarak “ Kayıp Aranıyor” oyunu oynandı. (Kayıp Aranıyor Adlı oyunda, çocuklar arasından istekli biri seçildi. Daha sonra seçilen kişi sınıf dışına çıkarılarak 1-2dk

beklemesi istenir. Sınıfta bulunan çocuklardan bir kişi seçilip, sınıfta saklanır. Ardından dışarıdaki çocuk içeri alınıp, kayıp olan arkadaşını kısa sürede bulması istenilir).

3. Kukla yardımıyla grup üyeleri de dâhil edilerek hep beraber geçen oturumun özeti yapıldı.

Köpek kukla:

- Geçen hafta ben sizin oyunlarınızı izledim ve merak ettim. Neler olmuştu, hatırlayamıyorum. Kim hatırlatmak ister? (2-3 çocuğun yanıtları alınır).

4. Üyelere önceki oturumla ilgili olarak sormak istedikleri herhangi bir soru olup olmadığı soruldu.

5. Verilen ev ödevleri hakkında konuşuldu.

6. Grup üyelerine Kukla ve Gıdı yardımıyla “Evlilik, Boşanma, Boşanma Sonrası Ebeveynlerin Yaşadığı Duygular” konusunda örnekler verilerek sohbet edildi.

Köpek Kukla:

- Sizinle biraz sohbet etmek istiyorum. Sizce evlilik nedir?

Çocukların akıllarına gelen cevaplar alınmaya çalışıldı. Birkaç çocuğun cevabından sonra çocuklar içerisinde seçilen kişiye ‘en sevdiğin arkadaşın kim?’ diye soruldu. Daha önce onu tanıyıp tanımadığı, neden onunla gezdiği, neden onunla daha çok oyunlar oynayıp zaman geçirdiği veya neler yapmaktan hoşlandığıyla ilgili sorular yöneltildi. Alınan cevaplar doğrultusunda hissettiği duygu soruldu. (Örneğin, sevdiğin arkadaşın seninle gezdiğinde ne hissedersin? Mutluluk mu, neşe mi, sence hangisi? Haydi, bunu duygu tablosundan göster, bakalım. Benzer şekilde sevdiğin arkadaşın seninle

gezmek istemediğinde ne hissedersin? Üzgün mü, kırılmış mı, sence hangisi? Haydi, bunu duygu tablosundan göster, bakalım. Daha sonra çocuklara evlilik de aynı arkadaşlık gibi. Annemiz ve babamız önce birbirlerini tanımıyorlardı. Evlendikleri zaman birbirlerini tanıdılar. Evlenmeden önce aynı evde yaşamıyorlardı. Ama evlendikleri zaman aynı evde yaşadılar. Evlenmeden önce beraber yemek yemiyorlardı. Ama evlendikleri zaman aynı sofrada yemeklerini paylaştılar. Şeklinde çocuklara bilgiler verilerek evlilikle ilgili bir farkındalık oluşturuldu. Peki, (yüksek ses tonuyla uzatılarak) çocuklar sizce boşanma nedir? Çocukların akıllarına gelen cevaplara alındı. Birkaç çocuğun cevabından sonra çocuklar arasından seçilen kişiye küstüğü bir arkadaş, bir kuzeni veya yakını olup olmadığı soruldu. O kişiyle neden küstüğünü, neden artık onunla konuşmak isteyip istemediğini, onunla neden zaman geçirmek isteyip istemediğini ve ne hissettiği üzerinde konuşuldu. (Eğer çocuk bunu anlamazsa örnek olarak mesela sen ve kuzenin oyun oynuyorsunuz tam o sırada en sevdiğin arkadaşın gelip sizin oyununuzu bozdu. Öğretmenin ödev olarak sulu boyayla bir resim yapmanı istedi. Sende çok güzel bir resim yaptın. Tam bitmek üzereyken arkadaşın sulu boyayı resminin üzerine döktü. O arkadaşına ne söylersin, ne hissedersin? Sorusuyla bu davranış konusunda ne denilmek istendiği üzerine fikir verilebilir).

Çocuk öyle biri olmadığını söyledi. Grup lideri Gıdı' yı devreye sokar. Gıdı'nın böyle bir durum yaşadığını ve neler olduğunu Gıdı'dan anlatması istendi.

Grup Lideri:

- Gıdı, senin küstüğün biri oldu mu?

Gıdı:

- Evet. Uzun zaman önceydi. Çok sevdiğim bir arkadaşım vardı. Beraber oyunlar oynardık. Beraber okula giderdik. Beraber simit yer, süt içerdik.

Grup Lideri:

- O zaman neler hissederdin Gıdı?

Gıdı:

- Mutluydum. Daha sonra o arkadaşım bizimle oynamamaya, oyunlarımızı bozmaya başladı.

Grup Lideri:

- O zaman neler hissettin Gıdı?

Gıdı:

- Çok üzüldüm. Ortak oyunlar oynayamadık. O saklambaç dediğinde, ben ebelemece; ben ebelemece dediğimde, o başka bir şeyler oynamak istedi.

Grup Lideri:

- Anlaşamadığınızda neler hissederdin Gıdı?

Gıdı:

- Kızgınlık. Artık sınıfta ayrı masalarda oturmaya başladık. Kavga etmeye, tartışmaya başladık. Çok üzüldük, ağladık; korktuk sonrada eskisi gibi sık bir araya gelmez olduk.

Grup Lideri:

- Gıdı' nın arkadaşıyla eskisi gibi sık bir araya gelmemesi aynı boşanma gibi çocuklar. Anne babamız daha önceleri beraber yaptıkları şeyleri artık yapmak istemiyorlar. Kavga edebiliyorlar, Gıdı ve arkadaşı gibi. Birbirlerini görmek istemiyor olabilirler. Aynı evde oturmak istemiyor olabilirler. Sizce anne babanız neler hissediyor olabilirler? Duygu tablomuzdan kimler göstermek ister? Anne babalar birbirlerini eskisi gibi görmek istemeyebilirler. Ama bu çocuklarını sevmedikleri anlamına gelmez. Anne ile baba artık birlikte yaşamasalar bile çocuklarını sevmeye devam ederler. Aynı bir elmanın iki yarısı gibi. Elmalar ikiye bölündü diye tatları değişmez. Boşanma sonrasında anne ve baba sinirli olabilir. Aynı bizim arkadaşımıza küstüğümüz gibi. Üzgün, mutsuz ve kızgınlık duyguları yaşayabilirler. Onları üzgün görmek bizi de üzebilir. Ama bu çok normaldir çocuklar.

Çocuklara dağıtılan 2 kâğıda ilk olarak evliliğin sonraki kâğıda da boşanmanın resmini çizmesi istendi.

7. Grup üyeleriyle birlikte oturumun özeti yapıldıktan sonra oturum sonlandırıldı.

- Aaa..! (Yüksek ses tonuyla ve şaşırarak). Beni arkadaşlarım bekliyordu, gitmem gerek. Gitmeden önce neler oynadık, neler öğrendik çocuklar? Kim söylemek ister? (Çocukların yanıtları alınır. Gıdı' nın kısa özetlemesinden sonra). Hoş çakalın... Oturum sonlandırılır.

6. OTURUM (20 dk.)

Oturumun Amacı:

Altıncı oturumun amacı, çocukların boşanmaya karşı verdiği duygusal tepkileri hangi durumlarda ve ne şekilde yansıttıklarını fark edebilmelerine yardımcı olmaktır.

Kazanımlar:

- Çocukların boşanmaya karşı verdiği duygusal tepkileri hangi durumlarda ve ne şekilde yansıttığını fark eder.
- Kaygılarını fark eder.

Kaynak, Araç ve Gereçler:

Duygu Tablosu, Gıdı, El kuklası.

Süreç:

1. Katılımcıların kendilerini rahat hissetmeleri için ısınma oyunu olarak “Sandalye Kapmaca” oyunu oynandı. (Sandalye Kapmaca adlı oyunda, çocuk sayısından bir eksik sandalyeler sırt kısımları birbirine değecek şekilde uzunlamasına dizilir. Hareketli bir müzik seçilir. Müzik başladığında çocuklar sandalyelerin etrafında dönmeye başlar. Müzik durduğunda çocuklar sandalyeye oturmaya çalışır. Boşta kalan çocuk elenir. Bu etkinlik son kalan kişiye kadar sürdürülür).
2. Kukla yardımıyla grup üyeleri de dâhil edilerek hep beraber geçen oturumun özeti yapıldı.

Penguen Kukla:

- Geçen hafta ben sizin oyunlarınızı izledim ve merak ettim. Neler olmuştu, hatırlayamıyorum. Kim hatırlatmak ister? (2-3 çocuğun yanıtları alınır).

3. Üyelere önceki oturumla ilgili olarak sormak istedikleri herhangi bir soru olup olmadığı soruldu.
4. Grup lideri, grup üyelerinin daire şeklinde oturmalarını sağladı. Önlerine duygu tablosunu serdi. Gıdı ve Penguen Kukla grup üyeleriyle sohbet başladı.

Gıdı:

- Penguen Kukla gökkuşağını bilir misin?

Penguen Kukla:

- Evet, bilirim. Rengarenktir gökkuşağı. Mavi, sarı, yeşil... Renkleri vardır. Yağmurlu havalarda güneşin açmasıyla beliriverir hemen. Ne olmuş ki gökkuşağına?

Gıdı:

- Yaşadığımız duygular da gökkuşağı gibidir arkadaşım. Duygularımız gökkuşağındaki renkler gibi çeşitlidir. Her rengin farklı bir güzelliği vardır. Gökkuşağının güzelliği birçok rengi içine almasıyla oluşmuştur. Biz de bazen sevinçli, bazen de üzgün olabiliriz. Bazen sinirli, bazen de sakin olabiliriz. Gökkuşağı gibi yaşadığımız bütün duyguların ayrı bir güzelliği vardır. Annemizi veya babamızı her gün göremediğimiz için özleyebiliriz, onları yanımızda göremediğimiz için korkabiliriz,... Ama bu durum yaşadığımız duyguların kötü olduğu anlamına gelmez. Aynı gökkuşağı gibi duygularımızın çeşitli olduğu anlamına gelir. Korktuğumuzda anne veya babamıza sarılabılıriz, anne veya babamızı özlediğimizde bunu dile getirebiliriz,...

İstekli öğrencilerden başlanarak duygu tablosunda yer alan duyguları parmaklarıyla göstermeleri sağlandı. Gösterilen duygunun ne olduğu ve en çok hangi durumlarda (annemi babamı özlediğim zamanlarda, eski günlerimize dönmek istediğim zamanlarda gibi...) bu duyguyu (kızgınlık, öfke, üzüntü...) gösterdiği ve ne şekilde gösterdiği üzerinde konuşuldu.

Penguen Kukla:

- Gıdı sana bir soru sormak istiyorum.

Gıdı:

- Evet, arkadaşım sor tabi.

Penguen Kukla:

- Çocuklar anne babalarının sorunlarını çözebilir mi?

Gıdı:

- Hayır, çözemezler.

Penguen Kukla:

- Neden ki?

Gıdı:

- Evde yemeği kim yapar? Evi kim temizler? Ağır eşyaları evde kim taşır? Oyuncaklarla kim oyun oynar? ...

Çocuklardan annem şunları yapar, babam şunları yapar, bende şunları yaparım gibi yanıtlar alınarak bakın büyüklerin ve çocukların görevleri farklı gördünüz mü? Onun için boşanma büyüklerin sorunudur. Ebeveynler boşandıktan sonra birbirlerini sevmeyebilirler. Tartışabilirler. Kavga edebilirler. Çocuklar, anne babalarını sevmeye devam eder.

Penguen Kukla:

- Gıdı annemle babamda merak ettiğim şeyler var. Onları bilmek istiyorum.

Gıdı:

- Tabii ki arkadaşım. Çocuk, anne ve babasına soru sorma hakkına sahiptir. Anne babalarda cevap verip vermeme hakkına sahiptir.

Penguen Kukla:

- Hımm.

Gıdı:

- Peki, annenize ve babanıza hangi soruları sormak istersiniz? (İstekli öğrencilerden başlanarak sohbet devam ettirmeye çalışıldı).

Gıdı:

- Çocuklar “Hayır” diyebilirler. Anne babalarından herhangi biriyle ilgili kötü şeyler dinlemek zorunda değillerdir. Mesela siz sevmediğiniz bir oyunu oynamak istemediğinizde ne yapıyorsunuz? İstemediğiniz bir çizgi filmi izlememek için neler yaparsınız? Aynı bunlar gibi istemediğiniz durumlarda “Hayır” (yüksek ses tonuyla), diyebilirsiniz.

5. Grup üyeleriyle birlikte oturumun özeti yapıldıktan sonra oturum sonlandırıldı.

- Aaa..! (Yüksek ses tonuyla ve şaşırarak). Beni arkadaşlarım bekliyordu, gitmem gerek. Gitmeden önce neler oynadık, neler öğrendik çocuklar? Kim söylemek ister? (Çocukların yanıtları alınır. Gıdı ‘nın kısa özetlemesinden sonra). Hoş çakalın... Oturum sonlandırılır.

7. OTURUM (20 dk.)

Oturumun Amacı:

Yedinci oturumun amacı, çocukların olumsuz duygular deneyimlerken amaç odaklı davranışlarda bulunmada, yaşanan güçlükleri bireysel güçlerinin farkına vararak, destek sistemlerini tanıyarak ve yeni yaşam koşullarında ilişkilerini güçlendirerek azaltmalarına yardımcı olmaktır.

Kazanımlar:

-Ebeveyn boşanmasından sonra yaşadığı duygusal düzenleme güçlüklerini fark eder.

-Duygusal düzenleme güçlüklerini aşmak için bireysel gücünün farkına varır.

-Duygusal düzenleme güçlüklerini aşmak için destek sistemlerini (akrabalar, komşular, arkadaşlar) tanır.

-Duygusal düzenleme güçlüklerini aşmak için yeni yaşam koşullarında ilişkilerini güçlendirir.

Kaynak, Araç ve Gereçler:

Gıdı, El Kuklası.

Süreç:

1. Katılımcıların kendilerini rahat hissetmeleri için ısınma oyunu olarak “ Dur Kalk ” oyunu oynandı. (Dur Kalk adlı oyunda, çocukların hepsi tek sıra halinde dizilir. Grup lideri, elini bir defa çırtığında herkes kendine özgü istediği şekilde yavaşça hareket etmesi sağlanır. Grup lideri, elini iki defa çırtığında herkes son haliyle donmuşçasına durur. Etkinlik 2 dk sürdürülür).
2. Gıdı yardımıyla grup üyeleri de dâhil edilerek hep beraber geçen oturumun özeti yapıldı.

Köpek Kukla:

- Geçen hafta ben sizin oyunlarınızı izledim ve merak ettim. Neler olmuştu, hatırlayamıyorum. Kim hatırlatmak ister? (2-3 çocuğun yanıtları alınır).
3. Üyelere önceki oturumla ilgili olarak sormak istedikleri herhangi bir soru olup olmadığı soruldu.
 4. Grup lideri üyeleri daire şeklinde topladı. Gıdı yardımıyla üyelere de dâhil edilerek sohbet edildi.

Gıdı:

- Çocuklar kendinizle ilgili sevdiğiniz şeyler nelerdir? (Birkaç çocuktan yanıt alındıktan hemen sonra) Annem ve babam birlikte yaşamıyorlar ama beni çok seviyorlar. Sizin de anne babanız sizi çok seviyorlar. Çocuklar hangi konularda yeteneklisiniz? (Birkaç çocuktan yanıt alındıktan hemen sonra) Herkes bazı konularda yeteneklidir. Mesela ben çok güzel resim çizer, şarkı söylerim. Herkes her konuda yetenekli değildir. Çocuklar annenizle birlikte yapmaktan keyif aldığınız neler var? (Birkaç çocuktan yanıt alındıktan hemen sonra) Birlikte daha bir sürü (uzatarak) güzel günler geçireceksiniz. Mesela annemle kek yapmaya bayılıyorum. Babanızla birlikte yapmaktan keyif aldığınız neler var? (Birkaç çocuktan yanıt alındıktan hemen sonra) Mesela ben babamla evin içinde ebelemece oynamaya bayılıyorum. Birlikte daha bir sürü güzel günler geçireceksiniz. Çok güzel günlerimiz olacak çocuklar. Etrafımızda her zaman bize bakacak ve bizi sevecek insanlar var. Peki, kimler bunlar? (Birkaç çocuktan yanıt alındıktan hemen sonra). Ailem, akrabalarımız (teyze, hala, amca, dayı,...), arkadaşlarımız, komşularımız ve daha birçok kişi (öğretmenlerimiz, servisteki Ahmet amca, okuldaki Fatma abla, ...) seviyor.

Köpek Kukla: (Hemen ortaya atılarak).

- ıı ıı ıı mesela bizim Tombiş bakkal her ekmek almaya gittiğimde ‘Seni çok seviyorum’ diyor. ‘Çok tatlısın’ diyor.

Gıdı:

- Evet, çok güzel.

5. Grup üyeleriyle birlikte oturumun özeti yapıldıktan sonra oturum sonlandırıldı.

- Aaa..! (Yüksek ses tonuyla ve şaşırarak). Beni arkadaşlarım bekliyordu, gitmem gerek. Gitmeden önce neler oynadık, neler öğrendik çocuklar? Kim söylemek ister? (Çocukların yanıtları alınır. Gıdı’ nın kısa özetlemesinden sonra). Hoş çakalın... Oturum sonlandırılır.

EK -2: EBEVEYN KİŞİSEL BİLGİ FORMU

EBEVEYN KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sayın Veli;

Bu araştırma boşanmış aile çocuklarının karşılaştıkları bu yeni duruma uyumlarını sağlamak, yaşayabilecekleri duygusal sorunları hafifletmek ve geleceklerini planlamak da onlara yardımcı olmak amacıyla planlanmıştır. Çocuğunuzun boşanma gibi zorlu bir süreci başarıyla atlatabilmesine yardımcı olmak ve onun gelecekte sağlıklı bir birey olabilmesi için bu bilimsel çalışmaya içtenlikle katılmanızı ve sorulara tek başınıza cevap vermenizi rica ediyorum. Sorulara vereceğiniz yanıtların gizli tutulacağını, bireysel değil grup sonuçlarıyla ilgilenileceğini ve yanıtlarınızın sadece bu çalışma çerçevesinde kullanılacağını bilmenizi istiyorum.

İlginiz için teşekkür ederim.

Bilal AKTÜRK

Mesleki Eğitim Merkezi Psk.Dan.

1)Adınız Soyadınız

2) Doğum Tarihiniz(gün)/.....(ay)/.....(yıl)

3) Eğitim Durumunuz

() İlkokul mezunu

() Ortaokul mezunu

() Lise mezunu

() Üniversite mezunu

() Diğer (.....)

4) Mesleğiniz.....

5) Ortalama aylık geliriniz nedir? Lütfen sizin kazancınızı ve eşinizden aldığınız nafakayı ayrı ayrı yazınız.

Aylık Gelir

Nafaka

6) Oturduğunuz ev kira mı?

Evet

Hayır

7) Kaç çocuğunuz var? Lütfen yaşlarını da yanlarına yazınız.

1 (.....)

2 (.....), (.....)

3 (.....), (.....), (.....)

4 (.....), (.....), (.....), (.....)

5 ve üzeri (.....), (.....), (.....), (.....), (.....), (.....), (.....)

8) Boşandığınız eşinizle ne kadar süre evli kaldınız?.....

9) Ne kadar süre önce boşandınız?.....

10) Evde çocuğunuzla birlikte kimlerle yaşıyorsunuz? Lütfen kutulara çarpı işareti koyunuz. Birden fazla kutuyu işaretleyebilirsiniz.

Aynı evde yaşadıklarım	Var	Yok
Anne		
Baba		
Diğer çocuğum / çocuklarım		
Kardeşim / kardeşlerim		
Yeni eşim		
Yeni eşimin çocuğu / çocukları		
Diğer (.....)		

11) Çocuğunuz boşandığınız ebeveynini ne kadar sıklıkla görebiliyor?

Her gün görüyor.

Haftada bir kez görüyor.

İki haftada bir görüyor.

Ayda bir görüyor.

Yılda bir kaç kez görüyor.

Hiç görmüyor.

Diğer (.....)

EK -3: ÇOCUK KİŞİSEL BİLGİ FORMU

ÇOCUK KİŞİSEL BİLGİ FORMU

- 1) Adı Soyadı.....
- 2) Gittiği Anaokulu.....
- 3) Cinsiyet
 Kız
 Erkek
- 4) Doğum Tarihi.....(gün)/.....(ay)/.....(yıl)
- 5) Doğum Yeri.....(ilçe)/.....(il)
- 6) Annenin mesleği nedir?.....
- 7) Babanın mesleği nedir?.....
- 8) Kaç kardeşin var?
 yok
 1 (.....)
 2 (.....), (.....)
 3 (.....), (.....), (.....)
 4 (.....), (.....), (.....), (.....)
 5 ve üzeri (.....), (.....), (.....), (.....), (.....), (.....), (.....)
- 9) Şu anda oturduğunuz evde kimlerle yaşıyorsun?

Aynı evde yaşadıklarım	Var	Yok
Eşim		
Anne		
Baba		
Çocuklar		
Diğer (.....)		

- 10) Anneni ya da babanı ne kadar sıklıkla görüyorsun?
 Her gün görüyorum
 Haftada bir kez görüyorum
 İki haftada bir görüyorum
 Ayda bir görüyorum
 Yılda bir kaç kez görüyorum

Hiç Görmüyorum

Diğer (.....)

11) Annen ve baban boşandığında kaç yaşındaydın?.....

12) Boşanmadan sonra annen ve baban yeniden evlendi mi?

Babam yeniden evlendi

Annem yeniden evlendi

Annem-babam yeniden evlendi

Annem-babam evlenmedi

13) Annen ve baban yeni evlendiği eşinden çocukları var mı?

	Siz	Eşiniz
Evet var		
Hayır yok		

14) Annen ve baban boşandıktan sonra hayatında ne gibi değişiklikler oldu?

Değişimler	İşaretleme Bölümü
Yaşadığım ev	
Okulum	
Evdeki düzen	
Arkadaşlarımla ilişkim	
Annemle ilişkim	
Babamla ilişkim	
Kardeşlerimle ilişkim	
Derslerim	
Harçlığım	
Sağlığım	
Diğer (.....)	

EK -4: PROGRAMA KATILIM İZİN FORMU

PROGRAMA KATILIM İZİN FORMU

Sayın Veli;

Ben Mesleki Eğitim Merkezi Psikolojik Danışmanı Bilal AKTÜRK. Aynı zamanda Melikşah Üniversitesi, Evlilik ve Aile Psikolojisi Tezli Yüksek Lisans-Master öğrencisiyim. Bu dönem bu alanda tez hazırlama aşamasındayım. Tez konum; Oyun tabanlı psikoeğitim programının boşanmış aileye sahip okul öncesi çocukların duygularını düzenleme beceri düzeylerine etkisine yönelik bir program hazırlamak ve bu programın çocuklar için ne kadar yararlı olduğunu anlamaya çalışmaktır.

Sizin de bildiğiniz gibi gün geçtikçe ülkemizde boşanmalar artmaktadır. Her iki çiftin ortaklaşa aldıkları evliliği sonlandırma kararında eşler kadar çocuklar da bu durumu kabullenmek de ve duygusal olarak yıpranmakta ve güçlük çekmektedir. Boşanma kararını duydukları andan itibaren çocuklar birçok fiziksel ve duygusal sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Çocuğunuza uygulayacağımız bu programla amacımız; çocukların karşılaştıkları bu yeni duruma karşı duygusal becerilerini arttırmayı sağlamak, yaşayabilecekleri duygusal sorunları hafifletmek, duygularını kontrol edebilmek ve geleceklerini planlamak da onlara yardımcı olmaktır.

“Okul Öncesi Boşanmış Aileye Sahip Çocuklar İçin Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programı” 7 hafta boyunca, haftada 1 gün yaklaşık 20 dakika sürecek şekilde tasarlanmıştır. Programın konu başlıkları, tarihleri ve saatleri ektedir. Bu süreçte sizden beklentimiz; her oturum sonrasında çocuğunuza o günkü oturumun nasıl geçtiğini sormanız, onlarla oturum hakkında sohbet etmeniz ve onlara her oturum sonunda verilen ev ödevlerini birlikte yapmanızdır. Bu sayede süreci sizde çocuğunuzun anlatımıyla gözlemlemiş olacaksınız. Ayrıca program sonunda sizlere ulaştıracığımız “Ebeveyn Gözlem Form”larını da çocuğunuzla yaptığımız bu sohbetlere, ev ödevlerine

ve gözlemlerinize dayanarak doldurup bize ulaştırmanız bu araştırmaya büyük katkı sağlayacaktır.

Çocuğunuzun bu programa katılmasını onaylıyorsanız lütfen aşağıda size ayrılan bölümü imzalayınız.

Velinin Adı Soyadı:

Velinin Ev Tel- Cep Tel:

Çocuğun Adı Soyadı:

Çocuğumun “Boşanmış Aile Sahip Okul Öncesi Çocukları İçin Hazırlanmış Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programı”na katılmasına izin veriyorum. **İmza:**

**EK -5: OYUN TABANLI PSİKOEĞİTİM
PROGRAMI
UYGULAMA TAKVİMİ**

PSİKOEĞİTİM PROGRAMI UYGULAMA TAKVİMİ

Sayın Veli;

“Okul Öncesi Boşanmış Aileye Sahip Çocukların Duygu Düzenleme Beceri Düzeylerini Etkisi İçin Oyun Tabanlı Psikoeğitim Programı” 7 hafta boyunca, haftada 1 gün yaklaşık 20 dakika sürecek şekilde tasarlanmıştır. Programın konu başlıkları, tarihleri ve saatleri tabloda gösterilmiştir.

OTURUM KONU BAŞLIĞI	Tarih	Saat
1. Oturum: Üzüntü, Korku, Endişe, Suçluluk, Şaşkınlık Duygularını Tanır.	20.10.2015	12.10 - 12.30
2. Oturum: Ebeveyn Boşanmasından Sonra Kendisindeki Duygu Değişimini Kavrar.	26.10.2015	12.10 - 12.30
3. Oturum: Öfke, üzüntü duygularını tanır ve olumlu bir şekilde ifade eder. Yaşadığı suçluluk duygusunun nedenini kavrar.	02.11.2015	12.10 - 12.30
4. Oturum: Doğadaki değişim, yaşamdaki değişim ve büyüme ile boşanmanın da bir değişim olduğunu fark etmesini sağlamaktır.	09.11.2015	12.10 - 12.30
5. Oturum: Evlilik kavramını, boşanma kavramını ve bu kavramlar sonrası oluşan duyguların (üzüntü, kızgınlık, korku gibi) neler olduğu konusunda farkında olmayı amaçlanmaktadır.	16.11.2015	12.10 - 12.30
6. Oturum: Çocukların boşanmaya karşı verdiği duygusal tepkileri hangi durumlarda ve ne şekilde yansıttıklarını fark edebilmelerine yardımcı olmaktır.	23.11.2016	12.10 - 12.30
7. Oturum: Ebeveyn Boşanmasından Sonra Yaşadığı Duygusal Düzenleme Güçlüklerini Tanır.	30.11.2015	12.10 - 12.30

Not: Program ile ilgili sormak istediğiniz ya da çocuğunuzla ilgili paylaşmak istediğiniz herhangi bir konu olursa özel numaramdan bana ulaşabilirsiniz. Katkılarınız ve paylaşımlarınız için Teşekkür Ederim.

**EK -6: ÇOCUKLARIN DUYGULARINI DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ
ÖRNEĞİ**

ÇOCUKLARIN DUYGULARINI DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ (ÇDDÖ)

Sayın Veli,

Lütfen aşağıdaki cümleleri okuyun ve çocuğunuz için en uygun olan seçeneğin karşısına (X) çarpı işareti koyarak işaretleyiniz. Her bir ifade için sadece bir kutuyu işaretleyiniz. Cevaplarınızı çocuğunuzun son 6 ay içindeki davranışlarını göz önüne alarak veriniz.

		Nadiren/ Neredeyse Hiç	Bazen	Sık Sık	Her zaman
1	Neşeli bir çocuktur.				
2	Duygu hali çok değişkendir. (çocuğun duygu durumunu tahmin etmek güçtür çünkü olumsuz bir duygu halinden olumsuz bir duygu haline çabuk geçer)				
3	Yetişkinlerin arkadaşça veya nötr yaklaşımlarına olumlu karşılık verir.				
4	Bu faaliyetten diğerine kolaylıkla geçer; sinirlenmez endişelenmez, sıkıntı duymaz ya da aşırır derecede heyecanlanmaz.				

EK -7: Özgeçmiş

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Bilal AKTÜRK

Uyruğu: TC

Doğum Tarihi ve Yeri: 01.11.1984 / Midyat

Tel: 0555 592 85 45

e-posta: bilalakturk@gmail.com

Yazışma Adresi: bilalakturk@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Kamu (Milli Eğitim)	2007

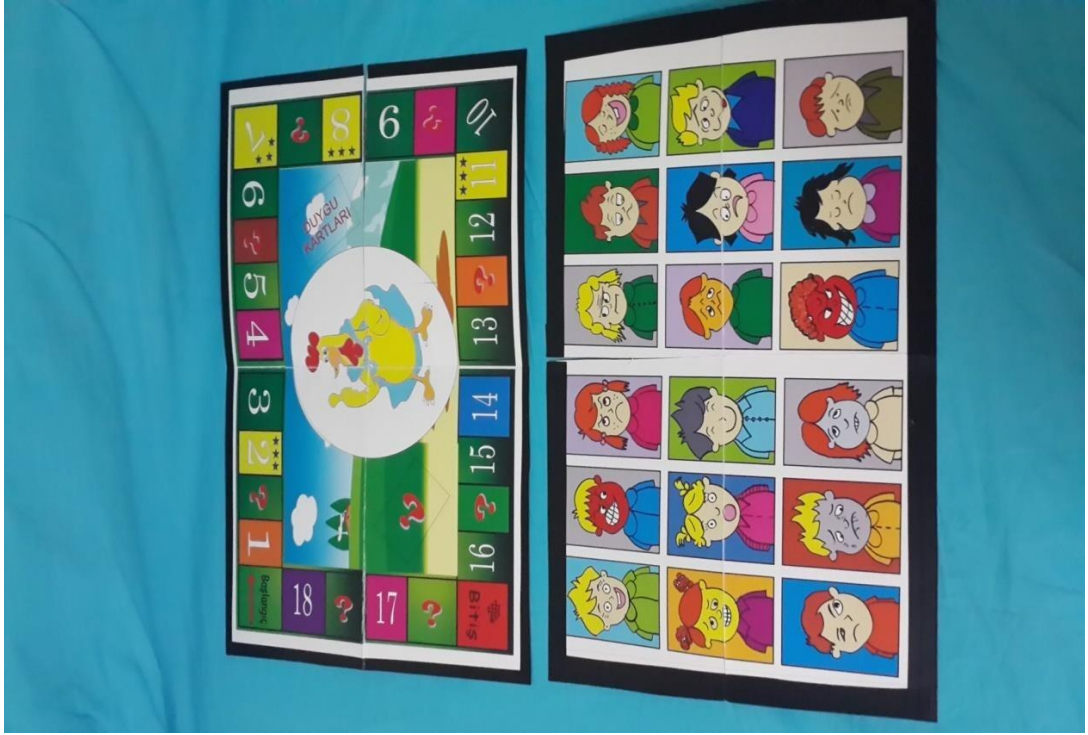
YABANCI DİL

Yok

YAYINLAR

Oyunlarla Satranç / Kitap

T.C
KADIRLI KAYMAKAMLIĞI
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 63849560-160.01.E.10536794
Konu: Bilal AKTÜRK

19/10/2015

KAYMAKAMLIK MAKAMINA

İlçemiz Mesleki Eğitim Merkezinde rehber öğretmen olarak görev yapmakta olan Bilal AKTÜRK 14/10/2015 tarihli dilekçesinde, Melikşah Üniversitesi, Evlilik ve Aile Psikolojisi Tezli Yüksek Lisans-Master öğrenci olduğunu, "oyun tabanlı psiko-çğitim programının boşanmış aileye sahip okul öncesi çocukların duygusal becerilerini arttırmaya yönelik bir program hazırlamak ve bu programın çocuklar için ne kadar yararlı olduğu" konulu tez çalışması yapmak istediğini belirtmiştir. 7 hafta boyunca ilçemiz okullarında haftada bir gün yaklaşık 20 dakika sürecek, ders saati dışında uygun saatlerde okul rehberlik servisi ve sınıf rehber öğretmenleri ile koordineli bir şekilde çalışmak istemektedir. Adı geçen kişinin belirtilen programa göre hareket etmesi Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde Olur' larınıza arz ederim.

Sami CÖMERT
İlçe Milli Eğitim Müdür V.

OLUR
19/10/2015

Muhittin PAMUK
Kaymakam

.Sefa Yayıoğlu Caddesi
Elektronik Ağ: www.meb.gov.tr
e-posta: kadirlis@izmeb.k.12

Ayrıntılı bilgi için: Sami CÖMERT
Tel: (0 328 7182251
Faks: (0 312) 7182437

Bu evrakın elektronik imza ile imzalandığını; <http://www.sorgu.meb.gov.tr/adresolend8f6-c2af-3e43-b4ed-3153> kodu ile teyit edilebilir.